

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ
XXV. SZÁM.

BARCSAY ÁBRAHÁM
KÖLTEMÉNYEI

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
1933

TARTALOM

TÁJÉKOZTATÓ.

BARCSAY ÁBRAHÁM 1746-1806.

IRODALOM.

VERSEK

1. [Unalom.]
2. [Fejtésre való mese.]
3. [Koporsóra való jegyzés.]
4. A télnek közelgetése.
5. Midőn erdői gróf Pálfi Károly Budán felséges Mária Terézia hagyásából a tudomány-mindenességnek erősítő levelét hirdetné.
6. A magyarországi tudományoknak fő-gyülekezetihez.
7. [Gondolatok a békéről.]
8. Pest várossának árvizekből származott veszedelmére.
9. Lengyel, török, moszka háború kezdetén.
10. Egy nagy-asszonyságnak halálát siratja.
11. Előbbi lakásától búcsúzik.
12. Lakodalom módja az oláhoknál.
13. Hívság látásakor gerjedett jámbor érzés.
14. A Békességhez.
15. Egy sebes katonának sóhajtása a megtörődött vitézeknek számokra épült pesti nagy házra.
16. Élete módjának változása.
17. Együgyű életnek dicsérete.
18. A kávéra.
19. A jámbor Evező.
20. Az iszákos Prókátor.
21. [Foszlány.]
22. A Poétákhoz.
23. [Válasz Mártonfi József püspök versére.]
24. Midőn B. H. a Dunát és Balatont általúsztá volna.

EPISZTOLÁK

25. [Köszöntő.]
26. Az Éva almájának eredete s értelme.
27. [Elmélkedés a háborúról.]
28. [Testamentum.]
29. [Álomfejtés.]
30. [Budai zsinat után.]
31. Szerelmes vitéz egy tudós magyar főasszonyságnak.
32. [Furcsa verseiért bocsánatot kér.]
33. Egy nagyságos asszonyságnak intésére.
34. [Visszaemlékezés.]
35. Magyar vers-írásra való ösztönzés.
36. [Gazdálkodva éljünk.]
37. [Kedvezzenek mások a Múzsának...]
38. [Az igazság sorsáról.]
39. [Eltelik az idő...]
40. A fordítóhoz.
41. [Üdvözlét.]
42. [Harcba indul.]
43. [Hallgatnak a Múzsák.]

44. Felelet.
45. [Üzenet.]
46. [Ültess jázmint...]
47. [Scytháknak védelmök.]
48. [Barátja fölszentelésére.]
49. [Biztatja bús barátját.]
50. [A háborúskodás ellen.]
51. Barcsay báró Orczynak, midőn a vizek folyásának egyengetésére rendeltetett volt.
52. Egy hadi ember jó barátjának.
53. Egy jó barát beteg barátjának.
54. A hadi gyakorlás végén.
55. Válasz.
56. Bacchus, s a tokaji bor eredete.
57. Ártatlan gyönyörködés s igaz barátok.
58. A szerző élete módját változtatja.
59. Tábori gyakorlás Rákos mezején.
60. Hamvazószerdára.
61. Újólág való ébresztés a vers-írásra.
62. Táborból irt levélnek az eleje.
63. Sorsát átkozza, hogy el kellett válni barátjától.
64. Farsanggal történt verekedés Pesten.
65. Elválása után társától vigasztaltatni akar.
66. Táborból irt levél jóbarátnak.
67. [Újabb] válasz.
68. A táborból.
69. A fösvenységről a Tiszának méregetésekor.
70. Az igaz boldogságot hol leli meg az ember.
71. A boldog vénség.
72. Tudományok nevelkedéséről, budai ferdőben.
73. Arkadia leiratása.

JEGYZETEK AZ EGYES VERSEKHEZ.

Nyolcévi együtt-tanulásuk emlékére összegyűjtötték és kiadták - osztályfőnökük, Szira Béla tanár irányítása mellett - a budapesti I. ker. „Verböczy István” reálgimnázium VIII. A) osztályos tanulói (1932/33):

Boór László	König Pál
Borbáth Béla	May István
Boreczky Elemér	Mály Sándor
Boross Vida	Mucsányi Pál
Budai Pál	Pap István
Csáder György	Pecho Gyula
Démy-Gerő László	Pettinger János
Euler Ödön	Pohli János
Feketits Ágoston	Pradarics Gyula
Fodor Géza	Rejtő Gábor
Gyirászin László	Schöpflin Endre
Hajdú György	Seregy József
Häutler György	Sipótz Pál
Herzog Pál	Skáll Zoltán
Illés Loránt	Soltész István
Istvánffy Sándor	Szent-Lélek György
Keleti Gyula	Szombathy Vilmos
Kertser Imre	Tomka Gyula
Klassohn Géza	Vinkler Vilmos
Kovács Andor	Weiss Ödön

1943 Pünkösdjén találkozunk!

TÁJÉKOZTATÓ.

Eredetileg az volt a szándékunk - a Magyar Irodalmi Ritkaságok tájékoztató füzeté is így hirdette -, hogy báró Orczy Lőrinc verseit rendezzük sajtó alá, de részben a költői anyag, részben a várható költségek nagysága miatt letettünk erről a szép tervről; részletkiadással pedig nem akartunk elébe vágni egy, esetleg szerencsésebb, teljes kiadás lehetőségének. A másik „nagyságos elme” költeményeit szemeltük tehát ki, hogy rajta mutassuk be irodalmunk legérdekesebb korszakának: a bécsi testőríróktól megindított felújulás irodalmának magyar ízét, műfajokban, formákban talán még szegény, de eszmékben, tárgyakban: életszemléletben máris gazdag területét. Ha másért nem, azért az eredeti kortörténetért is érdemes volt egybe-
gyűjtenünk Barcsay Ábrahám verseit, amellyel az „elegáns poéta” élénk tárja Mária Terézia és II. József világát.

Költőnk kedveltségére mutat, hogy már több ízben tervbe vették írásainak közzétételét. Kazinczy Ferenc ezt írja a Barcsay és Orczy verseit kiadni szándékozó Cserey Farkasnak (Lev. IV. 133. 1.): „Orczynak és Barcsaynak verseit újra átdolgozni nem lehet; elég érdem lesz, ha azokat (mert Barcsaynak verseit az Orczyé nélkül nem lehet kiadni, sok levele válasz lévén az Orczyéra és az Orczyé nélkül nem értethetik), elég érdem lesz, mondom, ha *systematikus rendbe* hozod, holmi homályt felvilágosítasz...” Másutt: „magáért a nyelvért is érdeme-
sek, hogy attól, aki magyarul ír, tanultassanak.” Zombory Izidor János *Barcsay Ábrahám élete és költészete* című tanulmányában (Bp., 1895. 6. 1.) Széchy Károly és Berkeszi István hasonló nyilatkozataira hivatkozva bejelenti, hogy: „Barcsay összes költői és prózai leveleit összegyűjtötte, melyek a mostani helyesírás szerint leírva, Gyulai Pál dr. szívessége folytán az *Olcsó Könyvtárban* a költő rövid életrajzával és jegyzetekkel ellátva meg fognak jelenni.” Kristóf György, Barcsay költészetének alapos ismerője pedig így ír értekezésében: „Barcsay összes művei elrendezésünkben kiadásra várakoznak. Abban a határozottan misszilis művek *költői levelek*, a többiek meg *versek* címen külön csoportban jelennek meg.” (IT. 1915. 165. 1.) Tudomásunk szerint Dézsi Lajos is foglalkozott Barcsay köteményeinek közreadása gondolatával. (Főrangú kötőink, Génius.) Mindezek, sajnos, tervek maradtak s így a mi kis füzetünk az első gyűjteményes Barcsay-kiadás a magyar irodalomban.

Be kell számolnunk szövegközlésünk módjáról is. Minthogy nem volt alkalmunk egybevetni az egyes folyóiratokban s másutt megjelent szövegeket eredeti kéziratokkal - ezek javarésze a Radvánszkyak zólyommegyei radványi levéltárában fekszik, vagy az Orczy-család levelesládáiban lappang, a M. Tud. Akadémia Poétai Kalászkok című kötege pedig Kis János-másolat -, kiadásunk nem is igényli a *kritikai* kiadás dicsőségét, hanem szerényen szólva: népszerűsítő. Külön gondná vált a helyesírás kérdése. A versek egy részének (*Két nagys. elme költ. szüleményei*, 1789) helyesírása Révaié és nem Barcsayé, Széchy Károly és Berkeszi István is átírtan közölték az egyes szövegeket: így tehát mi sem törekedhettünk betűhívségre. De annyit mégis megtettünk, hogy a stílus korszerű ízének vagy tájszerűségének éreztetése kedvéért lehetőleg híven megőriztük a költő egyénileg jellemző hangképeit.

Sorrendünk Kristóf György említett beosztását követi: az inkább leíró vagy elbeszélő költemények a *Versek*, a nyilván társalgó vagy elküldött (misszilis) levelek az *Episztolák* csoportjába kerültek. Amennyire az idő rövidsége megengedte, mindenütt kimutattuk az időrendet s feldolgoztuk az egyes versekhez vágó tárgyi magyarázatokat, címmel láttuk el a címtelen verseket s beosztottuk egyes csoportokra (Radvánszky-család, testőrírók, Ányos, Orczy). Jegyzeteink közlik a lelőhelyeket s az összevetéseket is.

Mondanunk sem kell, hogy a VIII. A) osztály minden tanulója lelkes szorgalommal és érdeklődéssel vett részt a másolás munkájában. Az ő áldozatkészségüket dícséri a füzet megjelenése is: felerészben ők járultak hozzá, a másik felét - Korpás Ferenc igazgató úr szíves engedelmével - a Verbőczy István-reálgimnázium Segítő Egyesülete vállalta magára. Reméljük, hogy diákjainknak és szüleiknek érdekes olvasmányt, irodalommal foglalkozó egyetemi hallgatóinknak és irodalomtörténészeinknek pedig tanulmányozásra méltó anyagot juttatunk a kezébe.

Kedves köteletségünknek tartjuk, hogy - munkánk befejeztével - hálás köszönetet mondjunk dr. Császár Elemér budapesti és Kristóf György kolozsvári egy. tanár uraknak szíves útbaigazításaikért, úgyszintén dr. Balanyi György egy. m.-tanár és dr. Alszeghy Zsolt szerkesztő, akad. l. tag uraknak baráti jótanácsaikért. A közölt képek - Pásztóhy Pál felvételei - Kovács Károly alvinci ref. pap, esperes úr áldozatos utánjárásának eredményei.

BARCSAY ÁBRAHÁM 1746-1806.

Nagybarcsai Barcsay Ábrahámot, az előkelő fejedelmi család sarját - mint annyi más testőrt szintén „Tündér Ilona országa”; a kincses Erdély küldte fel Bécsbe (1762). Nem volt egyenes leszármazottja a szomorúemlékű Ákos fejedelemnek, akit Kemény János oly kegyetlenül kivégeztetett 1661-ben. Az ő ága Sándortól, Ákos öccsétől ered Tamáson, Gáspáron keresztül Ábrahámig, aki Hunyad vármegye főbírája volt. Anyja a Dobay-családból való. Szüleit 16 éves korában egy hét alatt elvesztette s bizonyára rokonai gondozták-nevelték addig, míg megyéje ajánlatára útnak nem indult a fényes császárvárosba: a „pompás, bujálkodó Bécsbe”.

1742 február 2-án született Piskiben, a Sztrigy vize mellett. Itt élte gyermekkorát, ide húzta vissza a szíve később, katonáskodása során, a Mátyus-földről éppúgy, mint az Óriás-hegyek fenyvesei közül, mert - mint két barátja: a nyílt Bessenyei György és a zárkózott Báróczy Sándor - „szerette hazáját s nemzetét, melyre kevély volt még nyelvében is”. A nagyenyedi ref. kollégiumban tanult, de a komoly szellemi munka évei igazában csak Bécsben vártak rá, abban a nemes versenyben, melynek távoli vezére Orczy, közeli lelke Bessenyei György volt. Maga írja Orczynak a bécsi nagyvilági élet hiúságain felülemelkedő lélekkel:

*De ne véld, hogy Bécsnek álarcs piacán
Én buján hevertem hívság puha karján,
S ülvén incselkedő szépeknek lócáján
Vélek tolakodtam táncolók pajtáján...*

(Hamvazószerdára.)

A világ gyönyörűségei nem ragadták el, pedig bizonyára sok kísértésnek volt kitéve. A gárdának legszálásabb tagjai közé tartozott, „a legszebb kék szemmel s szöghajjal”, gögnélküli nagyúri modorral, közismerten fejedelmi származással. Báróczy Sándor „Erkölcsei leveleinek” fordításában azonban híven jellemzi: nem származását dicséri, „korántsem születését, gyümölcsét a történetnek, korántsem hivatalát, csupa szerencse adományát, hanem elméjének erejét és személyének érdemeit”. Művelt társai közt is szellemes, csínra törekvő nyers tehetségek közt is „elegáns poéta” tudott maradni. Szerette a vidámságot, a vadászat fárasztó gyönyörét, a gáláns udvarlást, a nyelvtanulást és olvasást, a toll szellemességét: a versírást. Minden sikerült neki: de ő önmérséklettel élt, tartalmasan, cifrázkodás nélkül. „Olykor neki eresztette magát kedvének, s hosszas elmélkedés, készület és csínosgatás nélkül szórta verseit, nem vágyván arra, hogy versei nyomtatva legyenek, hogy neve a költők sorában neveztesse” (Kazinczy). Tehetség nélkül azonban erre nem lett volna képes. Császár Elemér fejlettebb ízlésűnek tartja, mint Amadét, nagyobb tehetségűnek, mint Faludít, s mikor a költők sorában őt a prózáíró Báróczyval egy magasságba emeli, nem mulasztja el megjegyezni, hogy „ha szerencsésebb körülmények között fejlődik, ha a francia fölvilágosodás költészete helyett a német szentimentalizmus vagy olasz dalköltészet hatása alá kerül, mindenesetre korának legkiválóbb költőjévé emelkedik” (IK. 1916. 137. l.). Miért nem lett azzá? Mert nem volt tudatos költő, csak játszott a tollal, „ingyen szerette” a költészetet: barátságból, időtöltésből, az életadta képzelet melegével, de a műkedvelők gondatlanságával. Nem érlelte meg gondolatait, nem kereste a költői formát, a belső szerkezetet; egyedüli elve az őszinte természetesség volt. Pedig jól ismerte a költői hatás csínját-bínját:

*Ha a képzelődés ragyogó tükörét
Félretesszük, s a hang hódító műszerét;
Apolló chorusát hijában dicsérjük,
S Parnasszus tetejét haszontalan mérjük,
Mert a természetben ami erőltetett,
Kivált ember előtt kedvet nem nyerhetett.*

(A poétákhoz.)

Nem volt termékeny költő. Alkalmilag írt. Orczynak nem egyszer kellett őt versírásra buzdítania. 1767-ben, ötesztendei testörködés után, átlép a rendes hadsereghez, mint kapitány szolgál tovább a Leopold nagyhercegről nevezett 4-es dragonyos-ezredben. A fényes és kényelmes Béctől messzi táborhelyeken sátoroznak, a fáradságos szolgálat kimeríti, nincs kellő társasága s bevallja:

*Mióta Császárnak napszámosa lettem,
És fényes sisakját homlokomra tettem,
Attól, amit régen oly nagyon szerettem,
A vers-csinálástól kedvem elvesztettem.*

(Egy hadi ember jó barátjának.)

Bessenyeit később félrevágta az egyenes útból a sors kereke: nemesi szegénysége, a „nagy-orrú óbester” Báróczy is elsavanyodott, de Barcsayval nem bírt Fortuna. Okosan ült szekerén: otthon birtokai, a táborban kapitányi rangja, az előkelő társaságban barátai voltak, Rövidesen megismerkedett Radvánszky Jánossal, Radvány urával, Zólyom vármegye perceptorával, követjével és alispánjával, a későbbi kir. tanácsossal és arany-sarkantyús vitézzel (1739-1815). Barátja lett a háznak, keresztapja az egyik gyermeknek, széptevője a ház asszonyának, a bájos és művelt Prónay Évának. Sokáig tartott ez a tiszteletudó, hódolatos viszony az elegáns, jókedélyű, prózában és versben egyaránt szellemes katonatiszt és a vendégszerető házaspár között. Bizonyosságai a levelek (1771-1778. Kisf. Társ. Évl. XXI. 250. s. kl.) és a - bizony kevés számmal - fennmaradt költemények. Barcsay időnként ellátogatott vadászatra vagy névnapra, Bessenyei Sándort is magával vitte, de ha távol volt, sem felejtette el üdvözölni János barátjának „kedves oldalcsontját”, „a mi paradicsomi Évánk”-at. Egyszer meg is szaladt a tolla: „gyönyörű Évácskám”-nak szólította, de aztán furcsa verseiért - szabadosságáért - bocsánatot kért. Nincs rá adatunk, hogy túlment volna a kellő határon s így bizonyára a versek bizalmas hangjának félreismerése okozta Kazinczy megrovó kifakadását, hogy a gáláns tiszt „hírbe hozta barátja feleségét”. Szokatlan volt akkoriban a más feleségének a megverselése! Radvánszky Jánost, akivel szeretett kedélyeskedni, Piladesnek nevezi; e szerint ő maga Orestes: talán sorsüldözött boldogságkereső? Szíve mélyén seb van, de takargatja? - Szerelmi lírája mindenesetre tartózkodó, inkább rejtett, mint feltörő: pajkos szeszéllyel átcsap a leírásba vagy mitológiai képeket dobál, Junót és nem Vénuszt idézi:

*Hagyjad gyermekidnek önnön erkölcsidet,
Hogy vigasztalhassák agg esztendeidet,
Szeressed férjedet, mint önnön magadat,
S el ne felejtse, kérlek, régi barátodat.*

Ez valóban a mély tisztelet és a lelkes hódolat tiszta hangja!

Testőrbarátaival mindvégig fenntartotta a jóviszonyt. Valószínűleg előbb kezdett írni, mint Bessenyei György, de örömmel szemlélte annak sikereit (a Hunyadi László c. tragédia, az Eszterházi vígasságok és az Ágis tragédiájának kinyomatását), előhangot ad Báróczy Marmontelfordítása elé (1775) s őszinte szívből írja:

*Örömmel könnyei folyják el szememet,
Midőn virágozni látom nemzetemet.
Már eleget éltem!... (A fordítóhoz.)*

Bessenyeivel váltott levelezésében - talán irodalmi versengés eredménye - fölcsendül már a bölcselkedés hangja is. Francia felvilágosodott írók könyveinek, verseinek hatása ez, magyar lelken átszűrve: lehiggadva. Nemcsak költői kedély tehát, hanem gondolkodó fő is: ezt a hajlamát Orczy, az agg „örsi nyirettyűs”, a bölcs „kis kopasz ember” erősíti majd meg benne, de már a *Gazdálkodva éljünk* mértékreintésében, az *Eltelik az idő* munkárasiettetésében is megnyilatkozik. Félti a betegeskedő s mélyen elmerülő Bessenyeit az egyoldalúságtól, de éppúgy a szellemi kóborlástól. Az önművelés híressé vált Bessenyei-túlzását, a gyertya mellett virrasztás Minerva-éjszakáit, a kiegyensúlyozott Barcsay nem tarthatta egészségesnek. Pedig ő is sokat művelődött. Báróczy jellemzésében olvassuk róla: „Nem is lehet nem csudálni tégedet, kinek szüleit a mostoha környék megfosztván a nagy világbéli neveltetésnek módjától, láttatott a rendelés számodra tartani a dicsőséget, magadat újra teremteni és mihelyt úgyszólván létedet kezdetted esmérni, oly szorgalmatossággal igyekeztlél önnön nevelésedben, hogy az idegen nyelvek tudásán kívül, ugyanazon mértékben értvén a hadi mesterséget, mint a polgári tudományban dicsértetel azoktól, kik már elhíresedtenek benne; az ékesszólásnak nem kevésbbé bírod erejét, mint kellemetességgel írod verseidet.” Életkedvét azért még nem adta oda semmi tudományért!

Újabb barátságot sző s így újabb lelki hatásra lel 1776-ban, amikor ezrede állomásán, Nagyszombatban megismerkedik a pálosrendi kezdő költővel, Ányos Pállal. Az egyetem árnyékában fog kezdetet a szerény verselgető s az ünnepezt, szíves katona-költő. Mind a kettő nyer ezzel a magyarosan nyílt barátsággal: Ányos biztató pártfogót és komoly bírálót, aki őt a franciás irányba igazítja, Barcsay figyelmes jóbarátot s költészete belső gazdagodását, több klasszikai tartalmat s erősebb műgondot. Versenyt írnak: egymás költeményébe öltik gondolatsorukat, együtt elmélkednek a háborúról és a békéről, a szabadságról, a magyar nyelv és költészet szerencsés megújulásáról, a tudományok alma mater-éről: az elhelyezett egyetemről, a magányról és a Rousseau-féle természetbeágyódásról stb. Barcsay költeményt ír barátja fölszentelésére s elefánti remeteségébe bátorító szót küld. Rokonszerek voltak: kiegészítették egymást korban, életmódban, tanultságban, kedélyben és életbölcséletben. Kár, hogy ezt az összhangot olyan hamar szét tépte a halál csontkeze: Ányos meghalt 1784-ben. Ötvenöt éves jóbarátságuk alatt, 1777-től 1782-ig, 32 levelet váltottak; ebből Ányos 18-at, a háború szörnyűségeitől féltett katona-barát pedig 14-et írt. Legalább is ennyit ismerünk.

Ha Ányosnak Barcsay volt az atyai jóbarátja, úgy Barcsaynak bizonyára Orczy. Az örsi bölcs (1718-1789) a legpompásabbra szabott magyar emberek egyike volt: kemény katona, szigorú vármegyei notabilitás, korszerű nemzetmunkás (megkísérelte a Tisza és Bodrog mellékvizeinek a szabályozását), tanult fő, bölcsszavú író, nemzete-védő jogász, de mindenekelőtt melegszívű jóbarát. A régi rend talaján áll, de már érzi a francia forradalom sodró szelét (*Futó gondolat a szabadságról*) s akar róla tenni: egyik kezével védi nemesi jogait, a másikkal magához emeli fajtestvérét, a magyar parasztnépet (*A szegény parasztnéphez*, 1756). Rousseau: *retournons à la nature*-jából levonja a természet, a vidék kellő szeretetét, elítéli a főrend nemzetietlen, hivalkodó életét, a város magyartalan hiúságait. A béke ölére vágódik, Barcsayval és Ányossal egyetemben, jól akar élni, jó erkölcsben (*Egy ifjúnak, ki a városi lakást falusinál inkább szereti*); azt tartja, hogy „más a tudomány, más a bölcsesség” s hogy: „gazdagság,

titulus, tisztelet, dicsőség, fényesség, nagy hír, névtekintet mind csak füst, múló árnyék...” *A lelket kell szépitni*, mindegy, hogy szalmatető alatt vagy palotában. A bölcsesség derűje életet.

Ez az az Orczy Lőrincz, a „kis kopasz ember kurta dolmánykában”, akit nem vett le a lábáról a francia elméletek szele, még csak meg se suhintott, mint Barcsayt. Orczy kiegyensúlyozott természet volt, túl az ifjúság ventus-ain, érett ítéleteiből még Barcsay is tanulhatott. Mert bizony Barcsay már az újabb egyéniségek közül való volt: tele ellentétekkel, időnként erősebb lelki hullámmal. Idézzük pompás jellemképét Császár Elemér tollából: „Erdély szülte, Bécs nevelte; fejedelmi vér s felségsértésért kerül tömlöcbe, katona és író egyszemélyben, udvari ember remetéskedő hajlamokkal... Katona, de útálja a vérontást; író és szántsándékkal nem nyomat ki semmit műveiből... A császárt szolgálja, de szívében republikánus, sőt élcelődik a legfőbb hadúron;¹ Bécs legelőkelőbb köreiből otthonos s megveti azokat, akik között él; erős magyar érzésű és jobbagyaival oláhul társalog; főúr demokrata hajlamokkal” stb. Hogyan lehet mindezt összeegyeztetni? - A kor, amelyben él ez a született nagyúr, ez az ősmagyar lélek, mindent megmagyaráz: belső ellentét ez az abszolutisztikus, magyar erőt, vért, földet és szellemet pusztító rendszer ellen; tiltakozás és fajvédelem, születettség és korhatás. Így már könnyű megérteni, hogy ez a két, egymásnak szemébe néző ember egyszeriben túljut a „hívság látásán” s nem kérdezi, hogy „az igaz barátságot hol leli fel az ember?”, hanem kezét fog és egy úton halad: mint költő együtt bölcselkedik. Amit Bessenyei erősebben fölkellett, Báróczy fölbiztatott, Prónay Éva megszépített és Ányos elmélyített Barcsayban: a költészetet, Orczy most tökéletesíti benne.

Még egy állomás van hátra Barcsay életéből, de ez nem tartozik költészetéhez, csupán az életszerető férfi vágyainak beteljesülése. Megnősül: elveszi gróf Bethlen Zsuzsannát. Házassága évül 1789-et jelölik meg, Császár Elemér viszont 1778-at említ IK. 1916, 132. l. j.). Nagy vita anyaga rejtett ebben a kérdésben (v. ö. Kristóf György: Adatok Barcsay Ábrahám életéhez. Erd. Múz. 1911, 249-268. l.), mert a Nagy Iván közölte családi levelezés néhány keltezetlen darabja nyitva hagyta a problémát. (Barcsay Ábrahám levelezése feleségével. IK. 1893, 342-351. és 467-494. ll.). Közelebb jutunk az igazsághoz egy friss adattal: gróf Bethlen Zsuzsanna özvegy volt, mikor Barcsay elvette. Az IK. 1907 67. l-ján a *Gróf Toldi Borbálának 1774. aug. 26. történt haláláról* c. cikkben ez áll: „...Néhai Mélt. Gr. Toldi Borbára Asszony pedig, Mélt. Gr. Betléni Betlen János Ur ő Ngától mint kedves Férjétől Anyja volt Mélt. Gr. Betléni Betlen Ádám... ő Ngának és ennek Leány Ágonn lévő Testvéreinek, úgymint... Kristina Asszonynak... és másodszor Mélt. Gr. *Betléni Betlen 'Susánnának*, kit hasonlóképen a *Mélt. Bartsai Lajos Ur nem régiben Feleségül véve magának...*” Hogy mikor halt meg (deficit) Barcsay Lajos, kutatásra vár, de Barcsay Ábrahám 1790 dec. 17-én már így ír róla: Barcsay Jankó „meg fogja érteni maga idejében, miben legyen *idvezült Barcsay Lajos öcsémnek öröksége*” (IK. 1893, 468-9. l.). Ha ezekhez hozzátesszük, hogy az Erd. Múzeum 1915. 128. l. közölt Barcsay-levél helyes kelte belső okok alapján 1793, könnyen visszatérhetünk az 1789-es évre; sőt az IK. 1893, 344. l. levő „Édes szívem kedves *Bátyám uram!*” megszólítású, keltezetlen levél idejét is meg lehet majd határozni, jelentős megjegyzéseivel együtt.

A háborús évek eljöttével egyre jobban vágyódott haza Barcsay. Levelei telvék panasszal és bizakodással. 1778-1779-ben a bajorok, 1788-1789-ben a törökök ellen harcolt. Rövidesen őrnagy, majd alezredes lett. Kedvelt ember volt az udvarnál (kivált katolikus hitre térése óta; 1776. az első adat), II. József, II. Lipót egyaránt kedvelte, Kaunitz kancellár és Lacy generális barátságával tűntette ki. 1790-ben visszahelyezték a magyar testőrséghez, mint ezredest. 1794-ben váratlanul (felségsértés?) nyugalomba ment s hazatért sokat várakozó, derék hitveséhez. Egymással váltott leveleik boldog megértésről tanuskodnak. Gyermeük nem maradt, rokon-leányokat neveltek fel s adtak férjhez. Barcsay 1806 márc. 3-án virradóra halt meg

¹ Barcsay állítólag vén szakácsnak nevezte II. Lipót királyt. Kiderítésre váró részlet.

Csórán, Alsó-Fehér megyében. Vadászatra készült két tisztbarátjával. De hiába várták ébredését: belső cselédje holtan találta ágyában. Gutaütés ölte meg a szép szál embert. Eltemették kedves almafája alá, vadaskertje dombjára. Felesége sírboltot építtetett és síremléket faragtatott emlékére. A megcsonkított szobrok ma is megvannak, de az udvarház már idegen kézen van. A Csórán volt családi írásokból, levelekből sincs meg semmi. A falunak csinos kis református temploma is volt, melyet még a Nagyenyeden most is élő Barcsay Gábor (1842-) építtetett. Vajjon abban imádkozik-e az Alvincről híven ki-kijáró református pap?... Kristóf György 1911-ben (Erd. Múz. 249-53. l.) megindultan járta végig a tornyos udvarház szobáit, leírta a mögötte magasló dőroszlopú sírboltot s a fényképünkön is kivehető, akkor alig megcsonkult két szobrot. A fekvő páncélos alak mögött könyöklő s imádságoskönyvet tartó nő Barcsay „Chlórisa”: gróf Bethlen Zsuzsánna. Férj és feleség most együtt nyugszanak...

*A por ezerféle formában változik;
Talám enyim majd egy rósában bujdosik...*

Képzeletben odalépünk sírkövéhez, ráhelyezzük költeményei egy példányát s beletéve egy szál piros rózsát, elsóhajtuk Ányos Pállal: „Nem halt meg teljességgel, mert - íme - még most is él!...

Szira Béla.

IRODALOM.

A) Barcsay Ábrahám egyetlen kiadott verses kötete: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*. A *Költeményes Gyűjtemény*’ öregbedésére a’ nagyságos szerzőknek egyező akaratjokból közre botsátotta Révai Miklós. Pozsonbann, Loewe Antal’ betűivel. 1789. 8-r. 16, 245, 1 l. - A kötet három részre oszlik: közli Orczy Lőrincnek *Futó gondolat a’ szabadságról* c. nagyobb költeményét, majd *Két jó barát között való levelezésből szedett versek két részekbenn* főcím alatt előbb (63-148. l.) Barcsay, majd (149-245. l.) Orczy verses leveleit. Azóta Barcsayénak bizonyult Orczy versei közül a 206., 222. és a 226. l. levő is, kiadásunkban a 72., 73. és 17. sz. (Kristóf György: Barcsay és Orczy. EPhK, 1914, 785-791. l.)²

B) Folyóiratokban és másutt közölt egyes versei:

1. *A fordítóhoz*. Báróti Sándor *Erkölti mesék* c. műve előtt, 1775.
2. Kilenc verse *A Besenyei György Társaságá*-ban, 1777.
3. Költői levele Ányos Pálhoz, 1778. XII. 1. *Kassai M. M.*, II., 44. l.
4. *A’ magyarországi tudományoknak főgyülekezetihez*. Budán, 1780. *Kassai M. M.*, II. 48.
5. Hat hátrahagyott verse Döbrentei Gábor: Barcsay Ábrahám c. cikkében. *Erdélyi Múzeum*, I., 29-33. l., 1814.
6. Öt költői levele Ányos Pálhoz. (1777. IX. 23., 1778. II. 24., 1778. IX. 11., 1779. XII. 3., 1781. IX. 14.), a *Figyelőben*, 1783, 135-137. l. Závodszy Károly közlése.
7. Négy költői levele Ányos Pálhoz a *Honban*, 1873, a 203. sz. (1779. XII. 29., 1780. IV. 25, 1782. I. 17.) és a 204. sz. (1782. IV. 20.). Közölte Závodszy (Széchy) Károly.
8. Tizenegy kisebb-nagyobb verse a *Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban*. Új folyam, XXI. k, 250-281. l. Közölte Berkeszi István.
9. Az *Éva almájának eredete* c. verset a kéziratos *Radványi Verseskönyvek* folió-kötete 6. lapjáról *Névnapi köszöntő a XVIII. századból* c. alatt Baros Gyula közölte az *Új Idők* 1901. IV. 14. sz. és az *IK.* 1904, 83. l.
10. Költői levele Ányos Pálhoz. Hattyuffy Dezső: *Költői Levelezések*. RMK., XXII., 79. l. Keltét (v. ö. a 6. negyedik levelével) Kis János másolata 1779. XII. 13-ra teszi.
11. Két költői levelét Ányos Pálhoz (1779. III. 21., 1782. IV. 20.) közölte Császár Elemér az *IK.*, 1907, 348-51. l. (V. ö. a *Hon*, 204. sz.)
12. *Midőn B. H. a Dunát és Balatont általúsztá volna*. Közli Kristóf György, *Erd. Múz.*, 1911, 267. l.

Ezekon kívül több verse maradhatott özvegyénél, tréfás francia versek is; jelenleg lappanganak. Megjegyzendő, hogy a *Holmi*, 1779, 237. l.-ján csak prózai levél van, ugyancsak prózai az az öt maxima is (*Holmi gondolatok*), amit a *Kassai M. M.* közöl II., 157. l.

² Jegyzeteinkben a következő rövidítéseket használjuk: *KSz.*: Két nagyságos elmének költeményes szüleményei. *BGyT.*: A Besenyei György Társasága. *KTÉ.*: A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. *RMK.*: Régi Magyar Könyvtár. *IK.*: Irodalomtörténeti Közlemények. *IT.*: Irodalomtörténet. *EPhK.*: Egyetemes Philológiai Közlöny. *Erd. Múz.*: Erdélyi Múzeum. *Tört. Tár.*: Történelmi Tár. *Kassai M. M.*: Kassai Magyar Museum. *KdSzt.*: Baróti Szabó Dávid: Kisded Szótára.

C) Prózai levelei:

1. Bessenyei Györgyhöz, 1773. III. 7. *BGyT.*, 30. l.
2. Három levele Ányos Pálhoz (1782. III. 17., VI. 29., VIII. 21.) a *Honban*, 1873, 204. sz. - (Az első és harmadikat l. *IK.*, 1907, 349-52. l. is.)
3. Levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez, Prónay Évához, egy levele Orczy Lőrinchez. *KTÉ.*, XXI., 250-281. l.
4. Levelezése feleségével. *IK.*, 1893, 342-351. és 467-494. l. Közölte Nagy Iván.
5. Levelei gróf Széchenyi Ferenchez. *Tört. Tár*, 1904, 539-557. l. Közölte Esztegár László.
6. Ismeretlen levelei. *Vas. Újs.*, 1904, 50. sz, 857. l. Közli Takáts Sándor.
7. Nyolc levele feleségéhez. *Erd. Múz.*, 1911, 249-268. l. Közölte Kristóf György.
8. Három levele Radvánszky Jánoshoz. *IK.*, 1911, 204-206. l. Közölte Baros Gyula.
9. Levele feleségéhez. *Erd. Múz.*, 1915, 128. l. Közölte Ferenczy Sándor. - Haller Gáborhoz írt levelei állítólag a Haller-családnál.

D) Életrajzok:

1. Döbrentei Gábor: Barcsay Ábrahám. *Erd. Muzéum*, 1814, I., 17-33. l.
2. Kölesy és Melczer: *Nemzeti Plutarkhus*, 1816, III. Ugyanaz németül: *Ungarischer Plutarch*, 1816, III.
3. Toldy Ferenc: *Barcsay Ábrahám*. Magy. költők élete. 1870, I., 175-180. l.
4. Toldy Ferenc: *B. Á.* A magy. költ. kézikönyve. 2. kiad. 1876, II., 82-86. l.
5. Ballagi Aladár: *A magyar testőrség története*. 1872, 133-147. l.
6. Zombory Izidor János: *Barcsay Ábrahám élete és költészete*. Doktori értekezés. 1895, 73. l.
7. Császár Elemér: *Barcsay Ábrahám*. *IK.*, 1916, 129-152. l.
8. Pintér Jenő: *Magyar Irodalomtörténete*. Tudományos rendszerezés. IV. k., 1931. (Franciás költők Bécsben.) 593-595. l.

Életrajzi adatait, a róla szóló emlékezéseket, méltatásokat és jellemzéseket, egykori és újabb lexikonokon kívül, megtalálja az érdeklődő Császár Elemér további bibliográfiai összeállítása nyomán, *IK.*, 1916, 151-152. ll.

VERSEK

1. [Unalom.]

Ez egy kövér gyermek, borzos s nehéz fejű,
Színtelen, szomorú s nagyon csípás szemű,
Míg bírja a testit, sohasem mosolyog,
Mint béka földdel él s szüntelenül vinnyog.

Pataji kunyhómból 29-dik octobris 1771.

2. [Fejtésre való mese.]

Ajándék, ereklye, alamizna, szentség,
Haszon, titok, újság - s egyszersmind régiség,
Se nem jó, se nem rossz; erőszak, kegyesség;
Ilyen ajándékot küldeni mesterség.

Nyitrán, 9 órakor a reggeli gyakorlás után, 20. Junii 1772.

3. [Koporsóra való jegyzés.]

Orczy Lőrincről küldött latin sírvers fordítása.

„Pásztor, szántóvető és katona voltam.
Legeltem, míveltem, győztem, ha harcoltam,
Juhokat, mezőket, erős bajnokokat,
Füvekkel, ekével, karddal mindazokat.
De ámbár nyájimat kövéren legeltem,
Darab földjeimet szépen bévettem,
És az ellenséget keményen megvertem:
Se tejet, se kévét, sem prédát nem nyertem.”

Úgy tetszik, hogyha az ember nem kötné annyira magát a jelentett dolgoknak rendéhez, hamarabb tehetne valami szerencsés fordítást. De mi vitte a mélt. urat oly idején koporsóra való jedzésnek kikeresésére? Ily setét gondolatokkal ne szomorítson engemet...

Hát én temessem el Orczynak múzsáját?
Én írjam bé verssel koporsó-tábláját?
Nyissa meg Apolló¹ sokkincsű ládáját
S abból jegyezze meg Múzsák koporsóját.
Elég léssen nekem, ha vélek sírhatok,
S sírjánál holtomig gyászban mulathatok,
S kedves árnyékával a sírban szállhatok...

Radvány, 11. Octobr. 1772.

4. A télnek közelgetése.

Éjtszaki szeleknek süvöltő zúgása,
Halovány erdőknek levele hullása
Jelentik, hogy nincs már ősznek maradása,
És hogy télre hajlik esztendő forgása.

Hideg ködök ülnek bércek tetejére,
Hó-harmatok szállnak rétek zöldségére,
Pán¹ siet telelő barlang fenekére
S sziklás tanyájának nyugovó helyére.

Nyögő Driádesek² bújdosva lézengnek,
Tiszta patakokat mindenütt keresnek,
De mulató helyet sohol sem lelhetnek,
Ők is majd menedék-helyekben rejteznek.

Az ősz búcsút vévén szőlő-hegyeinkről,
Utolsó koszorót fon még kertjeinkről,
S nem lévén mit gyűjtsön meddő mezeinkről,
Könyves szemmel indul pusztá völgyeinkről.

A tél pedig ülvén jeges fellegekre,
Előbb birodalmát terjeszti hegyekre,
Onnét fagyot küldvén lapályos téerekre,
Halált látszik hozni egész természetre.

E változás képe rövid életünknek,
Melyben, végét érvén hanyatló ősünknek,
Hó fedi tetejét fonnyadott fejünknek,
S meghűl minden része aggott tetemünknek.

Alig emlékezünk tavasz rózsáiról
S múlt nyáron aratott mezők kalásziról,
Csak álmodunk éltünk legszebb napjairól,
Midőn csókot szedtünk Chlóris³ ajakiról.

De mely kínos árnyék bágyasztja lelkemet?
Múlt idő s jövődök fárasztják elmémet,
Mert ha megvizsgálom valóban szívemet,
Csak a jelen-való térszi életemet.

1774. október 28.

5. Midőn erdődi gróf Pálfi Károly Budán felséges Mária Terézia hagyásából a tudomány-mindenességnek erősítő levelét hirdetné.

Mit hallok, Magyarok! Pindus¹ tetejéről?
Nincs kérdés már Budán Rákos mezejéről,
Eltűnt már Bellóna² Pannonok³ hegyéről,
S Thalia⁴ hárfázik szent Gellér[t] bércéről.

Ott, hol rég Attila kegyetlenségében
Mártotta kezeit öccsének vérében,
Hol világ zsákmányát rakván szekrényében,
Bizánc s Róma sorsát tartotta kezében;

Hol Mátyás azután szelídebb időkben,
Békességet hozván kalászos mezőkben,
Pallásnak⁵ templomot emelt a felhőkben,
Mely csakhamar dűle rút vér-feredőkben;

Hol vad Muzulmánok Mahomet holdjával
Tündökölni kezdtek, s Szulimán kardjával
Atyáinkat ölvén vitette Dunával,
Mely Pontusig⁶ nyegve folyt véres habjával;

Igaz-e, hogy ott most békesség ölében,
Minerva⁷ szoptatván kegyes kebelében,
Nevel benneteket Apolló nevében,
S kard helyett tollat ad fiatok kezében?

Ha igaz, küldjete Gyöngyösi lelkéhez,⁸
Ki már régen jutott Elis⁹ mezejéhez,
Térjen onnét vissza megint nemzetéhez,
S adjon kedvet néki született nyelvéhez.

[1777]

6. A magyarországi tudományoknak fő-gyülekezetihez.

Mely szózat hallatik Dunának partjain? -
Szűzek! kik sírtatok Gyöngyösi hamvain,
Kik rég Pindarusnak¹ mennyei lantjával
A szót egyeztetvén halandók szavával,
Új utat leltetek szívek rablására,
S a vad indulatok meghódítására:
Úgy tetszik, oh Múzsák! ha nem csalatkozom,
Titeket hall fülem, tinéktek áldozom.
Gyermekek! Gyermekek! ide siessetek;
Borostyánt szedjete, koszorút kössetek.
Volt oly idő, mely rég Mársnak² oltárához
Hívott benneteket pusztító nyilához.
Vérrel festett napok! Népeknek hibáji!
Minden nemzeteknek első nyavalyáji!
Meddig rútították Nílusnak vizeit?
Meddig a persáknak elfajúlt népeit?
Azután a görög és olasz partokat -³
Mely sok öldöklések töltötték azokat!
Elfáradván sokszor Ember dühössége,
Azt vélte már a Föld, lesz tán békessége;
De míg itt pihentek olaj árnyékában,
Amott már öltözött setét páncéljában;

Jelt adott lobogó véres zászlójával,
Albiont kihíttá Róma szomszédával;
Tüzet és pusztítást küldvén a kezekben,
Örök gyűlölséget támasztott szívekben.
Így halál és rablás táplálván magokat
E világra szültek új birodalmakat;
Szörnyűbb származások szörnyű kezdeteknél,
Felkeresték egymást a vad-embereknél.
Ártatlan indusok! feláldozott lelkek!
Ím most, egymást ölvén, lakolnak értetek.

Ti is, nemes Scythák, akik Pannóniát
Bírájátok, és azzal a régi Dáciát!⁴
Tudom, ó fájdalom! tudom, hogy tudjátok,
E kis földet mennyi vérrel áztattátok.
Keserves örökség! drága birodalom!
Ezer veszélyek közt keresett hatalom! -
Elmúlt ez az idő, s már nem Bellónához
Hívlak, hanem Pállás dicső templomához.
Nem kíván ő rablást, sem véres kopjákat,
Hanem tudománynak szentelt éjtszakákat;
Hanem szelídséget, s erkölccsel jóságot,
Nemes indulatot, igaz jámborságot.
Vesszen el a karddal erőszak munkája,
Melynek ember nyakát nyomja vasigája;
Kegyetlen Törvénynek büszkeség-láncai,
Melyeket forrasztanak világ bálványai,
Olyanok, mint viasz gyermeknek kezében,
Ha nincs az Igazság szabad erejében:
Ha nincs a hatalom és a nemzet között
Oly szövetség, melyet mind a kettő kötött.
Ó szerencsés nemzet! ó boldog Magyarság,
Míg még mezeiden mulat a Szabadság!
Reménylhetsz mindaddig virágzó napokat,
És várhatsz ennél is még boldogabbakat.
A széptudományok, Békesség leányi,
Szabadságnak voltak mindég maradványi.
Ennek áldozatok, és ezt műveljétek,
Élteteket végig ennek szenteljétek.
A királynak hívek, hívek a hazának,
Őrizzétek díszét legfőbb hatalmának:
Polgárok vagy urak, szolgák vagy nemesek!
Ha király atyátok, őtet szeressétek.
Nem ad a korona nagyobb boldogságot,
Mint, ha védelmezvén az ártatlanságot,
S törvényt szabadsággal tartván a kezében,
Magával ülteti királyi székében. -
Múzsák! ébresszétek, kérlek, nemzetemet,
Mert magam gyengének érzem énekemet;
Ébresszétek immár, hogy királynéjának
Emeljen oszlopot kegyes dajkájának. -

Te pedig, bölcs Klió!⁵ jegyezd ércablákra,
Hadd maradjon a legkésőbb onokákra;
Menj fel Mátyás király hajdan-udvarába,
Most pedig nem régen Pállás templomába;
Mesd romolhatatlan hív márványkövébe
Azt, amit rejtettél magyarok szívébe;
Mondjad, hogy, ha régen Nínusnak özvegyét⁶
Imádta Babilon asszonyfejedelmét:
Volt a magyaroknak nagyobb királynéja,
De talán több nem is - ez volt *Terésia*.

Budán, 1780.

7. [Gondolatok a békéről.]

Ányos Pálnak.

Szűnjetek már ércből ordító mennykövek,
Királyok játéki, - pusztító eszközök!
Térjen szelíd gazda vissza mezejére,
Vigyen kénkö helyett jó trágyát földjére.
Elűztétek szegényt messze kunyhójából,
Ágyú-szint tettetek búzás pajtájából.
Egyik fiát viszik Cyclopsok¹ magokkal,
A mást anyja látja menni lovasokkal,
Leányi, ha szűzek, csuda, mert már vének,
Nincs fi a vidéken, férjet nem lelének.
Ősz hajra szegezték kínos pártájokat,
Meddőség foglalta hült nyoszolyájokat.²
Egész Európa ilyen nyavalyában
Fetreng, és romlását neveli magában,
Több a hadakozó, mint a szántó-vető,
Több a pap és here, mint a kereskedő.
Ez lön vége büszke királyok dolgának,
Kik önnön-kényöknek mindent áldozának,
Két fortéllyal bírják földnek gyermekeit,
Vasbékóba tették országok kezeit:
A szegénység első, második a rabság,
Azzal tűnt az erő, ezzel a szabadság!
Mindenütt erőszak szörnyű vesszejével
Sétál, s agyarkodik éles fegyverével.
De mikor Jupiter³ nyögő nemzetekre
Teként, porban tapadt kínos emberekre,
Mikor a természet önnön-igazságát
Visszakéri megint ember szabadságát,
Akkor fut Lycaon⁴ farkas-társaival
S menedéket keres erdők vadaival.

Nagymártoni kunyhóból, sz. Mihály-havának 14-ik napján, 1781.

8. Pest várossának árvizekből származott veszedelmére.

Az örökös hideg napnak ellensége,
Kit fajzott éjjelnek gyászos setétsége,
A fagyos tengelynek holt birodalmából
Hová jött vesztünkre jeges udvarából?
Elhagyván éjszának zuzmarás hegyeit,
Mely rút köddel fedé Pannonok kertjeit!
Kegyes Pomónának¹ hasznos gyümölcsfáit
Hóval nyomta földhöz szelíd ágacskaít.
Erdőknek vadjait sziklák tetejiről
Pajtákba szorítja Oenus² hegyeiről:
Meleg forrásoknak eleven vizeit
Megfagylalja sebes Dunának öbleit.
A hajós evezvén könnyű sajkájával
Zaj-darabhoz ragad hideg szigonyával;
Hasztalan küszködik, zsibbadnak kezei,
Jéggé lesz csólnakja s egész tetemei,
- Mint midőn történik, hogy földnek gyomrában
Érc ércé változik különös formában.
Más, kunyhója felé húzván köteményét,³
Parthoz fagy hajója, elveszti reményét.
Oh! bár tudták volna Duna szomszédjai,
Mely kárt fognak hozni veszélyes árszél!
Oh! bár míg olvasztó szél fújt hegyeinkre,
Siethettünk volna magas erdeinkre!
A haragos habok roppant tornyaikkal
Midőn megindultak jeges árjaikkal,
El nem lepték volna Pestnek lakosait,
S nem hajtották volna tengerbe barmaid,
Ama szigeteket Ister⁴ zselléireit
Nem nyelték volna el jobbágyok csúreit.
Ah! kegyetlen özön! gyászos jövendölés!
Látásod irtózás, hallásod rémülés.
Mit jelentnek ilyen keserves csapások?
Nagy Isten! Hazámot várják-é romlások?
(1775.)

9. Lengyel, török, moszka háború kezdetén.

Az éjtszaki szelek fújnak süvöltéssel,
Sok posta-legények futnak kürtöléssel,
Félre! ki az útból! kiáltnak mindnyájon,
Az új esztendőnek ki-ki helyt csináljon.
Kéthomlokú Jánus¹ csattogtat előtte,
Ki titkos templomát nyitva felejtette.
A harcok istene véres szekerekével
A fagyos Februust üzi fegyverével.
Április is várja, hogy első napjára

Érkezzék a török Tanais² partjára.
A zöldelő Május virágos kertjeit
Kiteríti bátran pázsitos rétjeit.
Az ifjú párok nyegnek szerelmekben,
A hadak gyermeki gyűlnek seregekben.
A töröknél merészb moszka nem vizsgálja,
Mely messze maradott Szibéria tája;
Odasiet nagyon hármass keresztyével,
Hol régen Rómától megvált miséjével.³
A francia félti török birodalmát,
Mellyel gyengítette németek hatalmát.
Ispahánnak⁴ ura Mahomed lábánál
Mustafával kíván áldozni sírjánál.
Várják Byzantium sérelmes⁵ leányi,
Hogy kinek lehetnek idővel zsákmányi.
A vizeken bíró nemzetek vigyáznak,
Mi lesz, ha Pontuson moszkák hajókáznak.
Azalatt Júniust görbe kaszájával
Követi Július éles sarlójával.
Császár is megindul maga holnapjában,
Sok országok sorsát hordozza markában.
Ama kincses váras, Neptúnus mátkája⁶
Várja, hányra fordul Genua kockája.
A szegény Sarmata⁷ feredik vérében,
Hogy idegen királyt ültessen székében,
Dantzka⁸ is irtózik híres szomszédjától,
Mert többet fizetne terhes hajójától.
Bécs pedig magában keresvén nagyságát
Lassanként csorbítja magyar szabadságát.
Másfelül tekinti Róma kőfalait,
Szent csontokkal fekvő császárok hamvait.
Ó földnek asszonya! Hitünknek hajléka!
A régi Rómának hogy lettél árnyéka?
Meddig őrizheted sorvadtt csontaidat?
S Egyiptom porából emelt oszlopidat?
Írigy Európa! fő-tudományodat
Micsoda népekre vetted még jármodat?
A tüzes Etnának kénköves hamvait,
Miért gerjeszted fel elaludtt lángjait?
Mit keressz a ligetes Amerikában?
A vad-embert miért üződ barlangjában?
Viseljed a szegény szerecsen aranyát,
Hordozzad hátadon Asztrakán bárányát,
Töltsed meg torkodat ciprusi borokkal,
Cifrázd asztalidat kínai korsókkal:
Szobáidat pedig nyugovó székekkel,
S perzsáknak módjára készült szőnyegekkel;
Evezz hajóiddal világnak végére,
Találj új betegség halálos mérgére.
Hívságban elmerült kényes királyidnak

Tömjénezzél többet, mint szent oltáridnak:
Emelj szegény hátán arany-oszlopokat,
Láncolj lábaidhoz sok-ezer rabokat:
Hirdesd népeidnek kihúzott fegyverrel,
Hogy nem születtetett szabadság emberrel,
Eljön az az idő, hogy világ végéről
Új nemzetek jönnek Pólus hidegéről:
Kik hírt-nevet hoznak világ piarcára,
De ők is elmúlnak többiek módjára.

(1768?)

10. Egy nagy-asszonyoságnak halálát siratja.

Siralom az élet, ínség, nyomorúság,
Álom, nem egyéb a legszebb ifiúság,
Bölcsönket rengetik kín és sanyarúság,
Minden örömünknek vége szomorúság.
Ember, hogy apasszam könyvemnek árjait,
Mondd meg, hogy enyhítsem szívem fájdalmait,
Hogy felejtsem halál kegyetlen fogait,
Kikkel megemészté Forgácsné¹ napjait.
Eljött mind a mord szél tavasz közepében,
S befűjván barátom virágos-kertében,
Kedves Liliomát, kit tartott ölében,
Elhervasztá, s veté sírnak mélységében.

Ó! ki nem kesereg? ki nem szánakozik?
Tudom, hogy oly kemény szív nem találkozik.

Nem vitt ő magával semmi méltóságot,
Éltében sem kívánt magának nagyságot,
De most árván hagyá a szelíd jóságot,
S a ritka példájú kegyes jámborságot.

Ne kérdezd, halandó! egyéb jóságait,
Férjét hogy szerette és több rokonait,
Hogy tudta szívelni hazája fiait,
Mindezekért Isten megáldja hamvait.

Hanem messed velem ím ezt sírkövére:

Itt nyugszik * * *² Bottyániak vére,
Ki még alig jutott élte zsengejére,
S már halál vezette koporsó szélére,
Gyászt hagyván Forgácsra, szerelmes férjére.

Állj meg, ó vándorló! ne szánd könyveidet,
E csendes halomra fordítsd szemeidet,
Melyben halál zárta minden díseidet,
Itt porban szemlélhetd legszebb reményidet.

11. Előbbi lakásától búcsúzik.

Gyalog-fenyőfáknak barna gyümölcsei,
Kiktől kékesednek Beckónak hegyei,
Ti! kiket a napnak szikkasztó tüzei
Úgy érlelnek, mint tél csattagó derei:

Ablakomból sokszor tekintek reátok,
A sovány bérceket mikép borítjátok,
És a vad rigókat mikép hízlaljátok,
Kikkel sültjeinket majd szaporítjátok.

A Nagy Alkotónak bölcs rendelkezéséből,
Ti-néktek is jutott jó-téteményéből,
És a természetnek titkos törvényéből
Ti is adót adtok földnek terméséből.

Látom, a szűrös tót vas-szegű botjával
Havaknak tetején hogy mász csáklyájával,
S titeket leszedvén kesztyűzött markával,
Hogy hord nagy üstökbe teli tarisznyával.

Megrothaszt és kifőz, noha veszélyére,
Mert e mérges italt öntvén gégégjére,
Fojtó dühösségek forranak szívére,
S késsel támad sokszor maga testvére.

A Vág, ki sebesen lefut közöttetek,
Csodálja, sziklákon mikép nőhettetek,
Látni szőlő-fát is nyegni mellettetek,
Ki már elszáradott, míg ti zöldültetek.

Úgy nőnek éjtszaknak végső határain,
Érzéketlen fáknak jégcsapos ágain,
Csodálatos rügyek Nubia¹ partjain,
Kiket lelt Dodóna² Phoebus oltárjain.

Így olvadnak hideg vizeknek öblében,
Gyönyörű klárisok Scylla³ közepében,
Így teremnek gyöngyök Thetis⁴ kebelében,
Kiket Chlóris felfűz s függeszt kis fülében.

Fenyvesek, patakok, eleven források,
Ti, kik közt Nimpháknak⁵ volt néha lakások,
S hol szívemből folytak sok mély sóhajtasok,
Búcsúzom tőletek - titkomat tartsátok.

12. Lakodalom módja az oláhoknál.

Dobzódó Farsangnak álarcás leányi!
Vigadó Bacchusnak¹ részeg tanítványi,
Kiket fedd s ápolgat püspök Szentiványi,²
Mit zörögtek annyit hívság maradványi?

Megúntam én immár tótoknak dudáját,
Kik szekérre vetvén Janónak mátkáját,
Plébánushoz viszik szerelmes Ancsáját,
És ott megáldatják Cupido³ munkáját.

Nem így van Erdélyben, hol havas tetején,
Egy szép nap, virágos tavasznak elején,
Mint régen Albának⁴ vendéglő mezején,
Híres vásár esik Zarándnak megyéjén.

Ó! te, ki nem régen ifjú Florindával,⁵
Szárnyas lóra szökél vén banya Múzsával,
Ha messzünne voltál Bacace⁶ árnyékával,
Szerezz segedelmet ennek hatalmával.

Hagyd, én lefesthessen e szent sokadalmat,
Hol az egész vásár keres lakadalmat,
Hol fáta ficsórnak⁷ ígér oly jutalmat,
Mely két fáradt szívnek nem okoz unalmat.

Fényes nap tűzének első sugárain,
Alig jut kis világ Ojtóz határain,
Még juhász nem sípolt Zsili havasain,
Hogy már zsib kezdődik Bihar kopaszain.

Felül e nagy bérceknél kies tetejére
Már ezer szűz nyugodt virágok helyére,
Hol koszorút fonván társának fejére,
Ki-ki Hébé⁸ maga, vagy tekint Hébére.

Gyengén lengedező zephyr suttogása,
Kivel hasad arany hajnal mosolygása,
Itt van, nincs szűzeknek tőle nyugovása,
Siet, mégis ott van legtöbb mulatása.

Napkeleti völgyek kellős közepéből,
Valamit lophatott Flórának⁹ kertjéből,
Vagy futva nyerhetett Pomóna kezéből,
Véle van, s itt osztja kedves kebeléből.

Mondják, hogy elhozván ama forrás vizét,
Melyben az Est-csillag mosván fényes fejét,
Virradsra úgy fonja ragyogó üstökét,
Véle fecskendezi szűzeknek seregét.

Melyre majd ha Phébé¹⁰ kegyes tekintete
Fénylik, kitől vidúl világ kerülete,
Keleti gyöngyekké válik új élete,
Kinek halandóknál harmat nevezete.

Mikor világosság éltető tűzével
Fának-fűnek színt ad titkos erejével,
Ez áldott víz múlik ragyogó színével,
Bihar pedig ébred zengő seregével.

Valamit esztendő kedves szakaszával,
S újuló természet hozhat tavaszával,
Itt megtalálhatod szűzek vásárával,
Melyet ki-ki hozott eladni magával.

Egyik jó illatú epret tart kezében,
A más galamb-fiat zárt kis rekeszében,
Ez kosár cseresnyét tett ki elejében,
Amaz pedig gombát mutat tenyerében.

Alól sűrű gyalog-fenyők szomszédjában,
Számptalan ifiak állanak sorjában,
Olyanok, mint Hercul¹¹ volt serdült korában,
Mikor még nem lankadt Omphales¹² láncában.

E két szép sereg közt öregek nyugosznak,
Nagy-atyák és anyák sokan találkoznak,
Kik e szent vásárra száz unokát hoznak,
Hol boldogságokért égbe sóhajtoznak.

Azt vélnéd, Filémon van itt Boczisával,
Vagy az öreg Nínon aggott Dámonjával,¹³
Vagy -----
Már ezt beszélje meg Kónyi¹⁴ Múzsájával.

Végre e szakálos csoport közepéből,
Mikép szakadt Glaucus¹⁵ tenger mélységéből,
Egy ezüst-szín hajú felkelvén helyéből,
Ezt lehet hallani törött beszédéből:

Ó! ti, kik e napon Egek védelmével,
Ez helyre jöttetek Ámornak hírével,
Íme feloldozlak tisztém erejével,
Legyetek boldogok Hymennek¹⁶ mívével.

Erre egy tyrusi csigának vérében
Mártott szép keszkenyőt vévén a kezében,
Kiveti, mint labdát, vásár közepében,
S rövid fohászkodást tesz Vénus nevében.

Azután két fehér galambnak véréből,
Kiknek még inai rángódnak testéből,
Áldozatot tévén buzgó szerelméből,
Az ifjakra hinti szentelt medencéből.

Ezzel ezer szózat édes zendülete,
Mint amellyel hangzik Paphosnak¹⁷ szigete,
Midőn már közelget anyánk tisztelete,
Égig hat, s megindul Bihar kerülete.

A sebesen folyó vizek forrásai,
Kiktől nedvesednek hegynek oldalai,
Kiszökvén, mint Márli ugró patakai,¹⁸
Vékony fellegekké változnak habjai.

A Nap ez éltető állat árnyékában
Rejtezhén, kegyesen mosolyog magában,
De hogy részesüljön Vénus munkájában,
Súgórait küldi Íris abroncsában.¹⁹

Múzsák! kik rég Homért Trója juhászáról,²⁰
És most legközelebb Pestnek farsangáról
Orczyt sugarlátok Bacchus templomáról,²¹
Mondjátok a többi Bihar vásáráról.

Én, kit a dicsőség- harcok mezejére,
Régtől fogva szólít Márs tiszteletére,
Myrthus-ágot hintek végső tömjényére,
S vékony fátyolt húzok hívság seregére.

13. Hívság látásakor gerjedett jámbor érzés.

Megromlott világnak szennyes szugoljában,
Mit keres bölcös Múzsád Macsák¹ udvarában?
Mely idegen vendég hívság hajlékában
Egy kis kopasz ember kurta dolmánykában.

Látom, hogy vánszorog bástyáról bástyára,
Vélvén, hogy majd talál igaz barátjára,
Könyves szemmel tekint község csoportjára,
Míg jut végre sziget-kertnek kapujára.

Itt, hol a mesterség természet kezéből,
Mint régen vad Tibur² setét erdejéből,
Nagy fákat kivéven fagyos gyökeréből,
Tündér-kertet csinált Duna ligetéből;

Eltelik itt a szem, szív marad függőben,
Ezer tárgyat szemlél árnyékos erdőben,
Kik, mint a pillangók virágos mezőben,
Repdesnek, vagy fecskék kékes levegőben.

Ide siet Phryné,³ kiszáll szekereből,
Fő-asszony, kitetszik kendőzött színéből,
Szentelen bujaság csillámlik szeméből,
Mit kíván, ítélhetd lankadt lépéséből.

Ültetett utaknak híves árnyékában
Sétál egy ideig község csoportjában,
Végre szűk ösvénykén esmért barlangjában
Eltűnven, odadúl Leander⁴ karjában.

Hagyjuk ott és menjünk titkos ösvényekre,
Hol Cupídó lest áll ártatlan szívekre,
Elsőbb arany-béklót ver ifjú kezekre,
S végre kínos láncot vet szegény fejekre.

Üljünk egy szegletbe zöld borostyán mellé,
Nézzük, hogy sietnek szűzek e tör felé,
Hogy viszi dajkája, ki Phillist nevelé,
Most már kerítője, s vesztegeti elé.

Ámor myrthus alatt egy rút vén banyával,
Hogy lappang meghódult ifiak hadával,
Hogy lődöz szívekre kegyetlen nyilával,
S hogy veszteget mindent hívság fulánkjával.

Ülj le, de ne keresd itt Cátót, Senecát,⁵
Ne kívánd te látni itt szűz Lucrétiát,⁶
Keresd csak Lucullust,⁷ köszönts ASPÁSIÁT,⁸
Kik szokták jelentni birodalmok fogytát.

Így dőlt Corinth, Athén, Róma nagyságával,
Így küszködik Páris hívság kórságával,
Így vész híres London nagy gazdagságával,
Így enyészik Bécs is Szent István-tornyával.

Pozsony nevededik, Buda roppant lészen,
Belgrád, még úgy lehet, király-széket vészen,
De ha egyszer oda bús kincs fészket téssen,
Ott is lesz romlottság, kit rabság vár készen.

Ilyen fő-végzése Alpha s Omegának,⁹
Ki tudja titkait természet Urának,
Új-születtek, s holtak, ó! bár szólhatnának,
Egyaránt adóznak örök hatalmának.

Elég ha születtem, hogy már meghalhattam,
Elég hogy meghaljak, hogy feltámadhattam,
Életről-halálra így vándorolhattam,
S nagy Teremtőm tagja mindég maradhattam.

Szünjetek, halandók! hitek szerzésében,
Szünjetek titkoknak mély keresésében,
Nyugodjatok inkább természet ölében,
Mert bár éltek s haltok, ő tart kebelében.

A fa, ki most dőlt le, gyenge csemetével,
Mely nem rég kele ki vékony tetejével,
A tűzok, kit sólyom hasíta melljével,
A víg fülemüle epedt gerlicével;

A cethal, ki döglött habok mélységében,
A pisztráng, mely úszik sebes Inn vizében,
A bárány, kit juhász melegít ölében,
Oroszlány, kit vadász elejtett törében;

Vad-kecske, ki szökdös magas kősziklákon,
A béka, mely megfűt száradt pocsolyákon,
A bika, ki bömböl zanócos¹⁰ pusztákon,
Kis légy, ki megfagyott sepreten rámákon;

Király, ki most sírban szállott trónusából,
Koldús, ki kenyérért kiált furuglyából,
Kis csecsemő, ki sír szoros pólyájából,
Agg, ki földbe vágyik kínos nyoszolából;

Törpe gunyhó, melyet szegény most épít,
Erős vár, kit Vauban¹¹ bástyákkal kerít,
Oltárok, zsámolyok, kit kincs fényesít,
Egyszóval, valamit természet készít:

Egyaránt változik formából formában,
Van e föld, levegő, víz, s tűz hatalmában,
Kinek élet lakik örök csatájában,
De nincsen semmiség ezek munkájában.

Semmiség! tűnjél el érthetlen voltoddal,
Bölcs előtt nem találsz helyet hatalmaddal,
Plátó rég elűzött üres árnyékokkal,
Nincs helyed soholt is ijesztő álmoddal.

Bár majd, midőn egyszer fagylalt tetemeim
Hideg földbe szállnak érzékenységeim,
Nem élek köztetek; de minden részeim
E világban lesznek, hol vagynak eleim.

Akkor kigőzölvén vékony páráscskában,
Jutván láthatatlan testek csoportjában,
Megyek esméretlen világok számában,
Nem lankadok, csak itt, földünk határában.

Akkor e sár-darab, melyet kedveltetek,
Nem lészen, Barátim! ekképen köztetek,
Hanem sok formában repdesvén veletek,
Füven, fán, virágon lészen előttetek.

Így mikor egy porszem, ki szelek szárnyain
Messze ragadtatott tengerek partjain,
S fagyos fellegek közt éjtszak havasain,
Végre leszáll, s nyugszik Hybla¹² virágain;

Így támad hívságos váras omlásából
Kis gunyhó, kit gazda font gyenge fűz-fából,
Így lészen Orczynak örsi lakásából
Szép templom, mely épült Múzsák malasztjából;

Így múlik el Phryné bujaság kertjével,
Halálos cupressus¹³ gyászos seregével,
Bénövi vad fáknak sűrű gyökerével,
Így hanyatlík Bécs is veszett erkölcsével.

Így - De már elhagyom hosszas verseimet,
Szabad szókban küldöm többi rendeimet...

14. A Békességhez.

Óhajtott Békesség! ki nyájas orcáddal
Nyugalmat parancsolsz dicső koronáddal,
Nemzeteknek intesz olaj-ágacskákkal,
S e földnek pihenést szerzesz szent munkáddal;

Béhunyja szavadra Méduza¹ szemeit,
Nem önti világra Cocytus² vizeit,
S nem nyújtja katlanba kárhozott mérgeit,
Hogy abba márthassuk halál eszközeit.

Az egyenetlenség emberek szívéből
Kitér királyoknak tántorgó székeiből,
Nem nyerhet mennykövet Jupiter kezéből,
Sem pusztító hadat poklok fenekéből.

Elűzted régenten Simois³ partjáról,
Azután végezvén nemzetek sorsáról,
Bölcs rendelést tettél Vestának⁴ lángjáról,
S most myrthusok nőnek Ilion⁵ hamváról.

De onnét hová tűnt? hol kívánt pusztítást?
Hová taszította a kegyes Éneás?⁶
Micsoda mezőkön parancsolt vérontást?
Mely vad nemzeteknek ígért jó vándorlást?

E föld akkép látta bújdosni fiait,
Valamint tengernek felzúdult habjait,
Kik elhagyván messze Néreus⁷ partjait,
Egymást úzik, s tolják dagályos halmait.

Végtére elsüllyedt gályáknak kincseit
Kivetvén, terhelik Triton⁸ fővényeit,
Legeltetik vélek Nazamon⁹ szemeit,
S mások veszélyével táplálják népeit.

Ennyi ínségek közt, ily nyomorúságon
Sürget maga sorsa kit-kit e világon;
Míg egy nemzet kapdos városi hívságon,
A más nyilat készít fene pusztaságon.

Tudod, ó Békesség! meg nem gátolhattad
Sándor dicsőségét¹⁰ nem tartóztathattad,
Mivelt mezeitet héjában mutattad,
S Múzsák templomait hasztalan sirattad.

Elindult, mint egy sas Imaus¹¹ hegyéről,
Vagy éhes oroszlány Lybia¹² széllyéről
S még honjában törvényt tett perzsák kincséről
És szegény Dárius temető-helyéről.¹³

A nagy csillagzatok, kik földünk forgatják,
S adott törvényeket közöttök megtartják,
E kínokat reánk vagy tudva bocsátják,
Vagy ők is szüntelen egyik a mást rontják.

Minket is megszánván, eljöttél végtére,
S csendességet hoztál Duna melljékére,
Malasztodat adtad Scythák nemzetére,¹⁴
Ama nagy Árpádnak vitéz seregére.

De mennyi vér folyta új örökséginket!
Mint dülta Bellona foglalt mezeinket!
Hogy hánytuk Rómára éles töreinket!
S hogy hagytuk el érte régi isteninket!

Egeknek munkáji! titkos történetek!
Nemzetek sorsáról csuda végezetek!
Testvérink is Kayug¹⁵ partjára érkeztek,
Hol jámbor Sinestől¹⁹ más tudományt vettek.

Boldogok annyiba, hogy szelíd ég alatt
Lakván, oly sok ínség rájok nem szállhatott,
Ómár buzgó kardja oda nem juthatott,
Sem Szulimán tüze ott nem pusztíthatott.¹⁷

Örök tavasz folyja esztendő részeit,
S gazdag harmat szállván Sinesek mezeit,
Nem sujtja igában ott lakos ökreit,
A föld ingyen osztja minden gyümölcsseit.

Nékünk is épülnek ugyan városaink,
Változnak falukká régi szállásaink,
Emelkednek sűrűn fényes templomaink,
Szüntelen tömjénnyel égnek oltáraink.

A Bövség¹⁸ szarvából önti adományit,
Melyekkel eltöltvén Duna tartományit,
Már hazánkba hívja világ tudományit
S közinkbe szólítja Parnassus¹⁹ leányit.

Ajándékid ezek, ó áldott Békeség!
Sőt ha verseinket kedvelli Istenség,
Tied a dicséret, övé a dicsőség,
Csak boldogságunkat ne kövesse ínség.

15. Egy sebes katonának sóhajtása a megtörődött vitézeknek számokra épült pesti nagy házra.

Nyugodalom-helye csonka Csásároknak,
Rév-partja fa-lábon úszó Sándoroknak,
Oszlopa kis zsoldért megtört mártiroknak,
Bárkája megaggott s romlott bajnokoknak,

Te vagy temetője sok jeles vezérnek,
Kik megáldoztattak hímes Becsületnek,
Hallod-e, mely panaszt mutatnak egeknek,
Mely átkot mondanak a vak-szerencsének.

Ez-e munkájuknak, úgy mond, a jutalma?
Nékünk, akik valánk országok oltalma?
Boldog Isten! mely nagy a sorsnak hatalma,
Ím rajtunk végződik kemény diadalma.

Ah Márs! ah Becsület! ah csalfa reménység!
Mely drágán vétetik a hadi dicsőség:
Melyik, mondd meg, melyik az a nagy erősség,
Kit követ, s el nem hágy a méltó tisztesség.

Mi is, kik vesződünk ruha-darabokkal,
És fizetve vagyunk veres krajcárokkal,
Néha-napján víttunk gyalog- s lovasokkal,
Keményen birkóztunk tündöklő vasakkal.

Érc, acél, bömbölő füstös eszközökkel
Küszködtünk, ütköztünk vitézlő melljekkel,
Mind szárazon s vízen sok-ezer népekkel
Dolgunk volt, s bontottunk bástyát kezeinkkel:

Ellenséget győztünk, tábort széllyelvertünk,
Sáncokat megmáztunk, várakat megvettünk,
Népet hódítottunk, országokat nyertünk,
Szerencsétlenséget, s sebet megvetettünk:

Azért, hogy valaha vitézlő munkánkért
Márs reánk tekintvén jó-viseletünkért,
Tisztben helyheztessen erős tetteinkért,
Igaz bért juttasson kivált hívségünkért.

Ő mégis gondatlan az igaz mértékre,
Feledékeny s fejes méltó érdeminkre,
Laurusát¹ feltette gyáva emberekre,
Fúze tisztességet érdemtelenekre.

Sírván emlékezünk, gyors ifiúságban
Midőn erőnk s tagunk voltak virágjában,
Mennyit nem szenvedtünk nehéz igájában,
Mint bíztunk hamisan ígért jó-voltában.

Nem volt akkor veszély, sem szerencsétlenség,
Kit meg nem vettetett a forró dicsőség,
Hol sűrűbb puska-szó, hol több volt ellenség,
Oda-üt² nyargalva vakmerő vitézség.

Hol kénköves lángot az álgyú okádott,
Széllyelterült ólom rendeket ragadott,
Egész várasakat rejtett tűz elrontott,
Tornyokat forgatott, hegyeket megbontott;

Minket nem rettentett iszonyú dörgése,
Sem apróbb, de éles fegyvernek csörgése,
Jó reménységért volt veszély megvetése,
Nagy szívvel halálos sebek szenvedése.

Mennyiszer, ó Hívság! tűz lobbant szívünkben,
Önként bérohantunk a veszedelemben,
Vér-ontást szomjúzván keltünkben-fektünkben,
Háborút kívántunk egész életünkben.

Most immár, hogy éltünk össze béérkezett,
A tagok, az elme erőből vetkezett,
Testünk mindenestül öszvetőredezett,
Régi szolgálóiról Márs elfelejtkezett.

És íme sebünkért s vérünkért kegyetlen,
Bérünket fizetni fősvény és kedvetlen,
Szép kérésünkre is eddig engedetlen
Sorsban ejtett, mely majd elszenvedhetetlen.

Ki Széntánál³ török táborban bévágott,
Ki Sziciliában⁴ legelső béhágott,
Ki igaz hívségért csizma-talpot rágott,
Itt vagyon és visel csak komisz-nadrágot.⁵

Köztünk van Hochstädnél⁶ sebhült muskatéros,
Köztünk Pétervárnál⁷ bénult granatéros,
Mind ez, mind a másik tiszt, de hat-krajcáros,
Ily zsoldért savanyú bort ad a kocsmáros.

Nincsen paszamánnyal dolmányok prémezve,
Görnyedt derekokra kereszt nincs feltűzve,
Mankón sétálgatnak szegények reszketve,
Jajgatnak jámborok mind reggel, mind estve.

Mennyi vitéz legényt Márs köztünk temetett,
Ki épen maradván tábort vezetgetett,
Van itt, kinek tüze Fritzhez⁸ tétethetett,
Vagyon, Sabaudussal⁹ ki sorban mehetett.

S mindezeket titkos tudatlan okokból
Szerencse kivette azoknak számokból,
Kiket felső polcra emelt gyakran porból,
Mert ő sem tesz immár generált dobosból.

Vesszen hát sok jajjal bőves szolgálatja,
Azt sok árva s özvegy naponként siratja:
Ha ilyen rendetlen Mársnak a malasztja,
Jöjjön elő régi világ állapotja.

Esmérje meg egész földi ifiúság,
Hogy hadi-szolgálat cifra nyomorúság,
Valamit Márs ígér, az merő bolondság,
Füst és múltó árnyék és végre koldússág.

Ha Károly császárnak ezen épülete
Nem volna, mi lenne vén vitéz élete?
Rongyos szűr, vagy kankó¹⁰ volna öltözete,
Talám a ganajon volna végezete.

Áldás hát s dicsőség néki s leányának:
Ennek, hogy jó zsoldot fizet a csonkáknak,
Annak, hogy hajlékot csinált katonáknak,
Kik érte s királyi nemért harcolának.

16. Élete módjának változása.

Az én életemet a magánosságnak
Szentelem, nem leszek rabja a világnak,
Áldozatot adtam én már a hívságnak,
Szolgáltam hazámnak, másoknak, királynak.
Az idő változtat ám minden dolgokat...

17. Együgyű életnek dicsérete.

Tündér Ilonának híres országában
Amint Alvincról mész Marosnak folytában,
Szép mező terjedett Erdélynek torkában,
Melyről mit olvashatsz Magyar krónikában.

Keletről a Maros s Kenyér vize folyják,
Kik arany-fövénnel bőven iszapolják,
Délről a hunyadi bércek árnyékolják,
Nyugatról s éjtszokról nagy bányák árkolják.

Régen Márs mezeje, most Ceres¹ tanyája,
Ott tompult vala meg Báthori² szablyája,
De majd megérkezvén Kinizsi kopjája,
Ott fetrengett porban törökök csalmája.

Tráján arra repült, útját³ ott is hagyta,
E munkáját idő ámbár ostromlotta,
Fenn áll bosszújára s még el nem ronthatta,
József⁴ minap azon szekerét hajtatta.

Rég nem szállott oly Sas Közép-Dáciára,
S mivel szegényeknek jött volt hallására,
És inkább községnek ügyelt panaszára,
A nép minden-felül tódult látására.

Egyedül egy agg pór Tráján útja mellett
Földjét szántogatván Császárra nem nézett,
Hanem némely ember-kaponyákat szedett,
Sisak, kard, tör-darab, s egyéb a-féléket.

Ezeket rakásban vetvén, szép tulkait
Hajtván, tartogatta ekének szarvait,
S nem is látván József repülő hintait,
Reszkető kezekkel vitte barázdáit.

A Császár ezt látván szekerét állítja,
És a szántó-vetőt magához szólítja,
Ki legyen, röviden ötlet megtanítja,
S hogy kérne valami kegyelmet, biztatja.

Mit kérjek? ó Király! mond a pór Józsefnek,
Jobbá teheted-e gyümölcsét földemnek?
Avagy, megfordítván rendjét természetnek,
Visszahozhatod e hajnalát éltednek?

Mely földet mívelek, ősim is szántották,
S véreket érette sok ízben ontották,
Íme bizonyítják e néma barázdák,
Bár szóljanak értem e rozsdás kaponyák.

Azért, Császár! ha mi kegyelmet mívelhetsz,
Megköszönöm, ha e csontoktól megmenthetsz,
Hely van szekeredben, belőlök elvihetsz,
Nesze! Isten hozzád! repülj, míg repülhetsz.

18. A kávéra.

Rab szerecsen véres veríték-gyümölcse,
Melyet, hogy ládáját arannyal megtöltse,
Fösvény Anglus elküld messze nemzeteknek,
Nádméz! mennyi kincsét olvasztod ezeknek.
Hát te, rég csak Mokka táján termett kis bab,
Mennyit szenved érte nyugoton is a rab,
A bölcs iszonyodik, látván, egy csészéből
Mint hörpöl ő is részt Anglusok bűnéből.

19. A jámbor Evező.

Mosolyogva szalad zúgó habok között,
Hol vándor sajkája sziklába ütközött,
A jámbor evező, s csendes fővenyekre
Kiszáll, honnét jut majd boldog ligetekre.
Ott fejszét nem látott magas élő-fákat
Választ szomszédjának, köszöntvén azokat,
Árnyékokban kunyhót emel kastély gyanánt,
Melyben Istent áldván élte foly egyaránt.
Nem vágyik ő vissza gazdag rév-partokra,
Hol Indus vagyonát rakják nagy halmokra,
Sem udvari göggel fényes palotákba,
S ragyogó rabságot titkoló szobákba:
A jóltévő földet naponként műveli,
Melyben boldogságát és élelmét leli.
Sokszor hajlott fáknak ülven árnyékában,

Mélyen sóhajtozva csudálja magában,
Hogy vágyhat úgy ember világ kincseire,
Arany-almát termő tündér-kertjeire,
Holott boldogságot lelhet csak szívében,
Nem pedig Krézusnak¹ halmozott kincsében.

20. Az iszákos Prókátor.

Mely nagy kár a bornak! itt fekszik Csúz János,
Ki volt életében oly nagyon itkányos,¹
Hogy szép tudománya ritkán lőn felderült,
S az Igazság vele sokszor borba merült.
Szent ügy s prókátori fogás egy korsóban,
Alusznak már benne most a koporsóban.

21. [Foszlány.]

Kápolnák! templomok! felszentelt oltárok!
Malasztért hozzátok én azért nem járok,
Hogy a Teremtőnek magasb kárpitjában,
Dicsőítést lelkem többet lel magában.

22. A Poétákhoz.

Papirosan ugró rendek koholójai,
Addig nem lehettek nemzet tanítói,
Miglen egy vagy más láb nyűgöztén versetek,
Fülnek tetsző hangtól üres éneketek.
Hát a szív hol vagyon? szökéssel nem nyerik,
Ámbár a battutát¹ sorok-ütve verik.
Ha a képzelődés ragyogó tükörét
Félre-tesszük s a hang hódító műszerét;
Apolló chorusát hijában dicsérjük,
S Parnasszus tetejét haszontalan mérjük,
Mert a természetben ami erőltetett,
Kivált ember előtt kedvet nem nyerhetett.

23. [Válasz Mártonfi József püspök versére.]

Áldott pásztor!¹ jól hallottam
Nyájas hangú sípodat,
Álmélkodva magasztaltam
Barátságos lantodat:
Azért én is ide metszem
Neved alá nevemet,
Hogy e völgyben ismértessem
Háládatos szívemet.

1805. május.

24. Midőn B. H. a Dunát és Balatont általúsztá volna.

Egy árva hazának kedves jövevénye,
Szabad s azért boldog nemzet szüleménye,
Több vizét megúszta mostani hazádnak,
Jeles példát adtál polgártársaidnak.
Abban, hogy a szabad, erős s nemes elme
Nehéz dolgokon kap s jóban nincs félelme
S nem lehet előtte lehetetlen dolog
S csak a mehet nagyra, ki veszélyben forog.
Vajha ezen példa a magyart intené,
Elhűlt vérét [. .] s békét serkentené;
Hogy úszna hazája veszélyen keresztül,
Ne nézné romlását s kész bilincsét restül.

1787.

EPISZTOLÁK

25. [Köszöntő.]

Radvánszky Jánosnak.

Valamint a kulacs, János is kétféle.
Vagyon lelki János, van testi sokféle:
Lelki van ugyan négy, mindenik szent János,
Úgy mint ama pusztán sáskát evő János,
Van rostélyon sütött, s olajban főtt János,
Van Nepomucenus, ki a mai János.
Mondd meg már, barátom, melyiket innepled,
Talám mind a négyet egyaránt tisztelled?
Vagy talám hírekben ha még nem esmered,
Lássuk, a testik közt melyiket kedvelled?
Van szőke, van barna, vagyon piros János,
Van füles, van fejes, vagyon torkos János,
Van fogas, van hasas, vagyon Kolbász János,
Van boros, van seres, vagyon pipás János,
Van szurkos, van szennyes, vagyon csinos János,
Van borzas, van kopasz, vagyon csicsos¹ János,
Van kövér, van száraz, vagyon izmos János,
Van gazdag, van szegény, vagyon Palits² János.
De ki számlálhatná meg: mennyi a János?
Még - a ló is János, mikor bojtorjános.
Lásd, mennyi druszád van, jó barátom János,
De tudd meg, mily kevés légyen igaz János.
- Igaz vagy, azt tudom, mivel tapasztaltam,
Veled a barátság hívségét kóstoltam.
Minden bánat nélkül naponkint mulattam,
Érzem most a súlyát, midőn eltávoztam.
Ilyen sorsa van az érzékeny szíveknek,
Önnön boldogságok oka keserveknek,
Ilyen a jutalma érzékenységeknek,
Egy kútfőből ered oka örömeknek.
Szerencsétlen, aki ezt még nem kóstolta,
Ámbátor világnak felét meghódolta,
Pilades³ hívsége hajdan megmutatta,
Midőn Orestesét magához kapcsolta.

Nagy-Próna, 16. Máj. 1771.

26. Az Éva almájának eredete s értelme.

Radvánszky Jánosnének.

Ez már régi kérdés s rendes feszegetés,
Hogy midőn Édenben lőn első teremtés -
Vajjon mi lehetett Évának almája?
Ama híres gyümölcs, természet csudája,
Jónak és gonosznak tanító plántája,
Egyszóval: Istennek titkos almafája.
Ebben botrányoztak világiak s szentek...
Sokan megbotlottak, sokan beléestek;
De én csak így viszem könnyű értelemmel,
Mivel a csudákat nem érem eszemmel,
Hogyha Ádám uram e titkos almára
Vágyván, nem vett volna abból a fogára -
Talán nem írhatnám most Éva napjára,
Hogy sok áldás szálljon Prónay Évára.

Ezért pálcakötőt¹ várok nagyasszonyom,
S addig is kacsóját ezerszer csókolom.

(1772. febr. 7-e előtt.)

27. [Elmélkedés a háborúról.]

Radvánszky Jánosnak.

Igaz ugyan, mondják, hogy a szegény török
Békességet kíván és már lassan zörög,
És hogy Kata¹ asszony Friderik bátyánkkal²
Abban megegyeztek a mi vén anyánkkal,³
Azért ha most őszre forrhat a békesség,
Haszontalan lészen talán a vitézség.
Annyi ezer gyilkost miért fizetnének,
Ha embert nem lelnek, kit megöletnének?
Majd nyakunkba vetik a bornyú-tarisznyát,
Mondván: menjetek el és vegyétek hasznát,
Menjetek, királyok kardos tanítványi,

Ha a remeteség nem volna tilalmas,
Ámbár embereknek, úgy látszik, unalmas,
Majd radványi havas hideg erdejében,
A legrengetegebb fenyves tetejében,
Ott, ahol a vackor füge gyanánt terem,
És hol kastély gyanánt jó a fedett verem,
Egy szép forrás mellé választván lakásom,
Ott lenne holtomig csendes mulatásom.
Ott a természetet naponkint vizsgálván
S mindennap valami mélységet találván,

Annak titkaival táplálnám lelkemet
 S bátor kimúlásra készítném testemet.
 Mennyi gyengeségnek csúfos köteleit,
 Kik most szorongatják szívem rejtekeit,
 Oldoznám fel akkor? - - - - -
 Hányszor előzném meg hajnal mosolygását,
 A tiszta forrásnak csudálván folyását,
 Ki szüntelen eljár kötelességében
 És vizeit küldi a tenger öblében;
 Szüntelen közelget s szüntelen távozik,
 A több társaival újra találkozik;
 Forrás, osztán patak, folyóvíz, nagy Duna,
 Tenger, eső, felleg s a Balaton-tava.
 Hát még az időnek titkos enyészését
 És örökké tartó csuda természetét,
 Ki mindent csak elnyél iszonyú torkával
 S hirtelen megemészt rettentő gyomrával,
 Mivel mérhetnők meg ennek tágasságát?
 Réffel-é vagy öllel? - - - - -
 Érzem, ó barátom, e szempillantásban,
 Midőn veled vagyok kedves mulatásban,
 Érzem, mely sebesen múlnak el óráink,
 S mely hamar enyésznek legvígabb napjaink.
 Ime már a nap is tüzes szekerével
 A tengerbe merül meggyúlt tengelyével,
 Az egész természet mély álomban nyugszik,
 Egyedül az idő soha nem aluszik.
 E nagy ellenségtől nincs megszabadulás,
 Diánna Temploma⁴ most csak egy kőomlás,
 Magos Piramisok büszke tetejeket
 A porba takarták emlékezeteket,
 Mondd meg hát, barátom, hova folyamodjunk,
 E rövid életben mihez ragaszkodjunk?
 Nem tudom, megvallom. Az egy barátságot
 Míveljük e földön, mint főbb boldogságot.

Pataji kunyhóból, 25. Martii 1772.

28. [Testamentum.]

Barátim! ha egyszer az én Orám eljön
 És már nincsen messze; maga Phillis önnön
 Okát megmondhatja: O! ne temessétek
 Torony alá testem Szerzetes-por közzé
 Vagy pedig Hercegek pompás vedre mellé.
 Távol nyughatatlan roppant Városoktól,
 Egy szüntelen kies, s tölgy-fák árnyékától
 Setét völgyben, hamvam messze elvigyétek,¹
 És legalább néki érni engedjétek,

Azt amit én szívem soha nem érhetett.
Úgyis ő sokáig Sírban ott² nem lehet:
A por ezerféle formában változik;
Talám enyim³ majd egy rózsában bujdosik,
Melyben midőn őtöt Phillis megcsókolja,
Szívét szomorúság titkoson elfolyja.⁴
Míg egy Király⁵ ki csak erőszakot mívelt
S magának koporsót még élteben emelt,
Ércben, márványköben várja Sorvadását
És száz esztendőkre⁶ rendelt rothadását,
S akkor is eltölti méreggel udvarát.⁷

Komjáti, 22. August 1772.

29. [Álomfejtés.]

T. N. Prónay Éva asszonynak.

Múlt éjjel nyugovám csendes nyoszolyámon,
Lassan világosság terjede szobámon,
Hogy egy zsidót láték tanuló-lócámon,
Ki nagyon forgatta Mojsest asztalkámon.

A földöt seprette sok-kapcsú ruhája,
Könyökirül hosszan lenyúlt al-subája,
Borzos fejét fedte karimás sapkája,
Szakáll-mértéke volt köldökének tája.

Nem üzött ily tudóst Urunk a templomból,
Midőn haragosan eljövén Sionból,
Sokat megpofozott farizeusokból
S némelyt bottal üzött galamb-árusokból.

Az én rabbinusom, kit álmomban láttam,
Különb írástudó volt mint tapasztaltam,
Mert a többi között, amit megtarthattam,
Ezen kérdést tevé - fülemmel hallottam:

Hogy van, hogy az Isten legszebb munkájának
Olyan rövid nevet adott volt Évának?
Miért nem nevezte már Magdalénának,
Vagy pedig legalább nagy-betű Sárának.

Mi lehet az oka? ok nélkül nem lehet.
Valaki vélhetné, hogy csúfságból esett.
Ezen a vén zsidó rútúl teprenkedett,
Mojssessel s magával nagyon veszekedett.

Azonban álmomban őtet így szemléltem
És ily kérdésre csaknem felébredtem.
Álom s ébrenlétel között fetrengettem,
A zsidó árnyéknak pedig így feleltem:

Mit tévelygesz annyit Énoch unokája,
Min töröd fejedet Dávidnak szolgája?
Látod, titkos ugyan Istennek munkája,
De minden oly eggyes, mint frigyes-ládája.

Azért nevezte ő Évát oly rövidre,
Hogyha Ádám akar a szentelt helyekre
Menni, vagy feküdni fige-levelekre,
Hamar szólíthassa Évát mindezekre.

E kis dologban is ritka bölcsessége,
Tudta, hogy Ádámnak nagy lészen restsége,
Mivel igen terhes férj kötelessége,
Azért ada rövid nevet ő-felsége.

Serény is volt anyánk, mondják, úr dolgára
És igen figyelmes parancsolatjára,
Ám reá is kapott a tiltott almára.

Tehát ő restsége oka esetünknek,
Azért nincsen vége s hossza sok bűnünknek,
Bár rövid is neve most feleségünknek,
Eleget nem teszünk kötelességünknek.

Eltűnék a zsidó, midőn így szólottam

S én álom öléből így kiszabadultam,
És a barátságnak végre így áldoztam:

Menjetek, ó Múzsák, menjetek Évához,
Menjetek Pilades szerelmes társához,
Vigyétek álmomat Garamnak partjához,
S a nappal szóljatok fényes ablakához,

Midőn elterjeszti kedves sugárait
S arany színre festi hegyek oldalait,
Midőn elvégezvén gyönyörű álmait,
Éva beszólítja titkos szolgálóit,

Múzsák! ez órában ötet köszöntsétek,
Kész szolgálatomat néki jelentsétek,
Örök hívségemet lábához tegyétek
S álmomat ő neki ekképen fejtsétek:

A szakállas zsidó az időt jelenti,
Az írás barátság frigyeit jegyezi,
A kérdés barátnak szívét kísértgeti,
Hogy vajjon - mit ígért, azt el nem felejt?

Bánkesze, 1772. december 23.

30. [Budai zsinat után.]

Radvánszky Jánosnak.

Hát ti lator János elmés gyermekei!¹
Kiknek tejet adnak Beszterce hegyei,
Ott, hol sebes Garam Radvánnak falait
Mossa s öntözgeti keskeny határait,
Hol a föld gyomrának hideg érc-köveit
Örök láng emészti vulkán műhelyeit,
Jele szomjúságnak, mellyel a halandók
Aranyat kívánók s kincset imádandók:
Mondjátok meg nekem igazán röviden
Hogy fordúlt kockátok utolsó gyűlésen,
Hogy végre közjóért hazánknak hasznára
Ti is felkapátok az ugorka-fára?
Nyilván szunnyadoztak Róma katonái,²
Nyilván elaludtak őrálló szolgálai,
Eltemették Ignác híres bajnokjait.³
Ím, hasznát veszitek, áldjátok hamvait.
De kérlek, csak bölcsen bánjatok ezekkel
S vissza ne éljetez új szerencséetekkel,
Mert ha tűz támadna az egész országban,
Majd megint térnétek a régi fogságban,
Sőt még ami nagyobb, nem merem mondani,
Miklós fiad fognák robotra hajtani,
S Terka leánykádat, mint Ómár házában,
Heréltek kísérenék Császár udvarában.
Elhiszem, mosolyogsz ezen mondásimra,
De bár emlékezzél ily gondolatimra.

Nagy-Szombat, 14. Junii 1775.

31. Szerelmes vitéz egy tudós magyar főasszonyságnak.

Radvánszky Jánosnének.

Engedd, hogy már egyszer, gyönyörű Évácskám!
Bármit rajzolhasson vers-szerző pennácskám:
Küldhessek kis adót nevednek napjára,
S írhassek valamit Farsang homlokára.
A Farsang, jól tudod, tarka öltözetben,
Sok száz ál-arcával ezer csengetyűben,
Hat szép bonta¹-lóval aranyos szánkában
Csattogtatva siet pápához Rómában.
Ez már szent-székéből idők hosszóságát,
Telet, tavaszt, nyárt, őszt, emberek vígságát,
Egy kis hazug könyvben íratván előre,
Áldást ad Farsangra, tánc lesz nyakra-főre.
Azonnal a szűzek lankadt orsójokat

Elvetvén fonásban kopott guzsalyokat,
 Tűkörhöz szaladnak, s annak tanácsából
 Kenőcsöket lopnak Pándóra² tokjából.
 Egyik kíván lenni Szultánnak ágyasa,
 Más Spanyol vagy Anglus hajósoknak társa:
 Ez bosztoni rabné, erdők lakosnéja,
 Amaz Duna mellől Szent-Endre rácnéja:
 Egyik hív indusné, más szelíd juhászné,
 Ez lengyel, tót asszony, oláhné, vagy szászné.
 Ily cifra udvarral Paphos szigetében
 Siet a víg Farsang Vénus elejében.
 Pápának levelét vévén Vulcán társa³
 Jelt ad, nincs fiának többé maradása.
 Vegyes nyilaival dugott puzdérkáját⁴
 Kis vállára vetvén nyomja hátacsckáját.
 Szárnyát készítgeti, íjján játszadozik,⁵
 Nyakán csüng anyjának, s hé csókkal búcsúzik.
 Elindul, s azonnal tündér seregével
 Velencébe siet⁶ anyja levelével.
 Ott szent Márk piaca kellős közepében
 Vénusnak pecsétjét mutatja nevében.
 Szép pecsét! hathatós! kinek erejéről
 Nem szükség beszélnem örökös mívéről,
 Ádám, Noé, Dávid, Salamon, s több szentek
 Bizonyosságot tettek, erről énekeltek.
 Ez hirdetés után, mint a sebes szelek,
 Egész Európán hamar elterjednek.
 Szeretik, jól tudom, Garamnak partját is,
 Lakták vélem hajdan Radvány kastélyát is.
 Jut eszembe, midőn Urbár hirdetésén⁷
 Nálad tánc közt sírtunk hazánknak esésén:
 Mint mikor a juhász vén cser-fa tövénél
 Kárát felejtgeti sípja énekénél,
 A jóllakott farkast ballagva szemléli,
 Nincs mivel elejtse, bánatját kíméli.
 Jut eszembe... De mit búsítlak ezekkel?⁸
 Hajótörés után mit szólok szelekkel?
 Ha van ürmös borod, jó borsos kolbászod,
 Elég hecse-pecséd, liszted, szép kalácsod:
 Légy víg és ha fázol, társad kebelében
 Olykor melegedjél Istennek nevében,
 Hagyjad gyermekidnek tennen erkölcsidet,
 Hogy majd vigasztalják agg esztendeidet.
 Szeressed férjedet, mint önnön⁹ magadat,
 S el ne felejtse, kérlek, régi barátodat.

Nagy-Szombat, Karácsony havának 23-ik napja, 1775.

32. [Furcsa verseiért bocsánatot kér.]

Radvánszky Jánosnéhoz.

Hódító szép szemek, rabló tekintetek!
Kik által sok szívnek volt örökös vesztek,
Szelíd verseimben, kérlek, mit kerestek?
Ártatlanok! soha fukar nem volt benne...

Érzékeny szívemnek ők hív tolmácsai.
Mit barátok érez, azt fejtik szavai.
De ha nem tetszettek lantomnak hangjai,
Megbocsáss, kérlek szem-könyvhullatásai.

Vígabb sugárai sokszor az elmének
Más szint adnak a szív érzékenységének,
Te is tulajdonítsd farsang kezdetének,
Hogy szegény verseim furcsábbak levének.

Bármit írtam légyen, tudom a tisztelet
Híven maradt mindég nyájas tréfa mellett.
Tudom, kedves Évám, s érzem minden felett,
Hogy hív szolgád téged soha nem felejtet.

Bármely messze tégyen zsoldos állapotom,
Házadhoz szánt szívem meg nem változtatom,
Szent barátságomat örökké megtartom,
Abban van örömöm s minden boldogságom.

Ó, ha hallnád, sokszor miképpen dicsérlek,
Más asszonyok előtt egekig emellek.
Megvallom nékiek, hogy holtig tisztellek,
Mert szent erkölcsűnek hiszlek és esmérlek.

Bár menjek nagyvilág fényes piacára,
Bár tekintsek szépek tündér-csoportjára,
Ámbár nézzek udvar szédítő polcára,
Nem találok sohult Prónay Évára.

Miért kell ti-néktek sebes Garam mellett
Távul lakni tőlem Isten háta megett?
Ott, hol örök tűzzel Vulkán ércet éget,
Hol legszebb napra is füst borít felleget.

Hasztalan ment oda püspök s pap uraság,
Nem lesz azért nagyobb ott soha buzgóság;
Hegyeitek között megmarad a vakság,
Mit használna nékem hát a kanonokság?

Jobb nékem elmenni kietlen pusztára,
Mint János, szert teszek teveszőr-bundára,
Csak sáskával élek apostol módjára,
Majd keresztet vetek Vénusra s fiára.

Elviszem Gánóczit¹ szarándok-ruhába,
Légyen kalauzom szent Palaestinába,
Ott ereklyét dugván hazug táskájába,
Rakva küldöm vissza megint hazájába.

Onnét elindulok Jordán partjaira,
Barna szerecsenek híres pusztáira,
Szentelt hamvat hintek Bacchus nyomaira,
S visszagondolkozom Tokaj boraira.

Tovább Afrikának heves fövényein,
Ammon templomának² összedőlt kövein
Megnyugszom ott fekvő bálvány-istenein,
Onnét túl-repülök nagy Atlász tetein.

Balra térvén iszom Nilus forrásából,
Halász nemzeteknek gazdálkodásából,
Tarisznyámban tészek halliszt pogácsából,
S megyek meríteni Ganges folyásából.

De már hová juték? - Eufrát zúgását
Hallom, hol vegyíti Tigrissel folyását.
Kinccsel gazdagítja Mahomet vallását,
Gyönggyel ékesíti vad török szállását.

Nem megyek tovább Japponba, Chinába,
Majd megkínoznának Daîr országába,³
Sietek feredni Ammur patakába,⁴
Onnét lépek Kata nagy birodalmába.

Ott a nagyszakállú fokhagymás pópákat
Tanítani fogom böjtölni moskákat,
Mikép neveljenek vitéz katonákat,
Kikkel majd Bizáncból üzzék a basákat. Sat.

Nagy-Szombat, Szent-György havának 24-ik napja, 1776.

33. Egy nagyságos asszonyságnak intésére.

Vettem, drága Néném! kedves leveledet,
Fogadom tanácsod, csókolom kezedet,
Abból esmérhetem egyenes szívedet,
Hogy jóra intetted tévelygő öcsédet.

Ritka madár vagy te, Phoenix¹ e világon,
Nincs párod városban, nincsen pusztaságon,
Csoda, hogy ily virág termett vad Tótságon,
Látszik, hogy eleid nőttek Magyarságon.

Ott, hol hideg havak ködös fellegeit,
Liptónak s Árvának mostoha hegyeit
Örökös tél tartja pásztorok helyeit,
Ki keresné, kérlek, Flóra szekfűveit.

Megbocsáss, jó Néném! én ki Dáciában
Születtem Ilona tündér-országában,
Ámbár szép oláhnék hordoztak pólyában,
Nem vagyok oly rögzött Vénus játékában.

Tudom én zablázni nagy indulatimat,
Sőt, ha világ bánná nyájas tréfáimat,
Vagy merné cáfolni kis multságimat,
Tudnám változtatni hajlandóságimat.

Ezer tárgya vagyon érzékeny szívemnek,
Tetszik a szép, a jó eleven szememnek,
Kedves a dicséret gyenge füleimnek,
Célja dicsőséges habozó lelkemnek.

Sokszor elmerülvén könyv olvasásában,
Éjtszakákat töltök Minerva karjában,
Sokszor Diánának futván hajlékában,
Napokat mulatok tölgy-fák árnyékában.²

Most egy magas hegyen hajnal hasadását
Társaimmal várván kürtöknek fuvását,
Midőn szarvas futna, kutyák ugatását
Nyughatatlan várom puska ropogását.

Majd a nagy várasak tolongó utcáin
Egyedül sétálván téglázott bástyáin,
Magamban nevetek nagyoknak pompáin,
Kiket hívság hordoz bolond taligáin.

Most udvarhoz menvén pípés³ öltözetben,
Kényesen belépek büszke készülletben,
Hercegekre török egyik szegeletben,
Még túl egy nagy-fejű tanács⁴ fut előmben.

Egymást megölelvén mosolygó orcával,
Harmadiknak intek fejem hajtásával,
A többi üdvözlöm szem hunyorgásával,
S koptatom a márványt csizmámnak talpával.

Képzeld ezer madárt egy nagy kalitkában,
Kikre nap kezd sütni Pünkösdek havában,
Vagy megannyi majmot kalmárnak boltjában,
Ezek úgy csevegnek Császár udvarában.

Egyik arany-gyapjas, más csillaggal fényes,
Ennek kulcs van zsebjén, más kereszttel kényes,
Ez jól tud számolni, amaz nagy törvényes,
Ki-ki nagyra vágyik, ki-ki szerencsét les.

Egyet toppantanak, sorjában áll minden,
Az udvar érkezik legnagyobb fényében,
Gyémántos kalap⁵ van királynak fejében,
Béül méltósággal aranyos székében.

Szerencse azonnal csorba kerekével
Melléje férkezik Irígység nénjével,
Az hinti javait királynak kezével,
Míg ez szívekben száll mérges epéjével.

Barát barátjának itt lesz ellensége,
Itt vész sok jámbornak minden reménysége,
Itt nyeletik soknak saját öröksége,
Innét bomlik gyakran hazánk békessége.

Mennyi hires vitéz, ki vérét ontotta,
Szedett borostyánját ingyen odahagyta,
Mennyi igaz polgárt társa megrontotta,
Végre vagyonától s tisztétől fosztotta.

Nincs e szemfény-vesztő helynek írására
Elegendő erőm lerajzolására,
Onnét eltántorgok nézők piacára,⁶
Hol szememet vetem játoszók csoportjára.

Itt ezer gyertyának gyenge világánál,
Nyolcvan hegedűnek babonás hangjánál,
A városnak színét Mómus⁷ játékánál
Ájúlásban látom legkisebb tréfánál.

Ott találtam Chloét bársonyos székében,
Lankadtság van szemén, unalom szívében,
Tárgyat néz magának nézők seregében,
Forog legyezője gyűrűzött kezében.

Egy tekintetével Dámont csalogatja,
Mással szép Alexis szívét csábítgatja,
Egynek alabastrom melljét mutogatja.
Míg amannak kezét csókra nyújtogatja.

Más, ki már nyolcadik ötödét éltének
Elérvén végére jutott szépségének,
Hogy eltitkolhassa ragyáit szívének,
Festékekkel mázolja ráncait bőrének.

Láttam vén anyózt is kendőzött arcával,
Néző-helyre jöni görbült derekával,
Láttam pípeskedni újmódi búbjával,
S őt is nyájaskodni agg Filémonjával.

34. [Visszaemlékezés.]

Radvánszky Jánosnak.

...Adósod maradok talán mindenben, egyedül a barátságbeli állandóságban... nem esmérem magamat hijánosnak... Serkenget is Musák társaságára -

De messze Parnassus zöldellő hegyétől,
Radván és Murálynak mosolygó völgyétől,
Távul nagy Apolló menyei tüzétől
El vagyok rekesztve Múzsák seregétől.

Hol vagynak az idők, midőn kebeledben
Nyugodhatott szívem s nézhetett szívedben?
Hol az arany órák, midőn szép kertedben
Örömet találtunk egész természetben?

Meglopott hív társad szedvén virágokat
S ölében hordozván kedves magzatokat,
Közinkbe terjesztett drága illatokat
És tekintetivel tett még szebb napokat.

Álom-é az élet? méltán kérdezhetjük,
A gyönyörűséget hasztalan kergetjük,
Ha futó örömet olykor meglephetjük,
A még keservesebb, hogy nem felejthetjük.

Kolosvár, 22-ik Martii, 1783.

35. Magyar vers-írásra való ösztönzés.

A Comminge fordítójának.

Vettem, Piladesem! Múzsádnak zsengejét,
Tudd meg hát iránta Barátod elméjét.
Comminge keservét németül olvastam,
Hogy magyarul nem szól, azon csodálkoztam,
Avagy nem lehet-e nyelvünkön jajgatni,
Vagy pedig szeretőt szívesen siratni?
Mi van szebb a sógor¹ csikorgó nyelvében,
Mintsem komám-uram² édes beszédében?
A régi vad százszok rút erres szavai
Sértik füleinket idétlen hangjai.
Hidegebb országok durcás nemzeteit
Hagyjuk el, Barátom! hagyjuk el verseit.
Szedjük ki közülök a drága-köveket,
S ékesítsük véle, ha lehet, nyelvünket.
Ha nap-kelet felől származtak eleink,
Apollóhoz közel szebbek hát verseink.
Sírassuk meg szabad Gyöngyösi Múzsáját,
Hogy most nem írhatta bús Carichliáját.³
Az akkori hadak félelmes zászlói
Mindenütt lobogtak, mint Márs jelt-adói.
A Nimfák rejteztek kő-sziklák odvában,
Gyöngyösit elhagyván murányi várában.
De még is olvasván éretlen munkáját,
Ha nem szivelnők is magyaros nótáját,
Látszik, hogy kóstolt volt Pegazus⁴ vizéből,
Hogy szeretet érzett Kemény szerelméből.⁵
S ahol szabadosan folytatta meséjét,
Látszik, mennyei tűz táplálta elméjét.
De mely nehéz légyen vitézi versekben
Írni, megvallották sokan életekben.

Megmutatta Máró, ki sok esztendőig
 Faragta Dídját, míg vitte felhőkig.
 Akkor is Homérus roppant forgácsai
 Lettek munkájának legszebb oszlopai.
 Mennyi szélvészekből hányatott sajkája
 Tassusnak, míg partra jutott Armindája.
 A szerelmes versek, úgy tetszik, könnyebbek,
 S a megterhelt szívnek olykor kedvesebbek.
 Ezekkel hirdette kerített völgyében
 Petrárka⁶ szerelmét hajdani időben.
 Ily versekkel hajtja Lázár⁷ szép bikáját
 A szűz elejében, kezdvén Florindáját:
 S téged is ültetvén a nyájas marhára
 Költség nélkül viszen Madrid látására.
 E kopasz Homérus olykor szunnyadozik,
 De mégis elméje most sem fogyatkozik.
 Sőt, ha gyalakúti híres forrásából,
 Iszik, vagy drassai rózsaszín borából,
 Látszik ugyan, hogy kezd őszülni Múzsája,
 De még azért kedves és vidám arcája.
 A szegény Kohári⁸ setét tömlőcében
 Szép verseket koholt képzelt szentségében.
 Ha egyebet nem nyert könyörgő lantjával,
 Legalább ösztönöz jeles példájával.
 Illei⁹ Torquatus szép fordításában
 Megmutatta, hogy van ész magyar agyában,
 És hogy nem kell élni kölcsönözött szókkal;
 Igaz, hogy sok helyen magyar erőszakkal,
 És az értelemről olykor elcseppenvén
 A papokkal utaz sebesen ügetvén.
 Mondják, hogy Orczynak titkos szekrényében
 A Múzsák rejtettek kincset szegletében.
 A vitézi versek ösvénye nehezebb,
 S a szók méltósága sokkal szükségesebb.
 Itt a folyó-vizek távul büszkélkedvén,
 S mások mélységével titkon nevedvén,
 Lassan hömpölygetik arany-fővényeket,
 Vagy pedig zúgással forgatják köveket.
 A szónak ereje változik ellenben,
 És szerelmet jelent minden e versekben.
 A kis patakocskák lassú suttogással,
 Hol nyögnek, hol pedig vagynak sóhajtással,
 Hol pedig föld alá rejteztvén hallgatnak.
 Itt már a Nimfák is örömet mutatnak,
 És olykor öblökben rekesztvén vizeket,
 E gyönyörű szűzek itt mossák testeket.
 A titkos mirtus-fák ott körül bénónek,
 E magános helyre pásztorok sem jönnek.
 A szerelem anyja¹⁰ magának szentelte,
 Tiszta szeretetét Dámon ott nevelte,

Tovább az erdőnek árnyékos völgyében
Ki felel oly bátran mások személyében?
Echo¹¹ ez, a szegény Dámont csalogatja,
Ki már szeretőjét rég nem találhatja.
A fákra leírta okát keservének,
Kérvén, hogy tüzével betűi nőnének.
Ha Chloris kegyetlen: ide hozd sétálni,
Meglátod, hogy tőled nem kíván elválni.
De térjünk, Barátom! vissza Commingére,
És a sírban szegzett ritka szerelmére.
Lássuk, hogy áztatja könyvekkel hamvait,
Halljuk, hogy bocsátja Istenhez szavait:
Hogy viszi fájdalmát fényes zsámolyához,
És hogy esik vissza koporsó lábához.
Tudod, hogy németül többet nem tanultam:
Mint amennyi kevés, arra is szorúltam:
Mégis verseidet midőn elolvastam,
Ilyen esméretlen szavakra fakadtam.

36. [Gazdálkodva élünk.]

Bessenyei Györgynek.

Azért, kedves Gyurim, ne vegyed rossz néven,
Hogyha azt javaslom, hogy határod légyen;
Ezt az igazságot magam tapasztaltam,
Midőn határ nélkül tágon kóboroltam.
Jó néha Lorenzo¹ társaival lenni,
Jó olykor szép szüzzel lenni s táncba menni.
Jó gyakran a lelket földre szállítani,
S mint a kis gyermeket vezetve jártatni,
Jó néki ártatlan játékokat adni,
Melyektől végtére meg szokott fáradni
S egykevés ideig bölcsőbe kérezvén
Nyugszik, játékain álmában nevetvén.
Ha nyilodnak tegzét csak felhúzza tartod,
Rúgó erejének hamar kárát vallod.
Az elmének tüztét kémélleni is kell.
Tüzet hogy gerjesztne a szolgáló reggel,
Ha azt vigyázással estve el nem rejtne
S más-nap friss szikráit hamuban nem lelné?
Gazdálkodva élünk azon kis szikrával,
Melyet Prometheus lopott² nagy munkával,
S még máig is fizet szaggatott májával,
Mert ha nagyon meggyúl, kárt tesz a lángjával.

Patai kunyhóban, 15. Febr. 1772.

37. [Kedvezzenek mások a Múzsának...]

Bessenyei Györgynek.

Fortissimus ille est
Qui promptus metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest. *Lucanus.*

Nem tudom, mit gondolsz, Gyuri, levelemről,
S ítéleted szerint küldött törvényemről.
Nem szabok én törvényt; hanem a barátság
Azt írta, hogy olykor hasznos a mulatság.
A szegény madarász félte nevekedik,
Ha a sólyom-madár égig emelkedik,
Mivel prédájáról könnyen felejtkezik
S a magas felhőkben el is tévelyedik;
Társait elhagyván oda jut tollával,
Hol szép Hajnal nyugszik aggott Titánjával,¹
Onnét az Estvének nagy tartományain,
Délnek és Északnak roppant országain
Repít, és olyan fenn viszi repülését,
Hogy nem végezhetvén magas tévelygését
Szárnyát öszvehúzza s annyi hegyek közzül,
Kiket a fellegből szemlélt onnan fellyül,
Egy kis dombocskára száll le véletlenül,
Hol nagy fáradságán bánkódik egyedül.
A léleknek, hidd el, ilyen az ínsége,
Mély vizsgálásának csak ilyen a vége;
Messze esik ő is többnyire céljától,
Valamint a sebes sólyom prédájától.
Lock² is így járt sokszor, azért volt szomorú;
De ha néked tetszik borostyán-koszorú,
Mivel bölcsődet is a Múzsák rengették
És első póládat Nimfák kötözgették;
Ha szolgálni kívánsz szegény nemzedetnek,
Kérlek, temjénezzél egyedül ezeknek.
Kövesd munkáidban Linus³ testvéreit,
Kik lanttal fogták el emberek szíveit.
Tudod a syrének⁴ titkos énekeit,
Mivel csalogatták földnek gyermekeit;
Ezek azt hirdették gyáva evezőknek,
Hogy ők tanítói minden jövődőknek.
Így kell nemzetünket elébb hitegetni,
És szép ének-szónál haszonra vezetni.
Ha a lelkek egyszer haszonban úszkálnak
És a hívság között már untig sétálnak,
Eljön hívatlan is ez a szomorúság,
Kit követni szokott állandóbb boldogság.
Addig magyaroknak hirdessék munkáji,
Hogy ők a scytháknak vitéz unokái.
E szegelet-kövön fekszik szabadságunk,

Különben bizonyos, higgyük el, rabságunk.
Sajnovits⁵ jármától ójjuk nemzetünket,
Ki Lapponiából hurcolja nyelvünket.

E légyen lelkünknek tárgya s hánykódása,
E volt barátodnak hív tanács-adása:
Félt, nehogy elmerülj vese-vizsgálásban,
És elfelejtkezvén a sok ájulásban,
Eleven koporsót csinálnál magadból,
Mint tapasztalhatjuk a szomorú Jungból.⁶
Kár volna, barátom, így eltemetkezni
S hazádnak hasznáról úgy elfelejtkezni.
Ám a magyar Lőrinc⁷ többet tud Jungénál,
Többet tud igazán Jungnál is magánál;
De azért ő vidám s kedves társaságú,
Változó, szerelmes, s kedves nyájasságú.
Ha Áttila s Búda szomorú-játékát⁸
Már elkészítetted, Comusok⁹ hajlékát
Olykor örvendeztesd Thália¹⁰ kedvével
S a tréfás gyermekek szép nevetésével.
Megládd majd Tiszának bundás szomszédait
Hogy fogják nevetni világ bolondjait;
És a kis mesterek furcsa majmosságát,
Kik követni szokták franciák hívságát.
Oh szegény úr-fiak, kik azt gondoljátok,
Hogy boldogtalan volt üstökös atyátok!
És imádván cifra poros fejeteiket,
Hívságra költitek minden pénzeteket!
Hová visz vakságtok, oh ti szabad majmok!

Én, ki napjaimat harcok Istenének
Feláldozván, lettem rabja nagy nevének,
Ezért meleg vérem, ezért tengek-lengek:
De nem képzem, hogy én fő-halandó légyek.
Szűnjél hát, barátom, azt velem hitetni;
De ne szűnjél azért lelkemet szeretni.
Ne lankaszd tüzemet apró hibáimért,
Hadd buzogjon vérem de jó barátimért.
Eljön úgyis hamar a szomorú vénség,
Akkor tagjaimat foglalván hidegség,
Amaz ajándék is a vékony reménység
Elaggott testemben nem lesz csak betegség.

Patay kunyhómból. 24. Marty 772.

38. [Az igazság sorsáról.]

Bessenyei György hadnagynak

Hol Máró,¹ Tassus,² Póp³ koszorút kötöttek,
S dicsőség szárnyain égis emelkedtek,
Nézzük, ha találunk Gyöngyösit közöttük,
Vagy más magyarokat, kik verset szerzettek.

Futtassuk elménket Trójának hamvain,
Szerencsétlen Didó⁴ puszta kőfalain,
Menjünk elbámulni Herkul oszlopain⁵
S istenfélő Numa⁸ gazdag bálványain.

Szemfényvesztőséghez hasonló életünk,
Melyet elméinkkel míg fel nem érhetünk,
Kedves titok, de ha reá esmérhetünk,
Elesik azonnal hozzá minden kedvünk.

A nyitrai mustra-piacról, 1773. május 10.

39. [Eltelik az idő...]

Bessenyei Györgynek.

Ugyan György mit mívelsz, mibe töröd fejed,
Hogy jó barátodat így elfelejtheted?
Mit csinálsz egyedül pacsirták mezein,
Bécs kül-városának szoros ösvényein?
Jobb léssz, töltsd meg zsebed hernáltzi fügékkal,²
S megtömvén tarisznyád nyájas versecskékkel,
Siess ide jőni barátod ölébe,
Ki sokszor emleget erdők közepébe;
Itt majd telepedvén sebes Vág partjára,
Kardunkat függesszük szelíd juhar-fára,
S áldozatot nyújtván versek istenének
Küldjünk ajándékot Múzsák seregének;
Hadd hallják Szajnánek tudós nemzetei,
Minket is szívelnek Párnássus szüzei.
Hadd lássák, hogy nemcsak habos Rubikonnál²
Van oly boldog öreg, ki volt Hélikonnál.³
Innét Gömör felé Murányba repülvén
S Gyöngyösi lelkével titkon egyesülvén,
Menjünk Tarna fele Orczy kunyhójába,
Gyönyörű Nimfáknak mulató házába;⁴
Emeljük vállunkra Gráciák gazdáját,
Vigyük, mint Aeneas atyját s fíjacskáját;
Emeljük fel őtet magyarok láttára,
Hogy figyelmezzenek mennyei szavára;
Mint mikor rég Délós⁵ szentelt templomába
Isten fűjt szöveget Sibilla⁶ szájába,

Vagy aggott Sofokles⁷ koporsó széllyéről
Sírva írt nemzete feslett erkölcséről;
Hadd lássák legalább vétkes unokáink
Mire céloztanak mostani munkáink.
De te míg elmerülsz bécsi palotákban
S országlást tanító titkos zugolyákban,
Eltelik az idő, - - - - -
És így majdég füstbe megy igyekezetünk.
Illik, hogy Thrésia legfőbb dicsősége
Légyen magyaroknak első fényessége.

Kunyhómból, Szent György havának utolsó napján. 1774.

40. A fordítóhoz.

Báróczy Sándor Marmontel-fordítása elé.

Barátim! ti, kiket bölcs Minerva szível,
Kiket paizsával védelmez és kedvel;
Kik elhagyván hazánk termékeny mezeit,
Velem őriztétetek Császár küszöbeit.¹
Itt, hol a zuhogó Duna partjaira
Új erő, új város épült habjaira;
Hol egy birodalom, midőn más enyészett,
Annak árnyékától nevet kölcsönezett:
Nem jöttetek ennek tündér-piacára,
Hogy itt hívság venne kárhozott karjára;
Hanem ifjúságtok arany-esztendeit
Jóra fordítátok elmétek zsenyéit.
Ím eljött, Barátim, az idő, az áldás,
Gazdag mezeinken vár a bőv aratás.
Miolta Görögség bujdokló hajóval
Az Olosz tengerbe jutott Apollóval,
Valamit Támisztól² Tiberisz széllyéig
Újíthatott, s onnét Hémusz³ vidékéig:
A vad nemzeteket öldöklő mezőkről
Városokba hívta fegyver-zörgésekről;
Hol arany szabadság-, hol kínos igával
Változott a sorsa nemzetek sorsával.
Oh! szép tudományak, kikről gondolkodom,
Ti-rólatok szólok, most néktek áldozom!
Mely setétes ködök között tartottátok
Kedves nemzetemet, meddig elhagytátok!
Idegen nyelveken szólottatok hozzánk,
Gyönyörűségeteket nem esmérte hazánk:
De múltanak immár ilyen panaszaim!
Többé nem halljátok kesergő szavaim.
Miolta beszélvén nyájos Sztatirával,⁴
Eufrátnak partján valék Kasszandrával;⁵

Ez ékesen szóló titkos erejével,
 És sziveket rabló vitéz erkölcsével,
 Mint a tiszta forrás, mely szomjú réteket
 Öntözget, ellepte örömmel szívemet.
 Elvitt nagy lelkeknek szentelt rejtekéhez,
 S nemes indulatok dicső kút-fejéhez.
 Mit mondok? már imé, Mármontelt is látom,
 Dicsőség ösvényén véle megy barátom;
 Párisi erkölcsök tudós festékével
 Mely bátran tud bánni magyar ecsetjével.
 A Fekete-ügytől⁶ Morva folyásáig,
 Mármontel fog élni időknek fogytáig.
 Látom, hogy köszöni Báróczi tollának,
 Hogy ilyen nemzetet tőn csudálójának.
 De vajjon még tovább kit látnak szemeim?
 Mely zokogó szókkal telnek el füleim?
 Gyászos Melpoméné,⁷ hallom nyögésidet,
 Ágis⁸ panaszból érzem keservidet.
 Leomlott Spártának szomorú hamvain
 Mely setétes napot mutatsz kőfalain.
 Hanyatló nemzetek! ennek példájából
 Vegyetek tanácsot Spárta romlásából!
 Örömnök könnyei folyják el szememet,
 Midőn virágozni látom nemzetemet.
 Már eleget éltem! Styx setét vizein⁹
 Jó kedvvel költözöm által fővényein.
 Hirt viszek majd Murány szerelmes urának,¹⁰
 És özvegy Calypso¹¹ magyar tolmácsának.¹²
 Ti pedig, Barátim, kik a magyarságnak
 Szeretői vagytok, s a szép tanulságnak,
 Kedveljétek, kérlek, ezen verseimet,
 Kik gyengén festhették érzékenységimet.

Bécs, 1775.

41. [Üdvözlét.]

Ányos Pálnak.

Honod kiességét festő verseidből,
 Melyet múzsád küldött szíved méhelyéből,
 Látom, ki nem estem emlékezetéből, -
 Ámbár eltávoztál Szombat vidékéből!
 Boldog vagy, sejdítem, szüleid ölében,
 Hol atyád karjából nimfák seregében
 Repülsz, s onnét kedves vérid kebelében,
 Arany napok ezek Bakony erdejében!

Nagy-Szombat, 23. szept. 1777.

42. [Harcba indul.]

Ányos Pálnak.

Havas Dáciának egyik falujában
Vettem leveledet Szent Mihály havában,
Alig ízlelhetém lantodnak hangzását,
Hogy ott éré sorsom ezer változását.
Tarisznyámba tevém múzsum s verseidet,
De elébb áldottam érzékenységedet.
Lovat nyergelteték, felkötém kardomat,
Zöld ággal tetőzém hegyes kalapomat,
Moldvát, Radna-völgyét, méneselek tanyáját,
Tátos mag-lovaknak híresebb pajtáját,
Megkerülém Erdélyt bércei határával,
Most Márs ide híva hadi trombitával.

Lásd, ezekért nem írhattam néked. Élj s légy híve a muzsáknak és a szép-tudományoknak,
rólam pedig, kérlek, ne felejtkezzél el.

Bécs, 24. febr. 1778. Futva.

43. [Hallgatnak a Múz�ák.]

Ányos Pálnak.

Él még az, kinek te szép verset küldöttél!
Örvendez, hogy róla el nem felejtkeztél!
Szereti múz�ákkal mint megismerkedtél
S kedveli, hogy vélek szövetségbe estél.

Hasztalan nyúl ő most üres tarsolyába,
Vagy, úgy mint te véled, pisztolya tokjába,
Nincsen olyan szent tűz egész hatalmába,
Mellyel áldozhatna múz�ák templomába!

Miolta Bellóna véres szekerekkel
E helyekre rohant kegyetlen törökkel,
Eltűnt innét a nap Nimfák seregével
S setét éj borult ránk Fúriák¹ képével.

Ne kérdezd, Barátom! ez iszonyúságba
Ki holt meg? Ki sebes? Ki esett rabságba?
Keresd e képeket a régi vadságba,
Mikor ember embert emésztett gyomrába!

Miolta nemzetek szelídebbek lettek,
S úgy, mint ők nevezik, pallérozást² vettek,
Még öldöklésnek is törvényeket tettek,
Móddal lehet ölni s meghalni közöttük!

Én most ezt tanulom. Ez a fő tudomány a máj százban. Te addig is folytasd a kegyes múz�ákkal való esmeretségedet, - szeretik ők a békességet és az édes nyugodalmat. Ilyen az emberi állapotnak viszálykodása! a békességért hadakozni kell, a halálért születni kell, - s a feltámadásért megint halni kell! Én mindenre kész vagyok, - miért? mert tudom, hogy valaki teremtetett és nem magamtól lettem, - az gondot fog viselni rám. *Forsti erdőkben, egy fenyőfa alól, 11-ik napján szent Mihály-havának 1778.*

44. Felelet.

Ányos Pálnak.

Elhagytam már régen Elbe forrásait,
S ide lakni jöttem Odera partjait.
Így vezeti messze a Sas is fíjait,
Mikor már szelekre bízhatja tollait.

Így vitte rég Róma Albion széllyéről
Repülő hadait Thamis¹ melljékéről;
Így Cézár Farzalnak² véres mezejéről,
Mikor Pompéjt üzte Nílus vidékéről.

Csakhogyni Fárosi³ Dídónak szemeit,
Melyek hódították Róma vitézeit,
S végre láncba tették Szabadság kezeit:
Úgy, mint ő, nem féljük babonás erejét.

Boldog Kleopátra!⁴ míg tartott szépséged,
Míg Amor nyílában vala reménységed!
De mely rövid, s múló lőn gyönyörűséged,
Mely gyászos életed, s únalmas vénséged!

De hagyjuk e régi nagy történeteket,
Melyek megaláztak fényes nemzeteket;
Páfus templomában láthatni ezeket,
Hol ércbe metszette Vénus eseteket.

Más kút-feje van a mi dicsőségünknek,
Különb rugó-tolla vitézkedésünknek;
Mert, ha Föld érzi is súlyát fegyverünknek,
Most majd hasznát veszi sok szenvedésünknek.

Igy a szegény lakos, kit szántó-földéről
Rút égi háború elűz szérűjéről,
Vagy kén-köves lángak Etna tetejéről,
Reszket, s szívdobogva szalad mezejéről.

De ha Fébus megínt kegyes arcájával
Másnap arra teként fényes sugarával,
Szántó-vető visszatér csoroszlyájával,
És a kereskedő indul hajójával.

Így a galambok is setét fellegektől
Messzehányattatván zúgó szélvészekről,
Távol esnek ugyan menedék-helyektől,
De visszahozatnak csendesebb szelektől.

Igy egy tartományba, hol dühösségével
Márs mindent dúl, s pusztít kegyetlenségével,
Ha egyszer eltűnik rontó fegyverével,
Megtér a békesség olaj-vesszejével,

Oh! bár a kegyesebb örök Végezések,
Melyektől függenek minden teremtések,
Adnák, hogy mostani véres versengések
Hoznának malasztot, s lennének szerencsések!

Bár én, letehetvén fáradt sisakomat,
Kucikba⁵ vethetném rozsdás pallosomat;
S Múzsáknak szentelvén hanyatló napomat,
Lassan nyújtogatnák Párkák⁶ fonalamat.

Vajjon! mikor érem azt a boldogságot,
Hogy, letévén minden világi rabságot,
Egyedül míveljem a szent barátságot,
Mely ád nyájasságért viszont-nyájasságot?

Szerencsés, ezerszer szerencsés Ányos Pál!
Ki a szent forrásból már annyit ihattál,
Hogy a borostyánnak tövében nyughattál,
S a kilenc Szűzektől zöld ágot kaphattál.

Azok, akik isszák Marosnak vizeit,⁷
Azokkal, kik lakják Mátrának völgyeit,⁸
Örömmel olvassák Ányosnak verseit,
S várják elméjének jövő gyümölcseit.

Élj boldogul! - Én mindenkor különös vigasztalással olvasom verseidet. - Szeress! *Költ a sziléziai hideg fenyvesek között Karács. hav. 1-ső napj. 1778.*

45. [Üzenet.]

Ányos Pálnak.

Pali! ha kívánod látni barátodat,
Vég pálcát kezvedbe, öltsd fel palástodat,
Siess - itt találod vers-szerző társodat,
Ki szereti muzsád s minden írásodat.

De siess, mert regvel harcok mezejére
Megint indulnom kell Odera széllyére;
Azért muzsáidat hozd el ma estvére,
Hadd lehess azzal is teljes örömére.

Ezt futva az aranyas fogadónál. Pest 21-ik martius 1779.

46. [Ültess jázmint...]

Ányos Pálnak.

Jól van, ültess jázmint s borostyánt rózsával,
Eredj Parnassusra Gyöngyösi lantjával -
Tapasztalom könnyen hangzó verseidből,
Hogy ittál Helikon édes vizeiből.

Gyönyörű multság szóknak festékével
 Képeket rajzolni Phoebus ecsetjével.
 Kedves időtöltés békesség ölében
 Ki úgy enyeleget Múzsák kebelében;
 Ezer napot adnék egy oly éjtszakáért,
 Ezer éles pallost egy olyan nótáért!
 Voltam dicsőségnek szomorú mezején:
 Láttam mennyi vér foly koszorúk tetején.
 Látom, nem abban áll az igaz dicsőség,
 Aminek a neve minálunk vitézség.
 Mely szégyenre vál ez emberi nemünknek,
 Mily vad indulatja vagyon még szívünknek!
 Im nincsen békesség Londontól Rómáig;
 Nincs innét Chinának roppant kőfaláig,
 Gyenge gát volt ez is pusztítás árjának,
 Ellent nem állhatott Gengis¹ táborának.
 Mit használt az erkölcs, - Confutz² tudománya?
 Felfordult Pekinnel,³ lett török zsákmánya.
 Így bánt Áttila is egész Európával;
 Azután második Szulimán Budával:
 Török s magyar vérrrel festett kőfalakon
 Ülsz most atyáidat gyászoló halmokon.
 Ó, bár kedvelhetnék Múzsák e helyeket!
 Bár ne irtóztatná annyi vér szíveket!
 Én, ki Császáromnak fogadott zsoldosa
 Vagyok, elajánlott örök⁴ dragonyosa. -
 Tudományok sorsát csak távol szemlélem,
 Őket a rabsággal reményelem és félem!
 Mert hidd el, hogy ők is több mesterségekkel,
 Valamit emberek koholtak eszekkel,
 Hidd el, titkos mérget rejtenek magokban,
 Nemzeteket vesztő kovász van azokban.
 Így mentek Delphosba⁵ Marathon téjéről,
 Így a Capitolba⁶ Pharsál mezejéről -
 Alcibiád,⁷ Caesar vas-láncokat vertek,
 Míg Cato s Cicero könyvek közt heverték.
 Ó, te véres Rákos szomorú térsége!...

Nagy-Marton, Sopron vm. 3. dec. 1779.

47. [Scytháknak védelmök.]

Ányos Pálnak.

Ha jól megvizsgálad ember boldogságát,
 Nem fogod feddeni Scytháknak vadságát;
 Mi volt irtóztató pásztorok életében?
 Kik nyáját legeltek, szabadság kertjében.
 Ezerszer több romlás van nagy városokban,
 Mint a sással fedett törpe kis kunyhókban.

Két öl vastagságú szörnyű kőfalaktól
Fél az ártatlanság, s távozik azoktól.
Száz rostélyon által nyögve sóhajtozik,
Sövénnyel font kertek közé kívánczik.
Ne dicsérd te nékem a szép palotákat,
Folyosókban művelt szegény violákat,
Parlagokon szedik a legszebb rózsákat,
Erdőkben tisztelik a kegyes nimfákat.
Láttam én Racinnak Ifigéniáját,¹
De inkább szeretem Tassus Armidáját,²
Sokkal inkább annál Chloris³ kalyibáját,
Hol ketten kötöttük Vénus bokrétáját.
Távol tőlem, távol tündér-multságok,
Pénzzel vett örömök, ámító hívságok!
Szédítő innepek, drága bolondságok, -
Más völgyekben laknak a víg nyájasságok!...

1779. december 29

48. [Barátja fölszentelésére.]

Ányos Pálnak.

Mire kényszerítettél Barátom verseddel,
Mely bánatot vettem már két leveleddel.¹
Sok volt - s ily próbára tett hív barátságom
Ezerszer átkozta mostani rabságom.
Ó bár a fájdalom, mely birta szívemet,
Hogy a sors oly távol szakasztott engemet,
Bár ő lefesthetné búmnak szörnyűségét,
S elédbe tehetné minden nehézségét.
Miért az-időben, midőn Istenednek
Első áldozatot nyújtottál Egeknek,
Nem engedték nékem azon oltár mellett
Repdesve szent lelket látni fejed felett;
Egyfelől atyádat leborult orcával,
Egekre felemelt reszkető karjával,
Másfelől anyádat templom közepében
Némult testvéridnek gyászos seregében
Áldani rettegve s félni az atyától,
Ki megfosztva házok legszebb virágjától;
Lakodalmi pompa néked és idvesség,
De nékik áldozat s örök keserűség.
Nem látnak ők soha tőled unokákat!...
Ó, jaj nem számlálom többi keserveket,
Melyek ostromlották szülői szíveket,
Elegyes volt, tudom, fájdalom örömmel
S érzem is, ha számot vetek jól szívemmel.
Dicső dolog és szép Istennek szolgálni,
De keserves, midőn világtól kell válni.

Jobb volt hát énnekem a szomorú pompát
Nem látni, barátom lelki lakodalmát.
Ó ti, kik régenten Ceres templomába²
Voltatok avatva szentelt titkaiba,
Kik a régiségnek mesés árnyékában
Felejtve nyugosztok idők homályában,
Az örökké fénylő napnak szent tüzétől
Már most tisztult lelkek testetek tüzétől,
Mondjátok meg nékem Ceresnek szentségét
És ő papjainak főbb kötelességét.
Vagy nem - hallgassátok halandók munkáit!..

Ezek mindazonáltal hivatalodtól el ne irtóztassanak, szolgálhatsz azért hazádnak, nemzedeknek s barátaidnak is. Élj boldogul és azok számában tarts meg engemet is.

Nagy-Marton, 1780. Ápril 25.

49. [Biztatja bús barátját.]

Ányos Pálnak.

Elhagytad hát immár Minerva szállását,¹
Mátyus-földin² üled szerzeted lakását?
Ott, hol én régenten Zobor tetejéről
Lantomat pengettem Chlóris szerelméről.
Nem tudtam, hogy te most Elefánt völgyében
Majorkodol szent Pál remete nevében.
Ó gyönyörű mezők, kies mulatások!
Boldog remeteség! Szerencsés lakások!
Csavargó Nyitrának csendes szigetjei,
Szelíd Pomonának termékeny kertjei!
Ott ül egy halandó nádas forrás mellett,
Borostyán-koszorú lebeg feje felett.
Im jön egy istenség, látom járásáról,
Mennyei mosolygás repül ajakáról.
Megnémul az ifjú, borul tiszteletben,
Sípját lábaihoz teszi rémületben.
Mely méltóság ragyog szent tekintetében,
Mely dicső alkotás egész természetben!
Ki vagy? - így szól végre - kinek éneklése
Sípjával epedez, s idehív nyögése?
Kelj fel, bátran folytasd tovább panaszodat,
Kedveljük hazáért hangzó hív szavadat.

Ezzel az Istenasszony eltűnván, a bajmóczi völgynek minden patakjai, melyek a Nyitrába sietve hömpölyögnek, siralmas könnyekké változnak. Az erdők és kősziklák láthatatlan lakosa fájdalmas szózáttal tölté el a szomszéd völgyeket, az ifjúnak szíve mély gyötrelembe borult, akkor szent ájulás s elragadtatásai között Ányos így kezdett énekelni, így jövendölt:

Magyar birodalom felsőbb oszlopai,
Püspökök, nemesek, ország csillagai,
Mely rettentő gyászban látom szíveteket,
Bírja hát fájdalom nemesb nemzeteket.
Vagynak olyan népek, kik még királyokat
Valóban siratni tudják hazájokat!
Nyilván még azokat rabság undoksága
Meg nem fertéztette udvar álnoksága,
De még nem tudjátok egész árvaságtok,
Nem érzitek lassan érkező rabságtok,
Mostoha szülöttje kedves anyátoknak
Lesz, ha nem vigyáztok, váza hazátoknak.
Mit használ szabadság lelkiismeretben,
Ha lábunk s kezünket verik vas-perecbe.
Ó ti, kiket Luther s Kálvin pártolása
Elvitt, ne legyetek hazátok romlása!
Jertek és szabadság dicső oltáránál
Öleljük meg egymást István oszlopánál.

Akkor a magyarok felkiáltván, maguk közt olaj ágat emelének, Ányosnak pedig borostyán-
koszorút küldének. Isten veled, édes barátom!...

Bécs, 17. jan. 1782

50. [A háborúskodás ellen.]

Ányos Pálnak.

Alig indultanak el hozzád rendeim,
Hogy már önként kezdtek szökdösni verseim,
Levevék fejemről Múzsák sisakomat
És kezembe nyújták szomorú lantomat.

Gyászos sikoltással töltvén el szívemet
Véres tengerekre fordították szememet.
Ó! mely szörnyű képek eveztek előttem!
Mely rettentő gyilkos partokra vetődtem!

Láttam Afrikának égő fővényeit
Hol szomjú szerecsen Zayra vizeit¹
Hörpöli, s árnyéket keresvén magának
Rabja lesz erősebb fene szomszédjának.

Szerencsétlen zsellér, boldogtalan nemzet,
Kit zsidó vásárol, és járomba vezet
Száz ölnyi kötelen, fa-guzs a nyakokon,
Hátra-kötött kézzel vas-béklyó karokon,

Egymás után sorba hajtván hajójáig
Nyereségre hozza Gibraltár partjáig.
Ott a fősvény Anglus, Hollandus társával
Vetekedik szegény foglyoknak árával.

Megveszik, s elosztják messze szigetekre
Dohány- vagy mézt adó nád-mívelésekre.
Kegyetlen gazdagság! iszonyú hívságok
Ezek, kit követnek ily szörnyű rabságok.

Fordítsd el szemedet e kínos képekről
S ezeket okozó bűnös nemzetekről.
Reánk jut, meglátod, még e sors idővel,
Ne legyünk hát büszkéek e kicsin erővel.

Előbb Nílus mellett kezdte birodalmát,
Onnan tovább vivén erőszak hatalmát
Immár megkerülte földnek kerektségét.
Ó! bár itt érhetné mindörökre végét!

Bár itt a nemzetek eltörvén vesszejét
Lábokkal tapodnák örökösen fejét!
De míg e történnék, kérjük a Múzsákat,
Intsék a világot és a koronákat,

Mutassák meg nekik e föld kicsinségét
S ily rövid élettel halandók ínségét.
Mert nyilván Teremtőnk oly kevés napokat
Adott, hogy legalább élénk boldogokat.

Mely dühösség tehát fegyverben öltözni,
S anyánkat, e földet vérünkkel öntözni,
Büszke fejedelmek bűnös kívánságát
Ingyen védelmezni királyok hívságát!

Szerencsés tolvajok régenten prédára
Szoktatták társokat világ romlására,
A bátor és serény várhatta jutalmát
S legalább oszthatta bajnoki hatalmát.

Nem így tolvajkodnak már most a királyok,
Sok száz-ezer embert fenyeget pálcájok,
Szemfény-vesztő titkos erőnek láncával
Meggötvén, játszanak jobbágyok sorsával.

E fegyveres rabok annak intésére
Kirohanni készek országok széllyére,
Halálra sietnek, nem tudják, mi okból,
Szegények kikelnek házokból, honjokból.

Készek arra vinni rontó mennyköveket,
Melyre utasítják szegődött kezeket.
Ily had nem esméri másról ellenségét,
Nem is ébresztheti egyéb dicsőségét,

Hanem, hogy más színe vagy on ruhájának
Vagy tetején más sas lobog zászlójának.
Amott míg királyok együtt vacsorálnak
És puhaság karján kényekre sétálnak,

Hús-ezer érettek lesz halál prédája,
Melyet midőn megvisz a hír trombitája,
A fene méltóság büszke palotába
Ezer gyertyák között villog trónusába.

Láttalak ilyenkor, udvari cselédek,
Mint régen Susába² szoktak a heréltek,
Meghajlani s porban szegezett homlokkal
Templomban a királyt áldani papokkal,

Tömjént gyujtogatni földi bálványoknak,
S szentségét így törni a szent oltároknak sat.

Isten veled, kedves barátom, verset kívántál, verset küldök - talán illenek az apponyi fedetlen
ó-kastély tetejére - többet most nem írhatok. - Éljen boldogul! -

Nagy-Marton, Sz. György havának 20. napján. 1782.

51. Barcsay báró Orczynak, midőn a vizek folyásának egyengetésére rendeltetett volt.

O! Cives, cives, quaerenda pecunia primum est,
Et virtus post. (Horat.)

Midőn havas Kárpát jeges fellegein
A tél szállván lakik Tokajnak hegyein,
Szakállas Neptunus¹ nedves udvarában
Nevetik, mi forog magyarok agyában,
Hogy az esméretlen sáros patakokat
Hajóssá akarják tenni nagy lápokat.
Csudát írsz, Barátom, Bodrognak partjáról,
Hol tanácsot tartál vizek folyásáról.
Soha tehén-fejű Gangesnek hajkait
Ennyire nem vitték Nilusnak gátjait.
Soha sebes Tigris, Eufrát társával,
Ennyi gonddal nem folyt Perzsák hajójával.
Soha Pactolusnak² sárga fővényeit
Igy nem vizsgáltatták aranyos vizeit:
Mint ti bűdös Bodrog s Tisza csavargását,
Homályos kezdetét, hasonló folyását.
Jó-szívű polgárok ugyan elmélkednek,
De az igaz céltől mely hamar elesnek.
Igy van; mert gazdagság van csak becsületben,
És csak kincsre vágyunk e rövid életben.

Eredj odvas fáddal, szántsad a vizeket,
Baharim³ partjain halássz szép gyöngyöket;
Pégu⁴ bányáiban áss drága-köveket,
Szedj ízlést ingerlő illatos füveket.
Rakd meg hajócskádat, térj vissza honyodban
Megládd, hogy mírigyet hoztál városodban.

Mely sok portéka van Korinthus révében,
 Melyre nincs szükségem! mond Sokrát⁵ szívében.
 A Görög igazat szólott; de társai
 Érzékenységeknek levének rabjai...
 Lássátok! Majd én is Hátszeg vidékéről
 A zuhogó Sztrigynek golocás⁶ vizéről,
 Megrakván sajkámat szilva-pálinkával,
 Szegednél felváltom Mokkának habjával.⁷
 Asztrakán tájáról vészem kosaimat
 Vélek berregtetem borzas juhaimat.
 Bassorai basa⁸ táltos méneséből
 Mag-lovat hozatok Szelek mezejéből,
 Rontó fejszét küldök bükkös erdeimre,
 Tölgy helyett ültetek eprest hegyeimre.
 Drága hernyóimnak házakat készítek,
 Selyem-nyalábimnak csüreket építek.
 Alma, dió, körtvély, mogyoró, gesztenye,
 Ez csak medve, majom, sertés eledele;
 Cócós,⁹ fige, narancs töltse kertjeimet,
 Rozs helyett bors, s sáfrány lepje mezeimet.
 Mit használnak nékem számtalan rajaim,
 Ha nincsenek közel mézt adó nádjaim?
 Kegyetlen természet, miktől fosztottál meg!
 De bosszúdra lészek - - - - -
 Selyembe takarom gyenge tetemimet,
 Számtalanná tészem kényes izlésimet,
 S sokkal kedvesebbé a levegő-eget,
 Fű-szerszámmal úzvén a bűdös felleget;
 Ott, hol múlatok, lesz hívságok gyűlése...
 [1774.]

52. Egy hadi ember jó barátjának.

Orczy Lőrincnek

Nem tudom, Moecenas!¹ Kilenc Szűzek közül,
 Kik táncokat járnak a Parnassus körül,
 Midőn fáradt testem munkában majd eldül,
 Melyik jelenik meg nékem onnan felül.
 Nem tudom, én kinek köszönjem kedvemet,
 Hogy a harcokról elfordítván elmémet,
 És sugallásával élesztvén lelkemet,
 Fűzött szókban küldöm hozzád leveletem.
 Miolta Császárnak napszámosa lettem,
 És fényes sisakját homlokomra tettem,
 Attól, amit régen oly nagyon szerettem,
 A vers-csinálástól kedvem elvesztettem.

Esméretlen nékem a szóknak mértéke,
Nincs itt a gyönyörű Múzsáknak rejteke,
Nem látszik e tájon Murány s Örs melljéke:
Hanem a szomorú tábornak környéke.

Rettentő munkákra készítnek bennünket,
Most megkeményítik egészen testünket,
Hogy könnyen hordozván vasas-tekenyőnket,
Majd messze vihessük hírünket-nevünket.

Róma katonái így nem gyakoroltak,
Mikor száz nemzetet erővel hódoltak,
Sem mikor bolondúl két-felé pártútlak,
S önnön-rabságokért dühösen harcoltak.

A szép hajnal alig rubintos ágyából
Kél fel mosolyogva szerelmes álmából,
S csak annyit részesül napnak sugárából,
Hogy szőke fürtöket fodorhat hajából:

Midőn már én-nékem egy trombita-szóra
Mint erős bajnoknak kell ugranom lóra,
S egyaránt ügetvén ugarról tallóra
Csakhamar érkezmem Nyitráról Jatóra.²

Mikor habos lovam ott megállapodik,
Elmém gondolkozni ugyan iparkodik,
De testemben lelkem hasztalan hánykódik,
Mert csak úti-társa baján szomorkodik.

Nem jut itt ő szegény olyan magasságra,
Melytől tekinthetne bátran igazságra,
Mert ötlet az Isten kemény szolgására
Ítélt e földön, míg jut szabadságra.

Szabadság! Szabadság! lelkem urasága
Nyilván nem lesz egyéb, hanem boldogsága,
Midőn elomladoz mulandó rabsága,
Melyből elfogadja mennyeknek országa.

A testi miben áll, hol van, s hol bujdosik,
Könyörgök, Barátom! írd meg, hol lakozik:
Én azt tartom, hogy csak pusztán mulatozik,
Árnyék, higyd el, ami másutt találkozik.

Kérdezd bár Corsica³ és Lengyelországtól,⁴
Kik sírva búcsúznak még a szabadságtól,
Hogy ki menti majd meg kegyetlen rabságtól,
Ha megvakíttatnak fényes jobbágyságtól.

Úgy tetszik, az ember olyan mint a madár,
Ki csak azért füttyöl kalickában, hogy vár
Egy társat magának, de általa mely kár
Lesz, midőn madarász sok ezeret bészár.

Így van épen a mi dolgunk királyokkal,
Ugy bánnak ők velünk, mint a madarakkal,
Sőt kedv szerint téznek szépekké tollakkal,
Vagy írtóztatókká körmekkel s orrokkal.

Talám azért vagyon annyi sas címerben:

Nem régen kérdezte egy chinai pogány,
Hogy van, hogy nálatok annyi sas, oroszlány,
Párduc, tigris, sólyom, belénd,⁵ bika, sárkány
Vagyon címerekben, és oly kevés bárány?

53. Egy jó barát beteg barátjának.

Orczy Lőrincnek.

Múzsák! az árnyékos Zobor tetejéről,
A néma szenteknek túnyogó¹ helyéről,
Hová távoztatok Nyitra vidékéről?
Nyilván hallottatok Orczy hidegéről.²

Menjetek, ó Szűzek! lehajtott fejekkel,
Menjetek a síkra kibomlott fürtökkel,
Kedves Orczytoknak vigyetek versekkel
Álmot, ételt, kedvet gyógyító-füvekkel.

Vigyetek, ha lehet, engem is veletek,
Tudom ugyan, hogy Örs egy tanya-helyetek,
De míg sebes Garam vizén általkeltek,
Addig talám hasznos kalaúz lehetek.

Az álmos Ipoly is útatokban esik,
Lappang, és többire nádak között fekszik,
S ezerféleképen gödörben rejtezik,
Míg végre Dunában kedvetlen érkezik.

Unalmas vizeit, kérlek, kerüljétek,
Szomorú réveit méltó, hogy féljétek,
Hogy pedig az utat el ne vesszétek,
Kettő ott a révész, el ne felejtsetek.

Egyiknek valamint fényes a ruhája,
Úgy rúdjával együtt aranyos sajkája,
A másnak csak fából vagyon hajócskája,
Öreg, s fejét földi sásból font sapkája.

Sokszor szántotta ez Tiszának vizeit,
S csodálva hordozta Orczy leveleit,
Hogy hátukon látta őseink neveit,
Kik szaporították magyarok tetteit.

Ez fogadta régen Álmusnak szavait,
S elhagyván Meóti³s végtelen sarait,
Pontusba mártotta csolnak-oldalait,
S Dunának vetette fáradt lapátjait.

Vélvén, hogy munkája nagyobb erejénél,
Egyszer ki is kötött Hémusnak tövéénél,
És már vizát süttött pattogó tűzénél,
Midőn ily szót hallott víz túlsó szélénél:

Napkeleti népnek evező követje!
Ki tudod, hol fakad Tánais⁴ kút-feje,
Hogy van, hogy tartóztat Dunának ereje
És a magas Hémus fellegetes teteje?

Old fel hajód, siess Duna forrására,
S mivel itt mulattál, e lesz utóljára
Álmus⁵ országának sokáig határa.
Szólott: Hémus pedig meghajlott szavára.

Elindúl a hajós, s habos lapátjával
Vagdolván vizeit, küszködik Dunával,
Csakhamar kezét ad a sebes Szávával,
S a pusztákat mosó sok-halú Tiszával.

Vitték már, ó magyar! határod csóváját,
De, ki vizsgálhatja Istennek munkáját,
Miért forgatta meg Neptúnus villáját,
Hogy elboríthassa követed sajkáját?

Nyilván nem áldoztál soha oltárjánál,
Hogy bátran evezvén csendes vitorlánál,
Kincseket gyűjthetnél tengerek partjánál,
Vagy nagy folyó-vizek tágasabb torkánál.

Nem jutott te-néked ő birodalmából,
Jutott ugyan kevés a földnek javából,
De nem viszik híred Pekin[g]be Rómából,
Sem szegény Sajnovits költött hazájából.

Nem messze juthatott követed sajkája,
Hogy habokba borúlt kisdéd vitorlája,
Mondják, hogy oly nagy volt Neptúnus munkája,
Mint mikor porrá lett Priamus hazája.⁶

Már követed Morva vizét is haladta,
S Petronella⁷ várát háta megett hagyta,
És a sebes Dunát lassanként fodrotta,
Midőn hív szolgáját Eol⁸ bocsátotta.

Úgy rohantak ezek régi fogságokból,
Mint az oroszslányok, midőn barlangjokból
Kölkök veszedelmét értvén rívásokból,
Áldozatot tesznek szegény vadászokból.

Így ezek megjárván tengerek partjait,
Öszveháborítják nyugovó habjait,
Felzavarják vizek csendes forrásait,
Nagy zúgással víják hegyek oldalait.

Hasznos Nilus! akkor te is megváltoztál,
S gazdag szomszédidnak károkat okoztál,
Tágus!⁹ akkor te is aranyat nem hoztál,
Barátoddal, Volga! te sem találkoztál.

Ilyen nagy szélvészek, s ennyi csodák között,
Népek bújdosása Virradtról kezdődött,
De, Álmos! míg néped csoportba verődött,
Céljától hajósod mely messze vetődött.

Más nemzet érkezett Duna forrására,
S onnét unokáid örökös kárára,
Megromlott vizeket küld néped számára,
Még megrészegíti vele utóljára.

Ez vége Neptúnus kemény haragjának,
E volt akadály a Scythák munkájának,
Ezért nem lőn haszna Attila karjának,
Ezért rendes sorsa Álmos hajósának.

Mert megelégtvén Thétis szeretőjét,
Hogy meghúzta Eol szeleknek gyepelőjét,
Meggzánván Scytháknak szegény Evezőjét,
Kérlelte érette világ Teremtőjét.

Légyen révész, úgymond, ti pedig, leányok!¹⁰
Míg e földön lesznek Scythá-maradványok,
Nyújtsátok fonalát s ő légyen kormányok,
Míg nagyobbra terjed újra tartományok.

Múzsák! ha valaha földünkön bújdostok,
S ha szent hegyetekről közünkbe szállatok,
Jóllehet, hogy engem ritkán sugallatok,
De könyörgök, hogy e légyen hajósotok.

54. A hadi gyakorlás végén.

Orczy Lőrincnek.

Vége van, Barátom! már a gyakorlásnak,
Eljött az ideje kunyhóba-lakásnak,
Hol mezeje vagyon mély gondolkozásnak,
S olykor, ha kitelik, magyar vers-írásnak.

Múlt héten fáradtan, hogy hazaérkeztem,
Vasamat azonnal falra függesztettem,
Viaszkos sarumat¹ kaptára verettem,
Sarkantyústól együtt melléje tétettem.

János uramékat² haza bocsátottam,
Azaz, kvártélyokban hizlalóban adtam,
Gazdával egyesség legyen, ajánlottam,
És jó gombócákot³ egyenek, meghagytam.

Hagyd legyen erejek a jövő tavaszra,
Ha pallost kell húzni a szomszéd kopaszra,
Vagy pedig éjtszaki koronás ravaszra,
Ki még vízre viszen, vigyázz bár szavamra.

A franciát hívság ámbár megrontotta,
De más egyebekben természet pótolta,
Ezer mesterséggel ötöt megáldotta,
Íme Svecusoknál⁴ nemrég megmutatta.

Szép dolog, az igaz, a mostani osztás,
Ha valahogy vége nem leszen ágyúzás:
Szép dolog, megvallom, az ilyen nyíl-húzás,
Testvérek közt sem volt soha szebb osztozás.⁵

De vajjon, ha török nem akar békélni,
Fogjuk-e moskákat magunk is segíni?
Vajjon a francia meg fog-e kémélni?
S turíni szomszédal nem fog-e beszélni?

Nem könnyen tágítjuk mi Olaszországot,
Mert onnét bírták volt az egész világot,
Bécs nem adhat nekünk oly roppant nagyságot,
Más partra kell vinni német császárságot.

Rómaival korcsos hivatal magában,⁶
De még csak név-szerint vagyunk bírásában,
Igaz császár már rég ős-hivataljában
Fő-papnak kengyelét nem tartja Rómában.

Mindezek így lévén, franciák ez okból
Tőnek jobbágyokat Corsicanusokból,⁷
Majd csipkét kívánnak a gazdag Belgáktól,
Selyem keszkenyőket a Lombardusoktól.

És akármely kegyes legyen is asszonyunk,
Nem kell azt gondolni, hogy legkönnyebb jármunk,
Ezen két országban sok változást tudunk,
Kivált olaszoknak nehéz hitelt adnunk.

Ha lengyelnél örök leszen a királtság,
Akármely kicsiny is, de mégis szomszédság,
Vajjon kivel leszen örökös barátság?
Cárnénak adhatja a hál-adatosság.

Ha Moskának leszen ily hasznos frigyese,
Ámbár megrövidül Lengyelek békese,
De lehet tartani, vissza ne véttesse
Azt, mit most nekünk ad Hadik esketése.⁸

Lehet ugyan az is, hogy módját találják,
S a három foglalók egymást evincálják,⁹
De vajjon törököt majd mivel táplálják,
Mivel frigyeseit mellőle elcsalják?

Vagy már azon vannak, hogy Mekkát elrontsák!
Különben a kormányt akárhogy forgassák,
És harc nélkül a just akármint mutassák,
De módját nem látom, azt hogy megtarthassák.

Azért majd az erő síkra fog szállani,
Ki előtt a világ meg szokott hajlani,
És kit büntetésül Isten szokott adni,
Midőn nemzeteket akar megdorgálni.

55. Válasz.

Orczy Lőrincnek.

Társ! újra gerjeszted pislogó tüzemet,
Verseiddel bírod egészen szívemet,
Azért lúd-tollához eresztem kezemet,
Hagyd, fesse¹ előtted vándorló eszemet.

Jól mondod, hogy nékem a Múzsák csevegnek,
De korántsem azért, hogy talám szeretnek,
Hanem mivel mint vak szeretőt vezetnek,
S néha botlásomon magok is nevetnek.

Olyanok ők, hidd el, mint ama szép Szűzek,
Kiknek mesterséggel lobog kényes tüzek,
Soknak incselkednek, de kevésnek hívek,
Mely sokaknak vész el óhajtások s mívek.

Nehéz az én vasam, nehezek sarúim,
Szent hegy mászására rosszak sarkantyúim,
Inkább víjására szegezem álgyúim,
Arra találkoznak, tudom, több társaim.

Fritz bátyánk is addig fújta furuglyáját,
Míg Márs nem kívánta síkra katonáját,
De mihelyt hallotta vitézek dudáját,
Álgyúkkal basszusra süttette nótáját.

Csak így vagyon dolga hadak gyermekinek,
Tövére sem érnek Parnassus hegyének,
Ízét sem kóstolják Múzsák szerelmének,
S már keresztért küldik Rákos mezejének.

Hová visz vakságod telhetetlen világ!
Mely ezelőtt fénylett, hol van a sok ország?
Látod, nagyobb része szomorú pusztaság,
És hogy ez életben minden mulandóság.

Mondjátok meg nékem, udvari polgárok!
S ti, fényes nagyságban elmerült királyok!
Cadmus² fiainak hová dült szép várak,
S szegény lengyeleknek hol van most határok.

Nem tudom, Barátom! magam mit óhajtsak,
Muftival-e, vagyis Kat' asszonnyal tartsak:

Bár ülhetnék véled, mint írod, sajkára,
S érhetnék Hercules híres szorosára,
Vagy hol Atlás vette a földet vállára,
Tám még ott csíphetnék mit magyar számára.

Hátha meglelhetnők eleink lakását?
Mivel már esméred szivem vágyódását,
Ám légyen! kormányozd kettőnk vándorlását,
Menjünk, és írjuk fel Salamon mondását.

Voltérhoz,³ nem bánom, igazítsd útunkat,
Ott úgy, mint Jordánban, mossuk meg magunkat,
Plátó formájára üssünk kalapunkat,⁴
S hosszú köntösben végezzük búcsúnkat.

Jövet tekintsük meg a Jankó Jakabot,⁵
Ki neveltetésnek külön törvényt szabott,
Mellyel tudósoknak nem kis dolgot adott,
S párisi érsekkel üstökben is kapott.

Ha honyunkba térünk, éljünk csak figével,
Téjjel és ártatlan rajoknak mézével,
Juhász mendencébe⁶ forralt sentyicével,⁷
A vizet hörpöljük kézzel, nem csészével.

Keressünk, ha lehet, olyan szegeletet,
Hová még Commissár s Mérő⁸ nem mehetett,
Légyen bár éjtszakra hóban helyheztetett,
Emeljünk magunknak ott egy kis fedelet.

56. Bacchus, s a tokaji bor eredete.

Orczy Lőrincnek.

Ott hagyád hát Örsön görbe csoroszlyádat,
S két-szarvú kertészi kicsiny kapácskádat,
Szórásról szüretre hívád víg Múzsádat,
Hagyd, hallja dongatni a sok mustos-kádat.

Számtalan hordódat előre küldetted,
Pince-mestereddal mind számba-vétetted,
S ha egynek vagy másnak penészét érzetted,
Dió virágjával jól kifüstöltetted.

Közelítsz, nem vagy már messze Hegy-aljától,
Jókedvű Bacchusnak legfőbb tanyájától,
Füstöl a hegy távul sok zsíros konyhától,
Szól a völgy még üres hordóknak hangjától.

Nyerítő lovaidd húzzák szekeredet,
Természet titkai foglalják lelkedet,
Hegyről síkra veted bujdosó szemedet,
Szüntelen neveled érzékenységedet.

Hasonló szép elméd a magas fecskéhez,
Ki játszodva csapván vizeknek színéhez,
Onnét lövi magát csillagok székéhez,
S úgy visz nedvességet szomjazó fészkéhez.

Igy te is megjárván e föld kerekességét,
Magadban szemléled világ csekélységét,
S földhez-ragadt szegény ember kicsinységét,
Igy éred szőlődnél osztán útnak végét.

Elérvén már ott vár bundában, gatyában
A vidám vincellér szennyes ruhájában,
Mondja, mely szerencsés légyen munkájában,
S hány száz akó nectár lehet hatalmában.

Megjárod a szőlőt, szemeddel vizsgálod,
Hol Tokaj gyümölcsét szárazon találod,
Egyet leszakasztván szemeit próbálsz,
Melyből majd királyok italát csinálod.

Reggel a szedőknek szabod a pászmákat,¹
Kik rendben elállván a kis barázdákat,
Elkezdik fosztani gyenge szőlő-fákat,
S édes terheikkel töltnek kádba zsákat.

Ireg-forog ki-ki, dolgot adsz mindennek,
Nagy puttont Jankónak, kis csebret Petinek,
Aszú-szőlő mivét adod a szűzeknek,
Kik érdemét tudják az édes szemeknek.

Tudom, hittál arra nyájas gyermekeket,
Kiknek ha szőlő-méz ragasztja kezeket,
Hívsággal lehessen szopni ujj-begyeket,
S ártatlanul kezdeni más enyelgéseket.

Ily helyen meg szokott Vénus is jelenni,
És hamis fiával olykor sok csínt tenni,
Szeret a szedők közt lopva lézengeni,
S sokszor gerezd gyanánt szíveket metszeni.

Sőt mondják, hogy néha szép veres csuporban,
Szerelmet elegyít titkon az új borban,
Melyet ráköszönvén a szedőkre sorban,
Mosolyog, s eltűnik hirtelen Paphosban.

E szüretre régen, midőn Indiákból
Bacchus megtért volna, s a több országokból,
Hozott volt magával ama leányokból,
Kik seprőt kötöztek a nyírfa-ágakból.²

Kötöztek, s előtte azokkal táncoltak,
Sokféle fajtalan bor-nótát danoltak,
Éjjel pendel nélkül széllyel kóborlottak,
Mások szőlőjében erővel sajtoltak,

Semele³ gyermeke ebben gyönyörködött,
De Vénus azonban nagyon megütődött,
Azért bosszú-állást ő magában főzött,
S hamar szerecsenné-bőrben öltözködött.

Szép berke-kondorság⁴ fodrotta szőreit,
Körül nagy fehérség foglalta szemeit,
Kibigyesztés húzta ajaka széleit,
Megtartván egyébben ékes tetemeit.

Nem írom le néked ama szép helyeket,
Kik testén okoztak gyönyörű gödröket,
Sem pediglen ama kis lencse-szemeket,
Kik megvakítottak már némely bölcseket.

Elég, hogy Vénus volt szerecsen-ruhában,
Ő így megjelenik reggel a pászmában,
Mint a több szedőknek, kosár van karjában,
Másfelől csebreckét szorít kis markában.

Véle volt Cupídó, ő is szüretezett,
Hogy le ne hajúljék anyja, figyelmeztet,
Törpe gerezdéket serényen lemetszett,
S tölt edénykéjével ő is büszkélkedett.

Nyír-seprűs leányok csodálják szépségét,
Ily kisdéd korában oly nagy fürgeségét,
Látják az anyjának szemérmességét,
Mely inkább nevelte nyájas kegyességét.

Bacchus is felébredt gőzölgő álmából,
Szőlő-levelekből terített ágyából
Felkél, nagy bor-ködök támadnak agyából,
Ásítózva kijön mustos sátorából.

E volt, amit Vénus soha sem szeretett,
Mert hívságot mindég józanon kedvellett,
Azért szigetében aki részegedett,
Soha templomába többé nem mehetett.

Bacchus kornyodozva⁵ midőn elérkezik,
S önként a szedőnek közé elegyedik,
Cupidó csakhamar nyilához érkezik,
Mely szegény borosnak szívében lövetik.

Ily nyíllal sebhette Ulissesnek fiát,⁶
Midőn tenger partján látta Calipsóját,
Ezzel kínszeríté Indiák királyát
Arra, hogy tisztelné Szeretetnek Anyját.

Lankad szegény Bacchus, láng gyullad szívében,
Tétováz, nem tudja, mit tesz szerelmében,
Esméretlen tüzet érez kebelében,
Melynek eredete van Vénus szemében.

Kérleli: de Anyánk gögösen fogadja,
Kis Cupidócskáját ölében ragadja,
Arany-fellegek közt eltűnik s ott hagyja
Bacchust, kinek szívét ezer kín szaggatja.

Nehéz gerezdekből kötött koronáját
Elveti, s eltöri királyi pálcáját,
Elűzi leányok csúfos muzsikáját,
S józanon most látja először hibáját.

Megszűnt a dobzódás az egész hegyeken,
Nem ordítanak többet éjjel a völgyeken,
Keresi Vénusát magános helyeken,
A szüret megszűnik az egész vidéken.

Igy volt, amíg egyszer Szent András havában,⁷
Setét gondolatok közt lévén magában,
Ama szőlő felé elindul bújában,
Hol isten-asszonyát szemlélte pászmában.

De mely nagy bámulás fogta tetemeit,
Midőn, akármerre fordítsa szemeit,
Mindenfelől látja szőlők gerezdeit,
Kik magokban rejtik arany fővenyeit.

A Nap is nevelte ezeknek szépségét,
Mert sütvén közlötte vélek fényességét,
S ami több, meghagyta levelek zöldségét,
Eltiltván hó-harmat mérges hidegségét.

Csoda volt-e, vagy nem? Bacchus annak vette,
Azért e gyümölcsöt egy kádban megszédte,
Szerelmes kínjának italává tette,
Mondják, ez tokaji bornak eredete.

Azt tartom, ha abból adnál a papoknak,
Kik Pócsban szolgálnak régi oltároknak,⁸
Majd nyelvünkön fűjnek a misét rácoknak,
S több gyűrűjek lenne búcsús leányoknak.

Csak pálinkát isznak, úgy vélem, e szentek,
Mely természet szerint rákra oldja nyelvek,
Ez moska-italtól zsibbadnak az erek,
Tótoknak is azért ízetlen beszédek.

Nem úgy vagyon dolga Keve fiainak,
Kik urai lettek Tokaj máljainak,⁹
Kedves hangja vagyon magyar szavainak,
Ellenben idétlen Ejtszak lakosinak.

Szűrj hát s sajtolj, kérlek, töltsd meg pincéidet,
Merítsd mély kádakba úntig csebreidet,
Árpával, búzával dugd meg vermeidet,
Csak én olvashassam magyar verseidet.

Hagyd, lássam, hogy folynak Bőség kebeléből,
Érezsem, hogy kelnek Bölcsesség kezéből,
Sőt, ami még szentebb, Barátom szívéből,
Nem valami felfűtt tudós elméjéből.

57. Ártatlan gyönyörködés s igaz barátok.

Orczy Lőrincnek.

Bezzeg! láttam én is a rigó-sereget,
Hallám, kis Cupidó miképen kerepelt,
Látám, a Faunusok¹ hogy vitték a lepelt,
S hogy köték fel útnak Szűzek is a pendelt.

Láttam, hogy fetrengett Bacchus is vérében,
Hogy dugtak ruhákat iszonyú sebjében,
Néztem, mikép hága Vénus szekerében,
S hogy vivék galambok Erdély közepében.

Egész székelységet véle megsétáltam,
Hol jó magyarságra örömmel találtam,
Kótyászó² szerelmű szép fátákat láttam,
S Tráján jobbágyival batutát is jártam.

Hívságra ragadák mindezek lelkeimet,
El is űzék hamar borongó kedvemet,
Barátság öröme meglepé szívemet,
Kinyitá, s felosztá érzékenységemet.

Ezen szempillantást ó! kik esméritek,
Ti, kik egy barátnak lelkét szeretitek,
S a több boldogságot érte megvetitek,
Tudom, csak egyedül velem ti érzitek.

Nem szállott ő soha királyok szívében,
Sem ama Cromvelek³ páncélos melljében,
Csoda volt Pilades arany-idejében,
S most csak ritkán tér bé szegény kebelében.

Engemet igazán most csak e vigasztal, sat.

58. A szerző élete módját változtatja.

Orczy Lőrincnek.

Hasztalan ébreszgetsz, Társ! vígabb nótára,
Mert hogy telepedtem Vág zúgó partjára,
Lantom függesztettem fekete szil-fára,
S lassanként igyekszem más élet módjára.

Nem a nagy buzgóság térsen ily változást,
Tudod, hogy az idő ront minden alkotást,
Ő hoz tagjainkra vénséget, rothadást,
Ő szerez lelkünknek külön okoskodást.

Ha vénül a kertész, nem mível rózsákat,
Nem épít hívságos tornác-házacskákat,
Hanem inkább ültet hasznos gyümölcs-fákat,
S fony aszalójában füstölő-lészákat.¹

Többnyire párákhoz kapnak a halandók,
Melyek, mint az álom, könnyen elmulandók,
Olyanok, mint magunk, nem megmaradandók,
Az örökös jóra kevesen hajlandók.

Egyik oltárokhoz lapúl vénségében,
A más pénzt bálványoz korosb idejében,
Ez belébetegszik sok építésében,
Amaz gyönyörködik számtalan pénzében.

Mennyi boldogságok várnak utóljára,
Melyekkel érkezünk halálunk partjára?
S alig írhatjuk ezt egymásnak sírjára:
Itt fekszik, ki nem lőn senkinek kárára.

Harminc esztendeje, hogy anyám méhéből
E világra sírva jöttem hírem nélkül,
Ezt minap olvasám atyám egy könyvéből;
Ideje, ébredjek álmom mélységéből.

Eleget álmodtam hazámnak javára,
Sőt ha széllýelnézek világ piacára,
Úgy tetszik, álmaim lennének hasznára,
De -----

Vagyon krimieknek egy roppant ládája,
Mely azon országnak legnagyobb csodája,
Neve tatár nyelven a „Napnak bárkája”,
Vas annak oldala, vas teteje, s zárja.

Nincsen anya-levél abban, se tudomány,
Nincsen nemzetektől oda rejtett zsákmány,
Nincsen imádságra benne fekvő bálvány,
Üres, mégis féli az egész tartomány.

Nehéz vas-rudakon őrzik hét lakatok,
Kik úgy függnék rajta, mint nagy verő-kosok,
Mondják, készítették a mennykő-kovácsok,
Egyéb részeiről én most csak hallgatok.

Erről azt hirdetik az egész szigetben,
Hogy rég, még emberek éltek egyességben,
E láda nyitva volt egész esztendőben,
S ki-ki mindent talál[t] benne szükségében.

Az éh közeledvén, talált bő asztalra,
A szomszár csakhamar akadt jó italra,
Halálos betegek leltek orvosságra,
És a meztelenek kaptak jó bundákra.

Egy-képen töltötte szívek kívánságát,
S lankadó lelkeknek titkos vágyódását,
Ott találta Dídó kedves Éneását,
Ott lelte Pilades gyengéltető társát.

A bölcs oda-jövén mély tudományával,
Valóban egyesült természet titkával,
A tudós könnyebben fért meg csimbókjával,⁴
Melyet maga csinált szédelgő agyával.

Anacharsis,⁵ Socrát jártak e ládánál,
Plátó tovább akart menni több társánál,
De szinte hagymázban⁶ esék barátjánál,
Midőn világokat koholt vacsoránál.

Boldog idők voltak, de hamar múlának,
Mert hogy a nemzetek megszorodának,
És majd királyokat külön választának,
Ezek a ládára tüstént rohanának.

Egyik követeket küldött látására,
A más katonákat elfoglalására,
Harmadik álgúkat öszverontására,
De bészára magát szemeknek láttára.

Nem is nyílik meg már, mondják a tatárok,
Míg e földön lesznek hatalmas császárok,
S bika-csög⁷ címerű irtóztató cárok,⁸
Kiktől szomszédoknak nem bátor határok.

59. Tábori gyakorlás Rákos mezején.

Orczy Lőrincnek.

Rákos mezejére küldött leveledet
Vettem, jaj! s olvastam bal-történetedet.
Melpomene¹ tüstént setét fátyolával,
Előmben toppana zokogó szavával,

Sírássra kísztetvén gyenge szemeimet,
Már súgta fülemben gyászos verseimet.
Már ama szomorú dombokat átkoztam,
Kiken Márs istennek naponként áldoztam.
Majd megint Dunának habjaira nézvén,
Vélek beszélgettem rólad értekezvén.
Mint midőn Orpheus Strymon vize mellett²
Erdőket, vadakat nyegni kényszerített.

De hasztalan, mert Márs búmat írgyelvén
Keservembe gátolt kínomat nevelvén,
Mezejére hajtott öldöklést tanulni,
Mintha úgyis e föld nem tudna pusztulni.
Ott láttam Bellóna kendőzött fiait,
Hogy vitték előre császárok sasait,
Mikép indultak el középről, szárnyakról,
S kígyóknak látszatván sok csavargásokról,
Százfelé nyújtották fulánkös fejeket,
S hol kellett, egy helyre húzták erejüket.
Itt egy hosszú csorda álgyús gyalogokkal
Vegyesen elindul számos lovasokkal:
Maga völgyen utaz, kémjeit dombokra
Küldözi, s a szomszéd nagy ország-utakra.
Amott egy választott sereg zászlóival,
Erdőbe rejtezik Plútó³ fiaival.
Itt egy síma mezőn mozog a derék-had,
Midőn piros hajnal még csak alig hasad;
Ellenséget keres, utat kér magának,
Vagy jobb fekvő-helyet kíván táborának.
A kémek véletlen kübörre⁴ botlanak,
Kik egymáshoz hamar pistollyal szólnak;
Lárma lesz, az altiszt jelenti tisztjének,
E pedig tudtára adja vezérének.
Túl az ellenség is, kiszökvén ágyából
Fegyverben öltözik, siet táborából:
Előre kiküldi a készen állókat,
Hogy távúl mutassák ők is zászlójokat,
Hírt adjanak arról egész erejével,
Ellenség hová vágy rontó mennykövével.
Azonban a nagy had nyomúl, mesterkedik,
Homloka hol szorúl, hol kiterjeszkedik.
Valamint Oceán dühös gyermekei,
Kiket hajtogatnak Éjtszaknak szelei,
Zúgással ütköznek kősziklák lábához,
Vagy lassan érkeznek Nereus⁵ partjához.
De mivel erőnek asszonya mesterség:
Itt válik meg, kiben van elme s vitézség.
Egyik magát szedvén kancsali formában,
Ellenségnek akar csapni oldalában.
A más elindulván hegyes ék módjára,
Mint egy mérges vad-kan rohan derekára.

Harmadik a völgyből vegyes csordájával
Kinyúlik, s bal-szárnyát lepi lovasával.
E második sorját előre vezeti,
És mankó módjára elejében veti.
Itt a fegyver-zörgés, lovak dobogása,
Péterkés villogás,⁶ s álgúk ropogása
Lelkemet ragadván dicsőség szárnyára,
Poklokig szállottam Márs biztatására.
Ott Sándor s Scipiók⁷ vitéz árnyékával,
Pompéjus, és ennek nagy írigy társával
Mertem beszélgetni, s vélek tanácskozni,
Hogy kell embert ölni, hogy kell hadakozni.
Mert ember, Istennek képe s teremtese,
Nyilván dühösb, mind vad fenék kölkezése:
Dühösb: mert a vadak magok fegyvereket
Természettől vették rontó eszközöket.
Mi pedig a földnek elrejtett gyomrában
Leszállván, keressük hideg kő-sziklában.
De mit szomorítom ezekkel szívedet?
Tudom, hogy átkozod te is fegyveredet:
Tudom, győzedelmed nem egyszer sirattad,⁸
S véres koszorúdat könnyeddel áztattad.
Tudom; de, Barátom! ínségre születünk,
Istentől jót rosszal elegyesen vettünk.

60. Hamvazószerdára.

Orczy Lőrincnek.

Mely szent csipet hamu szállott homlokodra?
Lőrinc! jöjjön áldás, kívánom, papodra:
Ki oly nótát adott ciberés¹ torkodra,
És oly szent beszédet fűzött ajakodra.

Felmetszem, barátom! leckédet szivembe,
Hagyd, ébresszen jóra sok gyengeségembe,
Elviszem magammal temető-helyembe,
A hív tanács-adás ritka ez életbe.

De ne véld, hogy Bécsnek ál-arcás piacán
Én buján hevertem hívság puha karján,
S ülven incselkedő szépeknek lócáján,
Vélek tolakodtam táncolók pajtáján.

Ha néha világnak árja ragadott is,
Ha a gyönyörűség ölében hívott is,
És ha gyenge szívem szinte habozott is,
Még soha rabjává nem téve Sybaris.²

Ezer érzékenység lakja e szívemet,
Mely szüntelen osztja rövid életemet,
Igaz, de meg ezer kín rágja szívemet,
És így miben leljem gyönyörűségemet?

Nem tudom, Társ! nálad talám feltalálnám,
Ha veled az örsi kerteket kapálnám,
S ott a gyümölcs-fákat sorjába plántálnám,
Vagy hasznos veteményt burjántól gyomlálnám.

Ha töviset tépnék, ama rossz nyelveket
Képzelném, kik öntik éltünkre mérgeket,
Ha bojtortjánt, vélném ama rest lelkeket,
Kik más munkájával hízlalják testeket.

De azonban még te új zöldellő ágat
Mezgésen³ lefejtven fűjod víg nótádat,
És csendes akolba hajtod nyájacskádat,
Én csak messze hallok fűzfa-furuglyádat.

Minap is előbbször kivívén nyájamat,
Hogy szép nap-fény érte legelő-tájamat,
És szökdösni láttam víg báránykáimat,
Csernek vetvén hátam, próbáltam sípomat.

Azt véltem, hogy talám öröm lesz szólása,
Azonban a szomszéd kő-szikla hangzása
Szomorún tért vissza, mert bús volt hallása,
S mint nekem, néki is panaszos mondása.

A fák levelei, hallván keservemet,
Ők is kettőztették gyászos énekemet,
A patakok vélek vitték nyegésemet,
Hogy még a vizek is tudják esetemet.

Ha Chlóris valaha Neptúnus ölében
Hitetlenül menne habok közepében,
Hagyd, jusson panaszom Thétisnek fülében,
S küldje Chlórist vissza kunyhóm küszöbében.

Azonban a nap is égő Lybiának
Érvén határra meleg Afrikának,
Hegyekről vastagabb árnyékok hullának,
Az én kecskéim is haza ballagának.

Magam, Isten hozzád, pedig az erdőknek,
Isten hozzád, mondék kies legelőknek,
És a virágok közt mulató szellőknek,
S a harmatos égen bujdosó felhőknek.

De akár est-csillag ragyogó fényével,
Akár világos hold éjjeli díszével
Tűnt légyen szememben hódító színével,
Útamat mulatám⁴ csak Chlóris képével.

Mindenütt ő bírja egyedül lelkemet,
S midőn éjjel álom enyhitné testemet,
Akkor is árnyéka foglalja szívemet,
És jelen-létével csalja reményemet.

Hánykódásim között sokszor álmaimban
Azt vélem, hogy őtet tartom karjaimban,
S hogy lábait mosván könyv-hullatásimban,
Végtére kegyelmet nyerek kínaimban.

Számtalanszor látom komor tekintetben,
Hogy előttem állván gyászos öltözetben,
Panaszos szavakkal juttatja eszemben,
Mely keserve légyen most távul-létemben.

Kegyetlen árnyékok! tündéres látások!
Kik csendes elmémet így háborítjátok,
És szabad szívemet újra raboljátok,
Nehéz fogságomat, kérlek, tágítsátok.

De már újra virrad, keljetek, zsellérek!
Izmos tulkaitok igában vessétek,
Pásztorok! az éhes nyájat vezessétek,
S délre e sөvénybe fejni térítsétek.

61. Újólág való ébresztés a vers-írásra.

Orczy Lőrincnek.

Múzsám! kitől immár Márs biztatására
Elbúcsúztam vala Józsefnek számára;
Te, kit hajdan Orczy babonás lantjával
Olykor ébresz[t]getett tudós pennájával,
Míg én nézem Guibert¹ öldöklő fortélyit
S véres győzedelmek elrejtett ösvényit
Éjjel is nyomoztam pislogó gyertyánál,
Vagy szunnyadó mécsnek dohos világánál;
Míg én Minervának szentelt napjaimat
S vadász Diánának adott óráimat
Olykor bumba Vénus nyájas titkaira
Kezdtém tékozlani szívek csínyaira:
Mondd meg, édes Múzsám! addig hol mulattál?
Ily mély-kedvűségbe, s ennyire mért hagytál?
Ébredj fel, és újra jöjj segítségemre,
Hints némely virágot gyászos életemre.
Hagyd, légyen e pusztán vándorló lelkemnek
Bár kis pihenése bágyadott fejemnek.
Szólalj meg, mint régen, Zobor tetejéről,
Midőn hangoskodtál Nyitrának völgyéről.
Menj lapos Tiszának nádas partjaira,
Ott találsz Orczynak kedves nyomaira,

Keresd fel, és köszöntsd, s így szólj ősz fejéhez:
Ó! te dicsőségnek tudós éneklője!
Ki voltál a jónak mindég szeretője:
Emberek barátja, tárgya hív szíveknek,
Lőrinc! gyámítója légy most énekemnek,
Védelmezd irígység mérges fulánkjától,
Ójjad cáfolóknak szurdosó tollától.
Érzem mennyei tűz gerjesztő szikráit,
Kik már gyújtogatják magyarság fáklyáit.
Látom Gyöngyösinek mosolygó árnyékát
Áldani s szeretni Keve maradékát.²
Haller László³ kikél hideg hamvaiból,
És biztató szókat ereszt ajakiból.
A Garam, Vág, Morva, Duna szomszédjai,
Éhezett sváboknak örökös árjai
Hasztalan öntenek Kúnság mezejére:
Gondja lesz Egeknek magyarok nyelvére.
Akár új Rómának tekintsd oltárait,
Akár moszka Cárné rémítő hadait,
Császárnak szüksége lészen nemzetünkre,
Reá szorúl német éles fegyverünkre.
Nemzetek már egymás fülében suddognak,
Mint beteg ágyában, iregnek-forognak.
Igy volt, midőn Filep görögök igáját
Elkészítvén, titkon megrontá hazáját.⁴
Igy fog még lakolni szegény keresztyénség,
Mert sokáig közte nem múlat békesség.
Elértük már ama szoros mértékünket,
Melyre szabták Egek mulandó létünket.
Valaminthogy a Nap rendelt cirkalmában
Távozik-közelget szabott határában;
Midőn felleget támad Néva partjairól,⁵
S a havas Tanais vad szomszédságiról,
Dantzkának révjétől Azóv tengeréig,
Régi Mithridates⁶ országa széléig:
Kegyetlen háborút látok mindenfelől,
Király királyt űz ki ősenek székéből;
Mint midőn a sasok anyjoknak fészkeiből
Kikelvén szüléjek nevelő-helyéből,
Előbb fellegek közt kívánnak repdesni,
De midőn kezdenek végtére éhezni,
Kegyetlenül csapnak hattyúk seregére,
Vért fecskendeztetnek vizeknek színére.

62. Táborból irt levélnek az eleje.

Orczy Lőrincnek.

Itt a tompa csehek országa széléről,
A zavaros Eger¹ hideg vidékéről,
Hol a szász szél fúván bércek tetejéről,
Éjtszakot jelenget Annának hegyéről.²

Itt, hol setét fenyves vadas erdejében
A nap alig süthet vadásznak szemében,
Nem tudom, Barátom, társad kebelében
Mi támad egyszerre habozó szívében.

Murányi Nimfáknak kedves énekei,
Kiktől lelkesedtek Gyöngyösi versei,
Eszembe jutának Orczy levelei ... sat.

63. Sorsát átkozza, hogy el kellett válni barátjától.

Orczy Lőrincnek.

Nem tudom, mit gondolsz ily hallgatásomról,
Hív Barát! elhiszem, álmodol sorsomról.
Hová lettem osztán, hogy megöleltelek,
S úti szekeredben belé-emeltelek?
Méltó csodálkozni, megvallom magam is,
S hogy így kellett esni, átkozom sorsom is:

Valahányszor oláh hangos tokájával
Szomszédomban zörget liturgiájával:¹
Valahányszor fáta pótrás² pártájával
Batutát jár estve bocskoros lábával.

Valahányszor ficsór gombos tarisznyáját
Előttem vonszolja acélos baltáját:
S elhajtván sarjúra kis-szarvú marháját,
Keserves nótára fújja furuglyáját.

Valahányszor juhász gyapjas bundájában
Ballagván friss tejet viszen sajtárjában:
S megtámasztván magát nagy-csögű³ botjában
Unalmas szerelmét fújja dudájában.

Valahányszor cigány régi sátorából
Kikelvén egy csomót csinál purdéből:
S egyiket kihagyván tarisznya szájából
Elvezeti házat nyereg kápájából.

64. Farsanggal történt verekedés Pesten.

Orczy Lőrincnek.

Hallám, Hív Társ! pesti Bacchusnak csínjait,
Ki megrészegítvén város lakosait,
Borral elegy vérrel okádta falait,
S utcán kínoztatta Verbőcznek fiait.¹

Rút dolog! nem történt ez hajdan Spártában,
Nem gyűlt ott a község dobzódó pajtában,
Hogy ott, bor gőzölvén szédelgő agyában,
Éjjel lármát vigyen jámbor hajlékában.

Nem vették örömmek ott a dévajtságot,
Erkölc józan szívben lelt ott vigasságot,
A szépek szerettek vitéz ifjúságot,
Mint ezek kedveltek szűz ártatlanságot.

Valamit a szem lát és a szív érezhet,
Hidd el, hogy az elég hívságot szerezhethet,
Ember egyebekben bármit is kereshet,
De való örömet azokban nem lelhet.

Miért részegedik szöllőnek levétől?
Miért kezd táncolni húrnak pengésétől?
Gyengeség: mert én hív Chlórisom szemétől
Százszor több hívságot érzek szerelmétől.

Ámbár nincs szükségem ama szép zsebekre,
Kiket Lycurg² varrott spártai szüzekre:
Hogy szerelem onnét lődözzön szívekre,
Mégis dicséretet hárítok ezekre.

Jól tudom, Vén Após! szívek gyengeségét
Nem tette csészébe azok részegségét,
Szemmel segítette szív érzékenységét,
És úgy készítgette főbb gyönyörűségét.

Boldogok ezerszer! kik nagy városoktól,
Távúl vígadhatnak ál-arcás bálaktól,
Ójhatják magokat Redout-palotáktól,³
S lábok nem hólyagzik Menuet-táncoktól.⁴

65. Elválása után társától vigasztaltatni akar.

Orczy Lőrincnek.

Mit mívelsz, Boldog Agg! örsi kertecskédben?
Mondd meg, mit forgatsz most angyali elmédben:
Hol jársz? hová sietsz hazánknak térségén?
Talám újra cirkálsz Tisza ligetségén?
Állj meg, ne menj tovább: híjd vissza Múzsádat,
Vesd el gonddal puffedt leveles-táskádat.

Ideje már egyszer Nimfák forrásából
Kóstoltass engemet Línus poharából.¹
Mert miolta Jánus kettős homlokával
Új időkre nyitott titkos ajtajával,
S engemet hazámnak édes kebeléből
Hirtelen kiragadt Chlórissnak öléből,
Mikor a Szeretet² Bellónát átkozta,
És epedt szívemet gyászba borította,
Egyfelől dicsőség borostyán-ágával,
Másfelől kegyesem halavány arcával,
Oly próbára tették érzékeny szívemet,
Mely most is hervasztja bágyadt életemet.
Szörnyű szempillantás! kegyetlen elválás!
Halál ehhez képest csak gyenge rajzolás,
Eljöttem, Barátom! - öledbe siettem -
De nagy keservemet ki sem is önthettem.
Tőled elválásom új sebet készített,
S azolta szép napot rám nem is derített.
Elvittem titkomat világ lármájába,
Ó! bár hagyom vala Orczy hatalmába.
Ő majd enyhítette volna sérelmemet,
Kötözgette volna iszonyú sebemet.
De nem: így hurcoltam egyedül kínomat,
Im tudjad hát, s osszad velem bánatomat.
Az az istenasszony, kit K** tiszteltél,³
És felőlem véle fülbe beszéllettél,
Tudd meg, hogy asszonya barátod sorsának,
Légy hát hív sáfárja legszentebb titkának.

66. Táborból irt levél jóbarátnak.

Orczy Lőrincnek.

Óriás-hegyeknek híves oldalából,
Itt iszom Albisnak¹ jeges forrásából,
Hol Anhalt² lövöldöz füstös álgújából,
S prédáért sóhajtoz ehese táborából.

Azt vélte Fritz bátyánk,³ hogy egér módjára
Egy sajtnak kerülven repedt oldalára,
Beléfúrja magát, s ott lesz oly sokára,
Míg túlfelől talál más tömlő lyukára.

Nem így van a dolog: mert a sajt szélében
Mindjárt kerítettük egy szűk kelepcebén:
Visszamegy, honnét jött; vagy még vénségében
Madzagon kínlódik gyermekek kezében.

Nagy ringyó volt mindég a tündér-szerencse:
Csalárd, és változó minden adott kincse,
Azon mesterkedik, a büszkét megejtse,
S elhitt kedveseit miképen felejtse.

Nem rég vitéz Denhoff⁴ kóstolván javait,
Harcra készítette oroszlány-karjait,
Alig éré egy kis sugár szép napjait,
Hogy már itt Arnauban⁵ temetők csontjait.

Vigyázz te magadra méhes kertescskédbe,
Ne ejtsen téged is valahogy törébe:
Gyűjts inkább raj-viaszt ezüst-medencébe,
S küldd a békességnek-szentelt sekrestyébe.

67. [Újabb] válasz.

Orczy Lőrincnek.

Megint nem hagysz békét, ébresztet tüzemet,
Igen jól esméred hajlandó szívemet:
Mely a barátságnak szoros kötelével,
S a kilenc Szűzeknek¹ titkos erejével
Egyaránt vonz hozzád, és tiszteletedre
Verset írat velem gyönyörű versedre.²
Irkunk hát, barátom! vígat vagy szomorút,
Anélkül, hogy várnánk borostyán-koszorút.
Nemtelen fűz-fának szegény árnyékában
Többször lakik öröm, mint Nap templomában:
Hol dicsőülteknek szentelt oltárokat
Írigység mardosván fényes oszlopokat,
A legnagyobb lelkek sok századok múlva
Örök háborúk közt vagynak felzúdulva.
Boldogabb ezerszer! ki zab-sípocskával,
Esméretlen lakván völgyében nyájával,
Nem énekelt soha fene-vitézekről,
Se már elenyészett büszke nemzetekről,
Hanem barátjának, vagy hív Phillisének
Szentelte verseit juhász-énekének:
És bik-hajra metszván pásztori nótáját,
Lassan hajtogatta ugrándo-zó nyáját;
Míg egyszer, ó Egek! mely szörnyű gondolat,
A Párkák³ elmetszván e kínos fonalat,
Nem marad itt egyéb hideg árnyékánál,
S Phillisnek könyveit árasztó hamvánál.

68. A táborból.

Orczy Lőrincnek.

Elmúlt Lőrinc napja, s dinnyét még nem ettem,
Se kedves Orczymnak verset nem küldöttem:
Chlórís ajakiról csókot nem szedhettem,
Ily kegyetlen nyarat sohasem töltöttem.

Itt a nedves ősz már hideg harmatjával,
Pomónát cicázza borzas szakállával,
Majd elillant innéd esős palástjával,
S általád a télnek Szent Mihály havával.

Nem látok én itten rozsdás gerezdeket,
Se kertész kezével mívelt körtvélyeket,
Vincellér nem lakta soha e helyeket,
Hideg fenyves lepi a völgyet s hegyeket.

Innét sebes Albis jeges vizeivel
Zúgással hömpölyög síkos köveivel,
S olykor pirosodván kurucok vérével,
Nyegve elegyedik Éjtszak tengerével.

Mi történik, Albis, még te partjaidon!..

69. A fősვნისეგრől a Tiszának méregetésekor.

Orczy Lőrincnek.

Hát már megint indulsz Neptún szigonyával
Tiszát méregetni Krieger¹ zsinórjával?
Neveti szakállas Triton dudájával,
Hogy aggódik ember vizek folyásával.

A föld nem elég már sok fősვნისეგének,
Aranyt szomjúhozó rút betegségének:
A gyöngyöt írgyli tenger mélységének,
Az ércet kösziklák hideg kebelének.

Semmi sem áll ellent nyereség árjának,
Örvényére nem hajt uगतó Scyllának,
Mefogja deszkáját eltört hajójának,
Általúsz, s bűt viszen szelíd gazdájának.

Új gondokat ébreszt ártatlan szívében,
Idegen szűkséget okoz életében,
S majd hívság eszközét adván a kezében,
Úgy vonja magával önnön inségében.

Zsibvásárra viszen mindent hajójával,
Partról-partra mégyen család vitorlával,
Ember-társát hajtja piacra marhával,
A szegény szerecsent váltja aranyával.

Kérdezd bár a fecskét, s bujdosó gólyákat,
Ha láttak oly bűnös áruló gályákat,
Melyek Ganges mellől a jámbor gazdákat
Ásni láncon vitték az arany-bányákat.

Halálnál keservesb sorsok volt azoknak,
De még kegyetlenebb amaz indusoknak,
Kik esvén kezében a spanyol papoknak,
Lettek áldozati fősvény oltároknak.

Nincs ott szánakozás, hol Isten nevében
A bűn öltözködik szent hitnek képében,
S pusztító fegyverrel indulván kezében,
Színes buzgóságot visel címerében.

Mondd meg, mi jót szerzett Columb vitorlája,
Bermudes² szigeti, s Montezum³ hazája,
Elesett már ott is a hit ál-arcája,
Pénzért egymást rontja keresztyén gályája.

Mégis arany-száznak merjük ezt nevezni,
Hol legnagyobb érdem sok kincset szerezni,
Ilyen értelemben meg lehet engedni,
Mivel csak aranyért szeretünk evezni.

Immár a moszka is hideg országából
Kikelvén hajókon dedergő honjából,
S boldogságát várván Ocean habjából,
Halat hoz magának Hudson blatonjából.⁴

Felejtí nap-kelet, s délnek szomszédságát,
Hol elégíthetné vétkes szomjúságát,
Éjtszaknak írgyli kevés gazdagságát,
Két úton követi romlott kívánságát.

Nem szólok most a több régibb nemzetekről,
Melyek már híresek kereskedésekről,
Majd eleget hallunk gyászos esetekről,
Mint Tyrus s Carthagó⁵ lett elveszésekről.

Te míg igazítod Tiszának partjait,
Míg csapokra húzod nádas posványait,
Én addig szemlélem nemzetek dolgait,
Melyek véle vonják hazámat s fiait.

70. Az igaz boldogságot hol leli meg az ember.

Orczy Lőrincnek.

Megjád, megjárád Bácskát s a Bánságot,
Pénzért se kaphattál királytól jószágot,
Feláldoztad ennek karddal ifjúságod,
S hazádnak, mint polgár, egész boldogságod;

Ősz vagy, görbült tested esztendőök terhével
Már föld fölé hajlik aggott tetemével.
Tekintesz a partra, honnét elindultál,
Messze van, csak álom minden, mit tanultál.
Eltűntek a napok, megcsalt a reménység,
Bizonyos a halál, keserves a vénség.
De mégis szép lelked küszködven azokkal,
Csillagokhoz emel fel sebes szárnyakkal,
Szánakodva nézed onnét e világot,
Mely csak ígér, de nem adhat boldogságot.
Indulj bár utána Japánból Chynában,
Keresd a rest Spanyol kincses országában,
Soholt sem találod - egyedül szivedben
Lelhetd szerencsédet egész életedben.
Tudomány, dicsőség, nagy név, kincs, méltóság,
Csak füst, álmnál is kevesebb valóság.

71. A boldog vénség.

Orczy Lőrincnek.

Hallom Aquilónak¹ fagyos süvöltését,
Fázom, s várom gróf Nord² Bécsben érkezését,
Míg te, hitt Barátom, nyilván Hegy-aljánál
Víg nótát énekelsz Bacchus oszlopánál.
Távul az aranyos tündér-kárpitoktól,
Hívásban fetrengő udvari raboktól,
Másnál boldogabban töltöd napjaidat,
Számlálod göbolyöd s avúlt asztagidat.
Most sajtolsz - és talám Chlóris sem hitetlen,
Érzékeny szívedhez ő sem érzéketlen.
Kedvesebb és ritkább, ha télben szedhetünk
Virágot, s akkor is édest ízlelhetünk;
Örülnek a Párkák Philemon nevének,
Kedvvel hosszabbítják fonalát éltének.
Az idő, mely siet sebes szárnyaival,
Nem hoz bút fejére tűnő napjaival.
Betegítő gondok setét fellegei
Nem terhelik szívét kínok seregei.
Örömmel néz vissza már múlt tavaszára,
S ősszel felváltozott hevesebb nyarára.
Múlt idő, s jövőendő, ijesztő jelekkel,
Nem furdalja szívét mardosó képekkel.
Csendesén él, s várja végét pályájának,
Bátran lép szélére nyugovó-sírjának.
Ilyen a jámbornak mindenkor jutalma,
És ha ellenkező történet hatalma
Olykor megfosztja is érdemelt bérétől,
Holta után veszi nyilván Istenétől.

72. Tudományok nevelkedéséről, budai ferdőben.

Orczy Lőrincnek.

Itt vagyok, hol hajdant zokogó Múzsával
Vén kopasz verselő nemzetek sorsával
Játszott, s öszvevetvén királyt jobbágyával,
Szabadságról mesélt s firkált pennájával.¹

Ó! múlt s következő időknek homálya,
Halandó titkodat hasztalan vizsgálja,
Mert a történetet akár mint csodálja,
Eseteknek rendit mégis nem találja.

Hol dühös Ibrahim² szeg-paripájával,
Fekete Musztafa³ tíz-fontos baltával,
Csuporly⁴ fél-mázsát nyomó buzgányával
Dözsöltek, ott Phoebus mulat Minervával.

Hol haragos Ali Despóti⁵ pompával
Divánt tartott ezer keresztyén kárával,
Véres törvényt szabott éles pallosával,
Ott áll az Igazság mérséklő fontjával.

Ahol kényes Kadi⁶ keresztyén rabokat
Sarcra vetett, s lóért cserélt sok foglyokat:
Ott immár bölcsesség formál tanítókat,
Természet-vizsgálók adnak orvosokat.

Gondviselő Felség! hát így volt végezve,
Ezerhétszázhetvenhét lenne jegyezve,
Mikor tudományok bujdosván rettegve,
Budára szálljanak fejek-felemelve?

Úgy van! így hozta ezt időnek forgása,
Országoknak, szükség, legyen változása:
Nem lehet világnak egy módon állása,
Ebben áll nemzetek fő-boldogulása.

Jer tehát, jó Barát! szent Gellért hegyére,
Nézzünk Mátyás király palota-helyére,
Vessük szemünk csonka-torony tetejére,
Küldjünk ezer áldást Mária⁷ fejére.

Ne sirassuk többé nemzet romlottságát,
Nézzük fiainknak pallérozottságát,
Csodáljuk rokonink sebes okosságát,
Várjuk csendes szívvel bajunk orvosságát.

Pozson nevededik, Buda roppant lészen,
Prófétának szava most tudom mit téssen,
Magyar haza megnő, szent, szép lesz egészen,
Fiaink jók lesznek Szencen és Cseklészen.⁸

Ó Buda! te játszó szerencse labdája,
Gyászos eseteknek gyakori példája,
Ki régenten valál törökök prédája,
Te légy tudományok tündöklő fáklyája.

Igy dúdoljunk mohos kő-szikla tövében,
Tekintvén leendő dolgok örvényében,
Várjuk nemzetünknek aggott idejében,
Tudomány mit szül majd magyarok szívében.

Látok már hegyeken acélos nyársakat,
Hogy mennykő ne érjen bádogos tornyokat,
Tűzi pára hajtja a terhes hajókat,
Sodrott szél gyógyítja a romlott tagokat.

Ne készülj hát, Jó Társ, kérlek, a halálra,
Látd, szép század nyílik nemzetünk hasznára,
Nem szorúlunk többé szomszéd tárházára,
Mert bölcsnek szüksége nincs más aranyára.

Elmúlik veszendő kincsnek áhítása,
Igazságnak megtér sebesebb járása,
Kit hová sors rendel, ott lesz maradása,
Nem lészen iramló jó polgár állása.

Faluról az erkölcs békén városokra,
Együgyű áldozat lobban oltárookra,
Elaludt szeretet leszáll jobbágyokra,
Gőgös szív meghajlik erőtlen tagokra.

Harag és irígység több apró hibákkal
Eltűnik, megegyez Bellóna Múzsákkal,
Öszvekeveredik csoroszlya dzsidákkal,
Együtt fog recsegni duda trombitákkal.

Többet mit fog szülni tudomány hazánkban,
Istennél van, ő lát setét kamarákban,
Hol jövődök függvén kúcsolt zacskócskákban,
Kedvére omolnak halandók nyakában.

(1777.)

73. Arkadia leiratása.

Orczy Lőrincnek.

Jól mondod, Kenyeres! én is azt állítom,
Hogy csak herék vagyunk, már régen tanítom,
Ezen igazságot most is bizonyítom,
Confuc mestert¹ azért én meg nem szólítom.

Nagyobb most az örsi bölcsnek iskolája,
Mint régen Plátónak Akadémiája:²
S különben táplálja lelkemet Múzsája,
Mint császárnak egész könyves-palotája.

Ádám uram³ ugyan néha jó-kedvéből
Sok könyvet kihúzván régi penészből,
És lopva kirántván réz-poros zsebjéből,
Kezem közé nyomott tudós szerelméből.

Láttam ott nagy Mautschont⁴ és Fient⁵ képekben,
Ceres asszonyt néztem titkos szentségekben,⁶
Olvastam Mahomet zsoltárit versekben,⁷
S Ómár imádságát⁸ apró cikkelyekben.

Tanultam kezdetét egész régiségnek,
Mesés eredetét annyi istenségnek,
Kit vagy a gazdagok adtak szegénységnek,
Vagy pedig a papok balgatatagságának.

Láttam Minos, Solon, s Lycurg uramékat,⁹
Hogy akartak tenni boldog maradékat,
Kivált ez hogy adott kedves ajándékat,
Midőn osztogatta a szép lakosnékat.

Celéus fiának¹⁰ édes hagyománya,
Tudom, hasznosabb volt, mint Márs buzogánya,
S talám mint sok bölcsnek ritka találománya,
Ápisnak¹¹ is azért lőn becsben bálvány.

Azt jegyzi egy régi csodálatos írás:
Hogy van e világon egy bizonyos forrás,
Melyet nem vesz körül emberi boltozás,
Hanem van környűle mennyei alkotás.

A szép Arkádia gyönyörű völgyében,
Kő-sziklák hasadtak egy hegy közepében:
Hová nap nem süthet tavasz melegében,
Sem pedig a nyárnak gyullasztó hevében.

E kő-sziklák között sok mohos helyeken
Tiszta víz csergedez apró kövecseken,
Mely eltévelyedvén számtalan ereken,
Újra találkozik virágos réteken.

Éjtszaki szeleknek fagylató fűvése
Nem jut oda, hol van e víznek folyása:
Ott vagyon a fáknak örök virágzása,
Ott van Pomónának kedves mulatása.

Ezer madaracskák fáknak tetejéről
Szüntelen csevegnek párjok hívségéről,
Az egyik énekel új szeretőjéről,
A más emlékezik régi szerelméről.

A levegő-égnek és helynek szépsége,
Úgy az állatoknak ritka szelídsége,
S az egész vidéknek örök csendessége
Jelentik, a helynek hogy vagyon szentsége.

Demiurgos¹² véget vetvén munkájának,
S részeit elosztván föld golyóbisának,
E vizet békesség csendes forrásának
Nevezte, hogy lenne hasznos világának.

A királyok ide vezetik népeket,
A már láncok között nyögő nemzeteket,
Kik, ha megkóstolják ez édes vizeket,
Azonnal elvesztik ott kemény szíveket.

Látnál, ha sétálnál e kies helyeken,
Sok vizest meztelen a puha gyepeken,
Kiknek már koszorú nincsen a fejeken,
Sem pántlika nem függ vitézi melljeken.

Ott mossák némelyek véres köntösöket,
Mások pedig fogván gyilkos fegyvereket,
Azokból készítnék szántó-eszközöket,
Mások ló helyében cserélnek ökröket.

Azok, kik tábori föld-mérést értettek,
Meredek bástyákat s sáncot építettek,
E babonás vízből alég merítettek,
S immár mulatozó-házat méregettek.

Sokan azok közül, kik perben borúltak,
S Verbőcz homályiban már meg is vakúltak,
Ez édes forrásnál midőn megtisztultak,
Még onnét Parnassus felé elindultak.

Látnád ott módinak¹³ első eredetét,
Mert hamar megúnván maga öltözetét,
Ki-ki megkivánja szomszédja köntösét,
S leibelért ad dolmányt és plundráért mentét.¹⁴

Nem szólok arca, fő s haj míveléséről,
Egyik hogy veti el kalpagját fejéről,
Hogy oldja csimbókját¹⁵ a más üstökéről,
S hogy metszi bajuszát ajaka széléről.

Hát még az asszonyok sok-féle ruháját
Egyik a másiknak hogy adja szoknyáját,
Ez nyakába veti másnak verdigályát,¹⁶
Amaz kis papucsért elrúgja csizmáját.

Nagy titok e forrás: de hidd el, Barátom!
Hogy már nemzetemet ahhoz közel látom,
Én addig levetvén császári kabátom,
Lassanként puttonnak készítem a hátom.

Abban vetem tőled vett leveleimet,
Mint bujdosásomban szerzett kincseimet,
S az ég felé vetvén könyves szemeimet,
Lángnak adom eddig firkált verseimet.

JEGYZETEK AZ EGYES VERSEKHEZ.

1. A KTE. XXI. 256. 1. alapján. - Hasonló című verset írt Bessenyei György *Hunyadi László* c. tragédiája Töldalékjában. 1772. Kiadta a nyiregyházi ev. reálgimn. Bessenyei György-önképzőköre: *B. Gy. kisebb költeményei*. 1931. 25. l.

2. KTE. 264. l.

3. KTE. 280-81. l. - Vergilius sírversének (Cecini pascua, rura, duces...) mintájára. *Legeltem: legeltettem*. V. ö. másutt *hódoltak*: hódítottak. - ¹ Apolló: Juppiter fia, a nyilazás, jóslás, költészet, orvoslás istene. A kilenc múzsa - Barcsaynál: Szűzek - fejedelme.

4. BGYT. 28-29. l. - ¹ Pán: legelők és erdők istene. Bakkecske. - ² Driádesek: forrástündérek közül valók, harmatot adó fa-nimfák. - ³ Chlóris: (zöldellő) leánynév, a deákos iskola költőinek kedvelt pásztornevei közül. Ilyenek: Chloé (gally), Phyllis (lomb); férfinevek: Daphnis (babér), Alexis (Sanyika), Dámon stb., Vergiliusból: Tityrus, Corydon, Moeris, Menalcas...

5. KSz. 137-38. l. - Mária Terézia a nagyszombati egyetemet 1777-ben Budára helyezte át. Erre vonatkozik Ányos Pál első költői levelében (RMK. XXIII. 121. l.) ez a Barcsaynak írt sor: „Ime által küldöm elmém futtatását, *Mellybe Nagy-Szombatnak siratom romlását...*” (1777 jún. 12.) - ¹ Pindus: thessáliei heglánc. - ² Bellona: hadi istennő, Márs nővére. - ³ Nemcsak Pannonhalmát érti, hanem egész Magyarországot. - ⁴ Thalia: a vígjáték múzsája, itt: vidámság. - ⁵ Pallás (Athéné) a tudomány istennője. - ⁶ Pontus (Euxinos): Fekete-tenger. - ⁷ Pallás latin neve. - ⁸ V. ö. Ányos Pál versét *Gyöngyösi árnyékához*. RMK. XXIII. (Császár Elemér: Ányos Pál versei.) 34, 247. l. - ⁹ Elis (Elysium) mezeje: a boldogok székhelye, örök tavasz és lelki verőfény a halál után. - A költeményre felel Orczy: *A mennykő hárító dárdákról* c. versével. KSz. 209-11. l.

6. Kassai M. M. II. 48. l. - Ezt és az előbbi verset v. ö. Ányosnak *A szép tudományoknak áldozott versek* c. költeményével. RMK. XXIII. 69-72., 261-62. l. Gróf Pálfi Károly kancellár 1780 június 25-én országos pompa mellett avatta fel a budai egyetemet. - ¹ Pindarus: a legkiválóbb görög lírikus. - ² Márs: a római nép ősatya, a harc istene. - ³ Célzás a görögök és a rómaiak történelmére. - ⁴ Dácia: Erdély. - ⁵ Klió: a történetírás múzsája. - ⁶ Ninus özvegye: Semiramis, az asszír birodalom alapítójának neje. Városuk: Niniveh.

7. Figyelő, 1873. 136-37. l. - Kis Jánosnak *Poetai kalászkok* címmel a M. T. Akadémia levéltárában (Magy. Irod. Lev. 4-r. 31. sz.) őrzött másolatából hiányzik e vers 15-22. sora. A kézirat végén ez a jegyzés áll: „Ezen egynéhány darabokat, melyek tudtommal még eddig nyomtatásban nem jelentek meg, magának Ányosnak keze írásából szedtem ki, melyet egy már hasonlóképen megholt jó barátjától kinyerni szerentsém volt”. Ányos természetszerűleg kihagyta a papokról szóló részt. De a 23. sor is másként áll a Figyelőben: „Ezek közt erőszak szörnyű vaskezelvel...” - ¹ Cyclopsok: egyszemű óriások, Juppiter villámaint készítik. Itt: tábori kovácsok, tűzérek. - ² A Figyelőben sajtóhibából: *szült*. - ³ Juppiter: római főisten. - ⁴ Lycaon: Arcadia mesés királya, akit vérszomja miatt Juppiter farkassá változtatott. Célzás az emberáldozatokra. - Ányos felelete: RMK. XXIII. 172. l. V. ö. Bessenyei: Holmi, 233. l.

8. BGYT. 31-33. l. - 1775-ben az árvíz az alsó városrészeket elöntötte a házak tetejéig. Ld. Rupp Jakab: Bpest helyr. tört. 281. l. és Jacoby Péter: Bpest kézikönyve, I. 11. l. - ¹ Pomona: a gyümölcsöskertek istennője. - ² Oenus, Oineus (oinos, gör. bor): a bortermelés mondai meg-alapítója. Szőlőhegyet ért. - ³ Kötemény: kötözet - mondja B. Szabó Dávid Kisded Sztótára, Kassa, 1792. 129. l., tehát kötés, háló. - ⁴ Hister: Duna. „Sziget(ek)es”, v. ö. Ányosnál: Buda bér(ek)ére. Nyelvi vétségnek veszi Császár E. (RMK. XXIII. 234. l.)

9. KSz. 70-72. 1. - Az 1787-92. évek vonatkozás? A szultán 1787 aug. 24-én üzent háborút Oroszországnak. (I. Abd-ul-hamid 1773-1789., III. Szelim 1789-1807.) - ¹ Jánus: a be- és kijárat kettős arcú istene, nyitott kapuja alatt vonult a katonaság háborúba, - ² Tanais: Don. - ³ Bizánc, a gör. kel. vallás és a keleti kérdés főpontja. - ⁴ Ányosnál (RMK. XXIII. 139. 1.): „Nézzünk Hispahánnak száz vass kapuira”. Ispahán: perzsa város, ma Iszfahán, Irak-Adzsemi tartományban. - ⁵ Sértődött? szerelmes? - ⁶ „Császár is megindul maga holnapjában”: Augustusban. Neptunus mátkája: Velence. Genua 1768-ban Korzikát átengedte a franciáknak. - ⁷ Sarmata: lengyel. KSz. 32. 1. - ⁸ Dantzka: Danzig város, fél az oroszról. 1793 óta porosz állam. -

10. KSz. 91-93. 1. - ¹ Talán Forgách László (1730-) neje, Fontanella grófnő. (Bártfai Szabó László: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách-család története, 1910. 621. 1.) - ² Batthyány Izabella, F. Alajos felesége nem lehet, mert (i. m. 622. 1.) 1788-ban született.

11. KSz. 100-101. 1. - Erről a költeményről jegyzi meg Császár E.: „Ha Bessenyei az alföld első költője irodalmunkban, Barcsay a felföldé”. - ¹ Nubia (felhős): Nilus-vidék. - ² Dodona: tölgyeseiről híres jóshely Epirusban. - ³ Scylla: hatnyakú óriási kutya-főnek képzelt tátongó tengeri örvény a szicíliai szorosban, szirtjén összezúzódnak a hajók. - ⁴ Thetis: tengeri nimfa, általában a tenger. - ⁵ Nimpha: bájos tündérnő. Van hegyi-, forrás-, fa- és eső-nimfa.

12. KSz. 117-121. 1. - A híres gainahegyi leányvásár leírása. V. ö. Jókai: Szegény gazdagok. - ¹ Bacchus: a bor istene. - ² Szentiványi püspök: Sz. Rafael arbei felsz. pp. (1722-83), a nagyszombati papnevelő intézet rektora volt. - ³ Cupido: a szerelmi vágy istene, Venus fia. - ⁴ Alba (Julia): Gyulafehérvár, régi fejedelmi székhely. - ⁵ Florinda: gróf Lázár János (1703-1772) számos latin és magyar költeményt írt; kortársai Janus Dacicusnak és Magyar Apollónak tisztelték verseiért. A „Florinda” inkább verses földrajz, mint elbeszélő mű (Nagyszeben, 1766). - ⁶ Bacace: eddig ismeretlen irodalmi vonatkozás. - ⁷ Fáta: oláh leány; ficsór, ficsúr: oláh legény. V. ö. KSz. 165. 1. - ⁸ Hébé: az ifjúság istennője. - ⁸ Flóra: a virágok istennője. - ¹⁰ Phébé: a hold és vadászat istennője (Diana) volna, de Barcsay itt Phoebus Apollóra (napisten) gondolt. - ¹¹ Hercul(es): Héraklés, 12 „munkája”-ért megcsodált rettenetes erejű, valószínűleg néger óriás. - ¹² Omphales: vérbűne engesztelésére ennek a lidiai királynőnek szolgált Hercules asszonyi ruhában; a hős oroszlánbőrét viszont Omphalé öltötte magára. - ¹³ Filémon, Boczis: Philemon és Baucis, Ovidius: Metamorphosesének ideális öreg házaspárja. Dámon: a hű barát mintaképe. - ¹⁴ Kónyi János strázsamester, „a nemes magyar hazának együgyű hadiszolgája”, népies észjárású tréfagyűjtő (*A mindenkor nevető Demokritos, vagy okos leleményű furcsa történetek...* 2 kötet. Buda, 1782). Bessenyei Gy. füzefapoétának rajzolja Philosophusában. Barcsay megjegyzése is erre céloz. - ¹⁵ Glaucus (kékesszürke, zöldeskék): jósló tengeristen. - ¹⁶ Hymén: a nász istene. - ¹⁷ Paphos: város Cyprus szigetén, Venus-temp-lommal. - ¹⁸ Márli ugró patakai: XIV. Lajos híres kastélyának (Marly-le-Roi) szökőkútjai. - ¹⁹ Iris abroncsa: szivárvány. - ²⁰ Trója juhásza: Páris, Priamos fia. - ²¹ Orczy: *Pesti farsang* c. költeményét érti. KSz. 203. 1.

13. KSz. 122-126. - ¹ Macsák udvara: Matschacker-Hof. Régi szálló Bécs belvárosának közepén, hajdan az előkelőbb magyarok szállóhelye. 1920-ban megszűnt. (Károlyi Árpád: Gróf Széchenyi István döblingi irod. hagyatéka. I. 1921. 287. 1. 2. jegyzet.) - A versben említett „kis kopasz ember” Orczy; v. ö. Futó gondolatok a szabadságról: „Egy kis kopasz ember megüté vállamat...” KSz. 5. 1. és „a Te Kopasz Társod”, u. o. 205. 1. A „sziget-kert” ugyancsak Orczy-versre céloz: *A bétsi sziget kertben való sétálás*. KSz. 201-203. 1. - ² Tibur: ma Tivoli, előkelő római nyaralóhely volt. - ³ Phryné: szépségéről híres athénai nő. Itt: álnév. - ⁴ Léander: abydusi ifjú, a Hellespontust átúszva kereste fel Heroját; egy éjszaka a tengerbe veszett, Hero utána halt. - ⁵ Cato, Seneca: a római erkölcs példázói. - ⁶ Szűz Lucretia: Tarquinius Collatinus felesége, aki Sextus Tarquinius erőszaka miatt öngyilkossá lett. - ⁷ Lucullus: dözsléseiről híres római hadvezér. - ⁸ Aspásia: Perikles kedvese. - ⁹ Alpha és Omega: Isten

jelképe, kezdet és vég. V. ö. Szent János Jelenései, I. 8. - ¹⁰ Zánócos: „zanót, perjefű, ekeakadály”. B. Szabó D. KdSzt. 279., tehát erős gyökerű parlagi bozót. - ¹¹ Vauban: Sébastien le Prêtre de (1633-1707) francia tábornagy, XIV. Lajos híres várépítő hadimérnöke. - ¹² Hybla (méze): gazdag virágtermésű szicíliai hegy. - ¹³ Cupressus: ciprus, a halál fája.

14. BGYT. 60-64. és KSz. 127-130. l. - ¹ Médúza: ma harangtestű, színes tengeri állat, a görögök meredtszemű, dühtől torzult rémarcnak, Gorgónak nézték. Jelentése: úrnő. - ² Cocytus: a „jajgatás” alvilági folyója. - ³ Simois: a trójai háború egyik emlegetett folyója. - ⁴ Vesta: a családi tűzhely istennője. Az állam örök tűzét Rómában a Vestaszűzek őrizték. - ⁵ Ilion: Trója. - ⁶ Éneás (Aeneas): a római nép őszvére, Anchises és Venus fia, eredetileg trójai királyfi. - ⁷ Néereus: az aegaei tenger istene. - ⁸ Triton: Neptunus fia, félig hal, félig férfi, kagylókürtjének hangjára lecsendesül a tenger. - ⁹ Nazamon: afrikai nép. - ¹⁰ Világbíró Nagy Sándor (Kr. e. 356-323) legyőzte III. Dareios Kodomanost Gaugamela mellett (331). - ¹¹ Imaus hegye: szanszkritül Himavat (hóban gazdag), a Himalája nyugati fele. - ¹² Lybia (Libya): Észak-Afrika. - ¹³ Dárius temetőhelye: Persepolis. - ¹⁴ Scytha: szittyá, Herodotostól is említett, Szibéria felől Európába törő nép, a hagyomány szerint őseink. - ¹⁵ Kayug: kínai folyó lehet. - ¹⁶ Sinesek: franciául les chinois, kínaiak. - ¹⁷ Omár: kalifa Abu-bekr után (634), a másshitűek erős adóztatója, Szíria, Perzsia, Egyiptom meghódítója. - ¹⁸ Bövség szarva: Acheloos (görög folyam) isten egyik szarvacskája letört a Héraklészsel vívott harcban, ez a bőségszarv: a szaporodás jelképe. - ¹⁹ Parnassus leányi: a múzsák, a phokisi Delphi mellett a Parnassus-hegyen laknak.

15. KSz. 143-147. l. - A Károly-kaszárnyát, a mai központi városházát a bécsi Martinelli Anton Erhard (1686-1747) udvari építész tervezte. Első része 1727-ben, hátsó része 1729-ben készült el. (Jacoby Péter: Bpest kézikönyve, 1918. 113. l.) Az invalidusokat 1783-ban áthelyezték Nagyszombatba. De már előbb is lakhattak ott, talán az egyetem volt épületében, mert Barcsay így ír 1777-ben (41. versünk alatt) Nagyszombat ürességéről: „...éjjel a Minerva madarai a fedetlen bástyákon huhogatnak, az új vendégek, Mársnak árvái, olykor-olykor síppal-dobbal üzik a régi holtaknak kerengő árnyékait”. (Figyelő, 1873. 135. l.) Erre válaszol is Ányos (RMK. XXIII. 127. l.). - ¹ Laurus: babér. - ² Homályos nyomás. Odafut? - ³ Savoyai Jenő herceg zentai győzelme, 1697. - ⁴ A nápolyi királyság (mindkét Szicília) 1738-ban került a spanyol Bourbonok kezére. - ⁵ Komisz-nadrág: mert vállalkozók kapták *commissió*ba, a ruhaszállítást. - ⁶ A Höchstädt bajor város mellett (1704 aug. 13) lefolyt csatára, Savoyai J. és Marlborough győzelmére gondol. - ⁷ Pétervár(ad): itt Savoyai Pálffy Jánossal legyőzte Ali nagyvezért 1716 aug. 5. - ⁸ Fritz: Nagy Frigyes. - ⁹ Szavója: latinul Sabaudia, Sabaudus: Jenő herceg (1663-1736). - ¹⁰ Kankó: szűr, daróc, szokmány, zeke, tzedele, tzondra stb. Baróti Szabó D. KdSzt. 103. l.

16. KSz. 148. l. Csonkán maradt.

17. KSz. 226-28. l. - Kristóf György Barcsayénak tartja (EPhK. 1914. 790. l.). Tündér Ilona országa: Erdély (régiesen Dácia). Már a XVI. században „kencses országnak” mondták. Possevin: Transsilvania (1584). V. ö. Huszti A.: Ó- és Új-Dácia. 1791. - ¹ Ceres: a szántás-vetés istennője. - ² A híres „Hol vagy, Báthori?”-eset 1479 okt. 13-án történt a kenyérmezei (Hunyad m.) csatában. Kinizsi Pál temesi főispán két karddal vágott utat Báthory István erdélyi vajdához (1477-1493). Csalma: török süveg, turbán. V. ö. KSz. 178. l. - ³ Traján útja voltaképen az Aldunán a folyó jobbpartján vezetett. - ⁴ II. József, a kalapos király.

18. Erd. Muzéum, I. 29-30. 1814. - Döbrentei Gábor megjegyzése: „Hátra maradtott versei közül, kérésünkre szerencsénk vala néhányokat a maga kezeirásával, özvegyétől kapnunk. Ezeket ő papiros darabocskákra, levelek tiszta felére írta, amint látszik, nagy hevességgel.” Ezek a 18-23. számúak.

19. Erd. Muzéum, I. 1814 : 30. l. - „Amint gyanítjuk, Voltaire-nek ezen verse szerint: Loin du faste humain... a Henriade-ból.” (Döbr. megjegyz.) - ¹ Krézus (Croesus): Lydia dúsgazdag királya. Ált. a gazdag ember.

20. Erd. M., 1814. I. 31. - ¹ Itkányos: italos, iszákos.

21. Erd. M., 1814. I. 31.

22. Erd. M. 1814. I. 30-31. - ¹ Battuta: battuo, ere lat. ütök, verek; oláh tánc. V. ö. Lázár János: Florinda. II. r. 190. sor.

23. Erd. M. 1814. I. 32. l. - Döbrentei így vezeti be: „De nem akarunk még egyet a Zaránd Vármegyében utazók kedvéért, s a történetért elmulatni. A mostani Erdélyi Kath. Püspök, N. Méltós. Mártonfi József, Ő Excellenciája 1805-ben, Szelistyóra nevű Hunyad Vármegyei faluban, mely helységnek tája vadon-szép, Faludi szerint ezen verseket írta:

Hegyek, völgyek, kies erdők!
Diánának udvara,
Hantos halmok, híves ernyők,
Pán Istennek sátora;
A' természet' szűz munkája
Vidámítja szívemet,
A' szép vadság' palotája
Felébreszti kedvemet.
De mind száraz, ha nincs ember,
A' szívnek mulatsága,
Ollyan mint az ősz November
Majus ifúsága.
Ember kell a' társaságra,
Ezzel szívet cserélni,
Ez ad módot vígasságra,
Csak ezzel lehet élni.
Boldog volnék, ha e' völgybe'
Találnám emberemet,
Ki bémesse egy vén tölgybe
Háládatos szívemet.

Majus' 20-dikán 1805.

M. J. E. P.

Barcsay ezeket a' verseket egy táblába bé is metszette, 's az úgynevezett Nagy-hágó (oláh. Gyálu máre) kezdeténél álló erdő szélébe, amint az út Hunyadból Zarándba általmegyén, egy gyertyánfa oldalába bététette Szelistyórához nem messze a' maga fogadójával által ellenbe, feleletével együtt, melly így vagyon: „Áldott” stb. - ¹ A pásztor: Mártonfi József (1746-1815) volt jezsuita, egy. tanár, kanonok, 1799-től erdélyi püspök.

24. Erd. Múzeum. Új folyam. 1911. 267. l. - Valószínűleg Barcsay műve, bár Kristóf György szerint a kézirat betűi kissé különböznek a Barcsayétól. - B. H.: Hompesch Károly báró (1740?-1812) politikus; osztrák, később német tiszt, majd angol tábornok volt; tevékeny részt vett a magyar nemesek II. József ellen irányuló összeesküvésében, mivel felajánlkozását a „kalapos király” visszautasította. Többször letartóztatták, kiutasították. Windsorban halt meg. (Báró Hompesch és II. József. Bp. Szemle, 1896.) Balatoni úzásáról Pálóczi Horváth Ádám így kedélyeskedik: „B. H.-hez Isten Jó Nap, midőn ő a Balatonban úszkált Füred mellett; még 1787-dik esztendőben”. A versből (Holmi, Győr, 1793) kitűnik, hogy előbb bevezett a Balaton közepéig s csak akkor kezdett úzásához. II. darab, XX. vers.

25. KTÉ. 254. l. - ¹ Csicsos: csimbókos? - Palits: élősdí alak? - ³ Pilades: így nevezgeti Barcsay prózai leveleiben is Radvánszky Jánost (1739-1815), zólyomi barátját, Prónay Éva férjét. Euripidesnek Iphigenia Taurisban c. drámájában szerepel Pylades királyfi és Orestes, a két elválhatatlan jóbarát. Orestes: Agamemnon anyagyilkos fia.

26. Radványi Verseskönyve, fólió 6. - IK. 1904. 83. l. - Új Idők, 1901 ápr. 14. sz. - ¹ Pálca-kötő: pálcákra kötött vagy fűzött szalagok (cordon de canne, stockband), 1835: botszalag. Magyar Nyelv, 1905. 325. l. Barcsay másutt is (KTÉ. 260., 265. l.) említi.

27. KTÉ. 260-61. l. - ¹ Kata asszony: II. K. Alexejevna (1729-1796), III. Péter cár neje. Népszerű cárnő. - ² Nagy (II.) Frigyes. - ³ Mária Terézia. - ⁴ Diána temploma: a kisázsiai Ephesosban.

28. BGyT. 67-68. l., KTÉ. 265. l. Eredetiből közli variánsaival együtt Baros Gyula: Barcsay és Báróczy, 1905. 27-29. l. - ¹ BGyT.: Setét völgybe messze hamvam elvigyétek. - ² BGyT.: itt. - ³ BGyT.: enyim talám. - ⁴ KSz. 77-78. (A magyar Marmontel hová kívánczik temetkezni c.): elfogja. - ⁵ BGyT.: nagy úr (a cenzura törléséből). - ⁶ BGyT.: esztendőre. - ⁷ BGyT.: s akkor-is udvarát méreggel eltölti. - Baros Gyula megállapítása szerint tehát nem Báróczy költeménye. V. ö. alapgondolatát Ányos Pál versével: *Egy elenyészendő rósához*. RMK. XXIII. 46., 253. l.

29. KTÉ. 268-9. l.

30. KTÉ. 273-74. l. - Radvánszky Jánost hitfelei felküldték az evangélikusok orsz. budai zsinatjára. A korképet lásd Révész Imre: A magyarországi protestantizmus történelme, 1925. 47-58. l. - ¹ Lotka, Terka, Miklós, Antal, Polixena. KTÉ. 254. l. - ² A katolikus papok. - ³ A jezsuiták.

31. KTE. 274., KSz. 130-132. l. - Erre a versre mondta Kazinczy (Lev. IX. 390.), hogy Barcsay katonai könnyelműséggel „hírbe hozta barátja feleségét”. Böven foglalkozik ezeknek a verseknek a hangjával Baros Gyula: Adatok Barcsay Á. levelezéséhez. (IK. 1911. 193-204.) - ¹ bonta: németül bunt, tarka, foltos. - ² Pándora (pán: minden, dóra: adomány) az első asszony, aki az istenektől minden rosszat és bajt útravalóul kapott egy hordóban (Pándora szelencéje). - ³ Venus. - ⁴ Puzdérka, puzdra: nyíltok. - ⁵ KSz.: Kis íján játszódik. - ⁶ U. o.: repül. - ⁷ Az Urbárium 1767-ben lépett életbe. - ⁸ Révainál: De mit szomorítlak ily bús beszédekkel? - ⁹ Révainál: tennen.

32. KTÉ. 275-77. l. - ¹ Gánóczy Antal egyháztört. író (1745-1791), 1768. nagyvárad kanonok, majd budai papnöv. igazgató. Vitázott a Szent László-féle s a pannonhalmi alapítólevélről (ez az „ereklye”?). - ² A karnaki templom romjairól van szó. Ámon (világosságrahozó) az egyiptomiak nemzeti istene. - ³ Dair országa: Dairi a sintóvallás (Japán) feje. - ⁴ Am(m)ur: kelet-ázsiai folyó, 4500 km hosszú „patak”.

33. KSz. 110-114. l. - ¹ Phoenix: mesebeli madár, századokig él, égő poraiból fiatal phoenix száll ki. V. ö. Gyöngyösi: *Porából megéledett phoenix*, avagy ...Kemény János erdéli fejedelemnek ...halála után is élő emlékezete stb. Lőcse, 1693. - ² Barcsay szeretett vadászni. Csórai síremléke erdőszélen állt. Pecsétnyomóján ez a körirat: *Árnyékban zöldül*. - ³ Pípes(kedni): cifrálni, hetyke, rátartó, finnyás. KdSzt. 178. l. - ⁴ Tanács(os). - ⁵ „Kalapos király.” V. ö. Ányos P. versét RMK. XXIII. 100-108, 271-77. l. - ⁶ Színházba. - ⁷ Mónus: görögül mómosz, a gáncs élesfogú, agg istene; tőle ered a csipkelődő epigramma.

34. IK. 1911. 205. l.

35. KSz. 63-67. - Vitás, kit ért Comminge fordítója alatt? Ha nem szólitáná Piladesnek (Radvánszky), b. Naláczi József testőrírora (1748-1822) lehetne gondolni, aki 1793-ban adta ki Pozsonyban D’Arnaud után franciából *A szerencsétlen szerelmesek avagy gróf Comens* c. szomorú darabját. Naláczy „múzsájának zsengeje” azonban D’Arnaud egy másik szomorújátéka:

Eufémia vagy a vallás győzedelme. Pozsony, 1783. Talán lappang Radvánszky német fordítása? - Bacular d'Arnaud Fr. Th. M. (1718-1805) Voltaire kedveltje, Nagy Frigyes kinevezett irodalmi levelezője volt. Csupán Le Comte de Comminger-je került színre. Műve: Poésies. 3 köt. 1751. - ¹ Német sógor. - ² Magyar ember. - ³ *Új életre hozott Chariclia*, Lőcse, 1700. (Egy aethiopiai királyleány szerelmi története.) - ⁴ Pegazus: szárnyas csodaló, Médúza (a tenger) szülötte. Levetette az égbetörő Bellerophont, patkója nyomán fakadt a Hippokréne (Ló-forrás), a múzsák szent vize a Helikon hegyén. - ⁵ V. ö. 33. sz. vers, 1. jegyz. - ⁶ Francesco Petrarca (1304-1374) a középkor és a renaissance határvonalán álló, világhírű olasz költő. Műve: Canzoniere (317 szonett Laurához, 27 canzone stb.). - ⁷ Lázár Jánosról: 12. sz. vers, 5. jegyz. Előneve: gyalakúti (Hunyad m.). Drassó: kisközség Alsó-Fehér m. - ⁸ Koháry István grófot (1649-1731) Thököly Imre vetette a munkácsi börtönbe (A rab vasat penget), „kikoholt”, „kifaragott fűzfa-versei” inkább vallásos elmélkedések. - ⁹ Illei János jezsuita (1725-1794) iskoladrámákat írt és a *Tornyos Péter* c. farsangi játékot. Torquatus-fordításának címe: Anitzius Manlius Torkvátus Szeverinus Boetziusnak V. könyve. Kassa, 1766. - V. ö. Alszegehy Zsolt: Illei János élete és írói működése. 1908. 103-09. l. - ¹⁰ Venus. - ¹¹ Echo (visszhang): más szavainak ismétlésére büntetett hegyi nimfa; más rege szerint visszautasította Pán szerelmét s az attól rettegő pásztorok (páni félelem) tépték foszlányokra. Echós verseket már Balassa Bálint és Zrínyi Miklós is írt. - Az egész költemény talpraesett bírálata régi irodalmunknak, Császár Elemér szerint (IK. 1916. 147. l.) „az első irodalmi tanköltemény költészetünkben”.

36. BGyT. 16-17. l. - A Bessenyei-Barcsay-levelezést Bessenyei György kezdi meg 1772 február 3-án Bécsből írt versével (BGyT. 24-26. l. és *Bessenyei Gy. kisebb költ.* Nyíregyháza, 1931. 74-75. l.). Az elmélyülő „magánosságból” feléje nyújtott baráti jobbot Barcsay elfogadja és jótanácsokkal szolgál testtársának. - ¹ Farsangolni. V. ö. BGyT. 15. l. a prózai bevezetést. - ² Prometheus: égi tüzet lopott agyagból készült embereibe: a tudás isteni szikráját. Ókori teremtés-magyarázat. - Bessenyei 1772 március 20-i feleletét lásd BGyT. 23-24, ill. *B. G. kisebb költ.* 73-74. l.

37. BGyT. 19-22. - ¹ Tithónos-szal, akibe beleszeretett, de elfelejtett számára örök ifjúságot kérni s idővel megúnta. - ² John Locke (1632-1704) angol empirista bölcselelő. - ³ Linus: (Ai)linos, görögül kesergő ének. Apolló és Uránia fia, Herkules zenetanítója. Az is ölte meg. - ⁴ Syrén: leányfejű madarak, vizitündérek. Elbűvölő dalukkal zátonyra vitték a hajósokat. V. ö. Odysseia XII. é. - ⁵ Sajnovics János jezsuita csillagász (1733-1785) Hell Miksa, bécsi rendtársa mellett működött. Norvégiában jártakor (a Vénus-csillagot figyelték meg) alakult ki elmélete a lapp és a magyar nyelv azonosságáról. Műve (*Demonstratio idioma Ungarorum et Laponum idem esse*, Kopenhága, 1770) a finn-ugor elmélet első lépése. Később egyetemi tanár lett. - „Vesevizsgálat”: Célzás Bessenyei Calculus nevű betegségére (BGyT. 39. l.): „Több mint öt font homok ment ki a véremből”. - ⁶ Edward Young angol udvari káplán (1683-1765) írt többek közt egy *Éjtszakai gondolatok* c. költeményt, melyben felesége és gyermeke halálán kesereg. Lefordította Péczeli József *Young éjtszakai...* (1787, Győr) címen prózában. - ⁷ Orczy Lőrinc (1718-1789) a derűs bölcse, az agg „örsi nyírettyűs”, Barcsay költőtársa, a Bessenyei György nevével jelzett irodalmi megújulás voltaképeni megindítója. Az 51-73. versek elének tárják a két „nagyságos elme” meleg barátságát. - ⁸ Bessenyei György: *Buda tragédiája*, öt játékban. Pozsony, 1773. - ⁹ Comus: görögül kómosz; víg csapat, komédiások. - ¹⁰ Vigjátékírás. A 9 „Szűzek” egyike, ahogy Barcsay szereti nevezni a múzsákat.

38. BGyT. 33-35. l. „Egy nagy léleknek, kiben az örök igazság lakozik, szükség elébb minden tévelygéseket magához húzni, és azokat megesmervén eloszlatni. De vajjon ezután magát mivel táplálja? Azt feleled, az örök életnek dicsőségével. Úgy; de barátom, addig szomorú ez az élet... mint egy kietlen pusztán utazó embernek vándorlása... Féljünk, Gyuri, lelkeinknek ily kínos sorsától, és ha egymásban tapasztalnók olykor, hívjuk ki őket ama dicső mezőkre, -

Hol Máró” stb. - Kell-e ennél mélyebb megéreztetése a költő hivatásának? - ¹ Publius Vergilius Maro (Kr. e. 70-19.) északitáliai költő, a latin irodalom aranykorának egyik dísz. Nemzete dicsőítésére megírta *Aeneis* c. műeposzát, a római földművelés felfrissítésére a *Georgicá*-t: pásztori költeményei mintául szolgáltak a mi deákos költőinknek is. - ² Torquato Tasso (1544-1595) a ferrarai udvar költője volt. 20 énekes hősi époszában (*Gerusalemme liberata*, Megszabadított Jeruzsálem) megírta az első keresztes hadjárat történetét, a keresztény hitvilág és a homerosi-vergiliusi pogány hitregék elkeverésével. Átdolgozott alakja: *G. conquistata*. Híres *Aminta* című pásztorjátéka. Zrinyinkre hatott. - ³ Póp: Alexander Pope (1688-1744) angol költő. *Fürtrablás* c. éposza (*Rape of the Lock*, 1712) erősen hatott Csokonai Dorottya-jára. Bölcselő költeményét (*Essay on Man*, 1733) Bessenyei György dolgozta át franciából (*Az embernek próbája*, 1772). - ⁴ Dido: az Aeneis hősnője, Karthago megalapítója. - ⁵ Az ókori világ végső pontjain (Gibraltár, Északi-tenger, Bithynia) álltak a monda szerint. - ⁶ Numa Pompilius: Róma második, vallásos intézkedéseiről híres királya.

39. BGYT. 26-27. l. - ¹ Hernals: Bécs dny-i külvárosa. - ² Rubico: kis határfolyó Felső-Itáliában. Ezt lépte át Caesar, „A kocka el van vetve” azóta szállóigévé vált mondásával, amikor a szenátus ellen indult (Kr. e. 49). - ³ Helicon: a múzsák hegye. - ⁴ Célzás Orczynek gr. Barkóczy Ferenc hercegprímást dicsőítő költeményére: *Máttra hegyei között mulatozó nimfák éneke...* 1761. - Orczy Tarnaörsön, hevesmegyei kastélyában szeretett tartózkodni. - ⁵ Apolló-templomáról híres sziget az Aegaei-tengerben. - ⁶ Sibyllák: mesebeli jósnők, írott jóslataikból fenn is maradt egy görögnyelvű ősrégi gyűjtemény. - ⁷ Sophoklész (a legnagyobb görög tragédiaíró, Kr. e. V. sz.) élete alkonyán Iophon nevű fia gyengeelméjűséggel vádolta, de az agg költő fényes cáfolatul felolvasta *Oidipus Kolonosban* c. művének éppen Attika szépségéről szóló legelső karéneket. Ez volt egyúttal hatyúdala is.

40. Báróczi Sándor testőríró (1735-1809): *Erköltsi mesék* (Contes moraux par Marmontel) c. műve előtt, 1775. - ¹ Testőrtársaira érti. - ² Támisz: Themze, Thames, dél-angliai folyó. - ³ Hémusz: a Balkán-hegység. (Haemus, Haimos.) - ⁴ Sztatira: perzsa női név. - ⁵ Báróczi első fordítása: *Kasszandra*. 7 köt. Bécs, 1774. Calprenède után franciából. Ebben olvasható Sztatira hercegnőnek, N. Sándor későbbi feleségének regényes szerelme Orondatesszel. - ⁶ Feketeügy: az Olt baloldali mellékveze. Háromszék megyében ered. - ⁷ Melpoméné (énekítő): a tragédia múzsája. - ⁸ Ágis tragédiája, öt játékban, versekben. Bécs, 1772. Bessenyei Gy. szomorújátéka. - ⁹ Styx (az Iszonyat vize): alvilági folyó. - ¹⁰ Wesselényi Ferenc nádor Széchy Mária segítségével elfoglalta Murány várát 1644-ben. - ¹¹ Calypso: az a nimfa, aki Odysseust hét évig tartóztatta. Itt: a „murányi Vénusz”, iktári Bethlen István, majd rozsályi Kun István özvegye. - ¹² Gyöngyösi István (1624-1704) a *Márssal társalkodó Murányi Venus* (1664) szerzője. V. ö. Ányos Pál *Gyöngyösi árnyékához* c. versét: „Könyveztesd Murányi Kálipsót versedben!” RMK. XXIII. 34. l.

41. Figyelő, 1873. 135. l. - Válasz Ányosnak „Kiröpültem minap Nagy Szombat öléből” kezdetű már második, Barcsaynak küldött versére. (RMK. XXIII. 126. l. 1777 szept. 8.) Az első verset 1. RMK. XXIII. 121. l. 1777 jún. 12. - *Kis Jánosnak* említett Poetai kalászkok c. másolatában a 2. sor méhelyéből h.: műhelyéből; az 5. sor sejdítem h.: sajdítom van. - Ányos feleletét (1777 okt. 8. Esztergár) 1. RMK. XXIII. 127-28. l.

42. Figyelő, 1873. 136. l. - *Kis*-váriánsok: 4. sor: Hogy sorsom ott éré...; 5. sor: tevém h. vetém; u. o. múzsámat s versedet: 8. sor: tetőzém h. tetézém; Závodszyk elírása: s más lovaknak, 10. sor. - Ányos erre „Szíves Barátom!” megszólítású prózai levélben adott választ (RMK. XXIII. 191-92. l.) s a kor divatja szerint a baráti féltés meghatódottságában ezt a dicsőítő sírverset küldötte:

Itt nyugszik a legnemesebb hazafi,
 Barcsay Ábrahám.
 Sirasd utazó! ha elegendő könyveid vannak
 ennek a veszteségnek bánására!
 De nem holt meg tellyességgel,
 mert még most is él
 Szomoru baráttya szívében.
 Menny békével. (Buda, 1778. febr. 28.)

Verses válasza: RMK. XXIII. 137-39. l. Buda, 1778 aug. 13 és RMK. XXII. 54. l.

43. Figyelő, 1873. 136. l. - *Kis*-variánsok: 3. sorb. megesmerkedtél, 4. sorb. vélek, 6. sorb. pisztola. - ¹ Fúriák: a bosszú kígyóhajú, fáklyát csóváló istennői. - ² Pallérozás: műveltség. - Anyos válasza: RMK. XXIII. 139-41. l. Esztergár, 1778 okt. 3.

44. Kassai M. M. II. 44. - ¹ Thamis: Thames (olv. temz). - ² Farzal (Pharsalus): Thessalia déli városa, 48-ban Caesar itt verte meg döntően Pompeiust. - ³ Fárosi: Pharos, 180 m magas világítótornyáról híres kis sziget Alexandria mellett. - ⁴ Kleopátra: világszép egyiptomi királynő, Caesar és Antonius kedvese (Kr. e. 69-80). - ⁵ Kucik: kutzik, kuszkó, sut, kementze mege, pest mege. BSzD: KdSzt. 126. l. - ⁶ Párkák: a sors három istennője, gör. Moirák. Klóthó: Fonó, Lachesis: Sorsjuttató, Atropos: Hajthatatlan. Az első az élet fonalát fonja, a másik kettő kezében sorstábla vagy mérleg. Újabb felfogás, hogy L. eregeti, A. elvágja a fonalat. - ⁷ Magát érti. - ⁸ Orczy. - Anyos válasza: RMK. XXIII. 146-48. Buda, 1778 dec. 25.

45. IK. 1907. 348-49. l. - Anyos válasza: RMK. XXIII. 159-60. l. Buda, 1779 nov. 21.

46. Figyelő, 1873. 136-37. l. és RMK. XXII. 79. (Hattyuffy Dezső: Költői levelezések.) - A 13-14. sorokat *Kis* másolatából vettük. A Figyelőben: „De nem áll ám abban az igaz dicsőség, Szembetűnő köztünk nagyon a vitézség, Mely nagy szégyen már ez...” Hattyuffynál: megcserélve „Szembetűnő” stb. - ¹ Gengis: Dzsingiz mongol kán (1155-1227) Oroszország és Perzsia határáig terjeszkedett. Más néven: Temudzsin. - ² Konfutz (K’ung-fu-tsze: K’ung mester), az ősi kínai iratok megtisztítója, a kis Lu államban élt (551-479). A kínai szellemiség megalapítója, elve: az egyes ember, mint rész, hivatása beteljesítésével kapcsolódik - passzíve - az „egészen átélt Élethez”: Istenhez. Voltaire és Nagy Frigyes különösen tisztelték. - ³ Pekin(g). - ⁴ Barcsay 1767 óta a Leopold nhg sisakos lovagezredének kapitánya. - ⁵ Delphos (Delphoi): Apollo híres jóshelye (papnője Pythia) a Parnassus-hegy tövében, Phokisban. - ⁶ Capitol(ium): főtemplom a római várhalmon. - ⁷ Alcibiad (Alkibiadés): Perikles gyámfia, Socrates kedvelt tanítványa, a peloponnesusi háborúk (431-404) egyik vezére. A költemény kelte Kisnél: dec. 13. Folytatása: „De azért nem mondom én, hogy tanulni nem kell. Minden elegyes e világon - édes keserűvel vagyon felkeverve -, ilyenek a természetnek örök törvényei. A fájdalomnak is vagyon sokszor valami titkos édessége, a sírásnak, komor kedvességnek vagyon, igen sokszor vagyon szívenyhítő ereje”. Anyos válasza: RMK. XXIII. 162-64. l. Buda, 21-dik December 1779.

47. Hon, 1873. 203. sz. - *Kis*-változatok: 4. sorb. legeltek h. őriztek, 16. sorb. szeretem h. szeretném. - ¹ Jean Racine (1639-1699) újklasszikus francia drámaíró 1674-ben írta Iphigénie-jét. - ² T. Tasso Megszabadított Jeruzsálemének hősnője. - ³ Tévesen: Cholis.

48. Hon, 1873. 203. sz. - ¹ Ezt a két levelet lásd: RMK. XXIII. 165-66. l. (Buda, 5-dik Januarius 1780) és 167-69. l. (Buda, 13. Martius 1780.) - ² Ceres (gör. Demeter: Gé Méter, Föld Anya): a föld termőképességének istennője, jelképe a kalászkoszorú, gyümölcskosár és fáklya. Eleusisi misztériumok: az attikai Ceres-szentély tavaszi és őszi ünnepei, zárándoklattel és színjátékkal. A hívők, később állítólag csak a nők, földöntúli szent titkok részeseivé váltak. Az 1776 óta katolikus Barcsay célzása a papi hivatásra. Anyost 1780 elején szentelték föl.

Császár Elemér: *Ányos Pál* (1756-84). Magy. Tört. Életr. 1912. 114. l. Barcsayval való barátságát l. a 72., szerelmi problémáját a 116. skl. - Ányos következő, már II. Józsefre vonatkozó levelét l. RMK. XXIII. 171. l. Buda, 27. Julius 1781.

49. Hon, 1873. 203. sz. - ¹ Minerva szállása: a budai egyetem, 1777 óta. Ányost a pálosrend kormánya, kitaníttatása után, 1781 szeptemberében a nyitramegyei Felsőelefántra küldte. A lelki gyötrelmeivel vívódó Ányos elkedvetlenedett „remeteségében”. - ² Mátyus földje: a Kis-Kárpátok és a Vág köze, Csák Mátéről elnevezve. - A 16. sort (saját lábaihoz testi rémületben?) Kis másolatából igazítottuk ki. - Sorrend szerint előbb 7. sz. versünk, majd Ányosnak Elefántról 1781 dec. 30-án írt válasza következik (RMK. XXIII. 172-73. l.), azután az erre a most tárgyalt levélre írt Ányos-válasz: RMK. XXIII. 173-74. l. 1782 febr. 4.

50. IK. 1907. 349-51. l. és Hon, 1873. 204. sz. - Ányos 1782 ápr. 2-án írt levelének első sora: „Hát szunnyadoz Musád tavasz kezdetében...” Barcsay 1782 márc. 17-i prózai levelére (IK. 1907. 349. l.) vonatkozik. RMK. XXIII. 175-77.l. - ¹ Zayra vize: Zaire, Zayo, alsóguineai folyó, a Kuango vagy Quango más neve; ezzel azonosították a Kongó torkolatát. A *Közhasznú Esmeretek Tára*, 1834, megjegyzi (XII. 431-32.), hogy a Szerecsen-tengerbe ömlik s az ottani négerék közt sok a zsidó. - ² Susa (ta Sousa): a perzsa királyok téli székhelye. - Ányos válasza: RMK. XXIII. 179-182. l. 1782. Pünkösöd havának negyedik napjáról. Érdekes a költemény prózai folytatása. Több Barcsay-versünk nincs Ányoshoz, de maradt egy prózai levele Barcsaynak (IK. 1907. 351-52. l.), válasz Ányosnak 1782 júl. 17-én „remeteségéből” írt költeményére. (Trauersdorffi gyakorlóhelyről, igen sietve, 21-dik Aug. 1782.) Ehhez fűzi gondolatait az utolsó Ányos-vers (RMK. XXIII. 185-86. l. 1782 szept. 2. Elefánt). A sokat gyötrődő, érzékenylelkű ifjú költő 1784 szept. 5-én halt meg.

51. BGYT. 64-67. l. és KSz. 107-109. l. *Bodrog' 's a Tisza' vizsgáltatásakor* címmel. Orczyt 1774 szept. 12-én rendelték ki. (V. ö. Császár E.: Orczy és a Tisza-szabályozás. Századok, 1908.) - ¹ Neptunus (Poseidon): a tengerek istene. Jelvénye: háromágú szigony, szent állata a ló s a delfin. - ² Pactolus: aranyfövényű folyó Lydiában. (Hor. Epod. 15., 20.) - ³ Baharim (Bahari): Alsó-Egyiptom arab neve. - ⁴ Pégu: folyó és város Birmaországban. - ⁵ Sokrát(és): görög bölc, Platon mestere (Kr. e. 469-399.). Az erény fogalmának kibontásával megalapítja az etikát, az indukció- és definícióval pedig a logikát. Híres volt igénytelenségéről. V. ö. BGYT. 66. l. j. - ⁶ Goloczás: galócás. „Tavi pisztráng, lazatz”, B. Szabó D. KdSzt. 70. l. - ⁷ Kávéra cserélem ki. Mokka egyébként délny.-arábiai község. - Berregtetem: párosítom. - ⁸ Bassora: „Kelet Athénje”, város ázsiai Törökországban. Szerepel az *Ezeregy éjtszaka* meséiben. V. ö. KSz. 198. l. - ⁹ Kókusz (cocos nucifera). - Az utolsó négy sor Révainál: „Ezer-számra viszem kényes ízlésimet, Kedvesebbé tészem a levegő eget, Fű-szerszámmal üzöm a bűdös felleget. Ott lesz, hol mulatok, hívságok gyűlése”. - Szabályozási munkáiról Orczy gyakran tesz megjegyzéseket. Így: a KSz. 185-88. l. és a 213-14. l.

52. KSz. 67-70. l. - ¹ Moecenas (Maecenas): Augustus császár benső barátja, a római írók támogatója. Orczyra is illik ez a megtisztelés: Illei Boethius-fordítása az ő „ditséretes költségével” nyomattatott ki Kassán. - ² Jató (Jattó): nyitramegyei falu Tardoskéd és Tornóc között. - ³ Korzikát a genovaiak 1786 május 17-én eladták Franciaországnak 2 millió frankért, de a szigetlakók velők is fölvetették a harcot. Pasquale Paoli, a fölkelés lelke, azonban a pontenuovoi vesztett csata után (1789 máj. 8.) elhagyta a szigetet. - ⁴ Lengyelország három felosztása: 1772, 1793, 1795. Ausztria az első alkalommal Kelet-Galiciát és Lodomériát kapta. Lengyelország utolsó királya Poniatowski gróf fia, Szaniszló Ágost volt (1732-98). - ⁵ Belénd: bölény. - Az egész költemény Orczy: *Futó gondolat a szabadságról* c. korpének a hatását mutatja. KSz. 1-60. l.

53. KSz. 73-77. l. - ¹ Túnyogó: ellustuló. V. ö. KTÉ. 270. l. - ² Hideglelés. - ³ Meótis (Maeotis): az Azovi-tenger ókori neve. - ⁴ Tánais: a mai Don vagy a Jaxartes, a mai Sir-Darja. - ⁵ Almus (Álmos): Anonymus szerint Ügyek fia, Árpád vezér atyja. Törökül: almys (vétél). - ⁶ Trója. - ⁷ Petronella: F.-Pannónia helysége, a Duna jobbpartján. Közéleben a régi Carnuntum romjai. V. ö. KSz. 154. l. - ⁸ Eol: Aeolus, a lipari szigetek mesés királya, a szelek ura. - ⁹ Tágus: folyó Lusitániában, a mai Tajo vagy Tejo. - ¹⁰ Sors-istennők, az Éj leányai. - V. ö. *Panasz az öregségről*. KSz. 215-16. l.

54. KSz. 78-81. l. - ¹ Sárga csizmáját. - ² A legénységet. V. ö. KSz. 152. - ³ Gombócokat. - A szomszéd kopasz: a török, az éjtszaki koronás ravasz pedig: II. (Nagy) Frigyes porosz király (1740-86). - ⁴ Svecusok: svédek. - ⁵ Gúnyos megjegyzés az 1772-i lengyelországi osztozkodásra. - ⁶ A „római szent birodalom császára” címnek bírálata. - ⁷ Ld. 52. vers. 3. j. - ⁸ Mária Terézia gróf Hadik Andrást (1710-1790) bízta meg Galicia megszállásával és föléseztetésével. (Mill. Tört. VIII. 262. l.) Hadik, Berlin megsarcolója (1757), a kétféjű sasok mellett magyar címet is vitt magával. - ⁹ Evincálni: legyőzni. Ausztriát valóban ki is tudták (1793) a második osztozkodásból. - Erre a versre felel Orczy: KSz. 156. l.

55. KSz. 81-83. l. - ¹ Révainál „hadd fesse” h. - A vers válasz Orczy: *Társa verseit dicséri c.* költeményére. KSz. 159-161. l. - ² Cadmus: Thebae város alapítója, Europa fivére. - ³ Voltaire: Francois Marie Arouet (1694-1778), a francia felvilágosultság maróan gúnyos, szellemesen vitatkozó, egyházellenes írója. Bessenyei Györgyre hatott. V. ö. KSz. 216., 240. l. - ⁴ Bölcselkedjünk. - ⁵ Jean Jacques Rousseau (1712-1778), hányatott életű, különösen társadalmi problémákkal foglalkozó, felvilágosult francia író. A természetes nevelés könyvét, az Émile-t, 1762-ben írta. A párizsi hercegérsek: Rohan bíboros (nyakékpöre 1784-86). V. ö. Orczy, KSz. 161., 195. l. - ⁶ Mendence: medence. - ⁷ Zsendice: visszamaradt lé a felforrt túróból; órda, savóanyag. - ⁸ Commisár(ius): biztos, katonai megbízott. Mérő: hadimérnök.

56. KSz. 84-90. l. - Orczy: *Tokai szüret c.* költeményével felel rá. KSz. 161-165. l. - ¹ Pászma: szőlőtábla. - ² Bakchans-nők. - ³ Semele: Dionysos (Bacchus) anyja, a termőföld istennője. - ⁴ Berke-kondorság: birka-göndörség. - ⁵ Kornyodozva: kornyadozva, görnyedezve; sinleni, sinlődni. B. Szabó D. KdSzt. 103. l. - ⁶ Ulisses (Odysseus) fia, Telemachus, a trójai háború után elindult apját keresni, hogy anyját, Penelopét megmentse a hivatalan, ingyenélő kérőktől. (Homeros: Odysseia.) - ⁷ November hó. - ⁸ Pócsi búcsújárárhely (Szabolcs m.) - ⁹ Mál: az állatbőr hasi része, pl. hölgymál: hermelin; de - mint itt - hegyoldalt is jelent.

57. KSz. 90-91. l. - ¹ Faunus (Lupercus): erdők-mezők jóakaró, jós istene, gör: Pán. - ² Kótyászó: naplopó; elkótyál, kótyavetyél: elveszteget, B. Szabó D. KdSzt. 123. l. - Cromvell (Cromwell Oliver): az angol forradalom independens vezére, később lord protector, az angol tengeri hatalom megalapítója (1599-1658). V. ö. KSz. 17. l. és RMK. XXIII. 309. l.

58. KSz. 93-96. l. - Felelet Orczy: *Élete módjának változásáról c.* versének 5-8. sorára: „Mondd meg, hogy s mint esett, hogy Mátyus földében, Tótok közé jutván fris Vágnak mentében, Nyájas szó már nem jön furcsa leveledben, Fecskendő gondolat nincs pennád végében?” KSz. 165. l. - ¹ Aszaló: szárító; füstölő *lésza*: vesszőből font kerítés, kas, (halfogó: vejsze), melyben füstölt holmit szárítanak. Nyelvtört. Szótár, 1329. l. - ² Ma is lappang Orczynak egy műve: *A fehér tatárok országáról*. Ebből való? - ³ Verő-kos: faltörő-kos, a rómaiak kosfejben végződő harci eszköze (aries). - ⁴ Csimbók: tsombók, tsomó. B. Szabó D. KdSzt. 245. l. Itt: körmönfont, csaváros elmélet. - ⁵ Anacharsis: scythia fejedelem, aki Solon idejében beutazta Görögországot. - ⁶ Hagymáz: hajmáz, bolondító forró hideg (v. ö. szerelem hagymássza elfogta), láz. BSzD: KdSzt, 79. l. - ⁷ Csög (csek, bika csek): bötkő, bűgykő, görts, göts, bög, bog. Tsög-bög. B. Szabó D. KdSzt. 249. l. - ⁸ Cár, oroszul: császár (Caesar).

59. KSz. 96-99. l. - Orczy szívesen foglalkozik hadi ügyekkel, hiszen maga is kiváló katona; külön jász-kún huszárezredet tartott, részt vett Berlin megsarcolásánál. (V. ö. Pintér Jenő:

Magy. Irodalomtört. Tud. rendsz. IV. 502.) Költeményeiben gyakorta kitér katonai dolgokra: 149. l. (...*miben gyakoroltassanak a katonák*), 154. l. (*Merre kell a hadat intézni*), 178. l. (*Törökkel való ütközet képe*), 197. l. (Kösd fel hamarsággal kétélű pallosod...) Ez a Barcsay-vers válasz a (200. l.) *Mikor egymást eltévesztették egymást keresvén* című költői levelére. - ¹ Melpoméné: a tragikum istennője. - ² Strymon (Strymo, ma Struma) határfolyó Macedónia és Thrácia közt. - ³ Plútó (Plútón: Gazdag úr) az alvilág istene (Hades). Neki halmoz föl, a görög néphumor szerint, minden kincset az ember. - ⁴ Kübörre botlanak: előörsre. Qui vivra, verrea: franc, aki látni fogja. - ⁵ Néereus: jóstehetségű tengeri isten. A tenger mélyén lakik leányaival (Néereis-ek). - ⁶ Péterkés villogás (népies): Szt. Péter dörgése, villámlás. Itt: ágyúvillanás. - ⁷ Scipiók (skipón: hadvezéri pálca): híres hadvezérek Rómában. - ⁸ V. ö. KSz. 60., 150-53., 160. l.

60. KSz. 101-05. l. - V. ö. *A bétsi sziget-kertben való sétálás végét* (203. l.). - ¹ Cibere: savanyú lé; van korpa-, kenyércibere. - ² Sybaris: kicsapongó lakóiról hírhedt délitáliai város. V. ö. Berzsenyi: „rút sybaritaváz”. - ³ Mezge: fahántás után maradt édes lé, gyantás „mézga”, macskaméz. B. Szabó D. KdSzt. 151. l. - ⁴ Mulatám: Révainál talán *mutatám* helyett?

61. KSz. 105-107. l. - Hogy Orczy ébresztgette Barcsay lantját, l. KSz. 156. l. - ¹ Guibert Jacques Antoine Hippolyte francia tb. és katonai író (1749-1790), Corsica elfoglalója. - ² Keve: hún vezér. V. ö. Arany János: Keveháza. - ³ Haller László gr. (1717-1751), a Hármaskönyv szerzőjének dédunokája, a *Telemakus bujdosásának történetei*, Kassa, 1755 (Féneloni Saligniak Ferenc: Téli-maque-ja után) fordítója. - ⁴ II. Fülöp, makedon király, aki az ellene szövetséget kötött görögöket leverte Chaironeianál (338. Kr. e.) s Korinthosban átvette a görög államok vezetését. - ⁵ Néva: orosz folyó, partján és szigetein Szentpétervár (1703 óta). - ⁶ A Fekete-tengerig (Pontus), VI. Mithridates Eupator (Kr. e. 131-63) a rómaiak híres ellensége, pontusi király.

62. KSz. 110. - ¹ Eger, az Elbe baloldali mellékfolyója. Város is, melyet a franciák 1742 és 1745-ben elfoglaltak. - ² Annaberg: a cseh Érchegységben.

63. KSz. 114-115. l. - ¹ Oláh pópá énekel v. zörög (takáz); liturgia: istentisztelet. - ² Pótrás: polturás, olcsó? Vagy inkább: kóritzáló, tséltap, bitang, lödörgő, lézengő, ország-világkerülő stb. B. Szabó D. KdSzt. 182. l. (Potor: scurra, landstreicher). - ³ Nagycsögű: l. 58. sz. 7. j.

64. KSz. 115-117. l. - V. ö. Orczy: *Pesti farsang*. KSz. 203-05. l. - ¹ Verbőcz(y) fiai: patvaristák, jogászok. - ² Lycurg(os): Spárta híres törvényhozója. V. ö. KSz. 24. l. - ³ Redout (fr.): bálterem. - ⁴ Menuett: régi 3-4 ütemű lassú francia tánc.

65. KSz. 132-133. l. - ¹ Linus: korán elhalt szép fiatal lantos (ailinos: jaj nekünk! jaj Linos!), görög népdal énekelt róla. - ² Szeretet: Amor. - ³ Kassán? Radvánszky-néra érti? - Erre a versre felel Orczy: KSz. 211-12. (*Egy tábori vitéznek.*)

66. KSz. 134-135. l. - ¹ Albis: Elbe latinul. - ² Anhalti hg.: az egyik elesett a torgau-i csatában (1760). - ³ Nagy Frigyes. - ⁴ - ⁵ Arnau: csehül Hosztin, város az Elbe mellett. Denhoff: eddig ismeretlen vezér neve. - Óriás-hegyek: Riesengebirge, a Szudeták legmagasabb része.

67. KSz. 135-136. l. - ¹ Múzsák. - ² V. ö. KSz. 156-157. l. *Társ társát inti, miként mulassa magát.* - ³ Sorsnők: Atropos vágja el az élet fonálát.

68. KSz. 136-137. l.

69. KSz. 138-141. l. - ¹ Krieger zsinórja: ismeretlen mérnöki név? „Krieger zsinórával mérven csavargásit” Orczy: KSz. 213. l. - ² Bermudes (Bermuda): angol szigetek az Atlanti-óceánban. - ³ Montezum(a): Mexico utolsó fejedelme, Cortez fogságába esett, éhen halt (1520). - ⁴ Hudson b(a)latonja: tava. - ⁵ Karthago pún városállamot Kr. e. 146-ban romboltatta le ifj. Scipio. A három pún háború közismert.

70. KSz. 141. l. - Válasz Orczy híres *Panasz*-ára. KSz. 213. lap.

71. KSz. 142-43. l. - V. ö. Orczy: *Panasz az öregségről*. KSz. 215-16. l. - ¹ Aquilo: északkeleti szél. - ² Gróf Nord: Petrovics Pál, orosz nhg. és jövőendő cár e néven jött Bécsbe II. József látogatására 1781 novemberében. V. ö. RMK. XXIII. 313. l.

72. KSz. 206-09. l. - Kristóf György (EPhK. 1914. 786-90. l.) belső okokkal kimutatta, hogy nem Orczy költeménye, hanem Barcsayé. - ¹ Célzás Orczy: *Futó gondolatok a szabadságról* c. (KSz. 1-60. l.) költeményére, melynek záradéka: Iratott a' Budai Ferdőben Sz. Gellér' hegye alatt. 1772. - ² - ³ Ibrahim, Mustafa: híres török vezérek. Utóbbi talán Kara-Mustafa, Bécs ostromlója (1683), Thököly szövetségese? - ⁴ Csuporly: ismeretlen, valószínűleg török név. - ⁵ Ali Despóti: Ali janinai pasa (1788-1822). - ⁶ Kady: török bíró (kádi). - ⁷ Mária (Terézia) 1740-1780. - ⁸ Szenc (Szempe), Pozsony megye: gazdasági iskolájáról, Cseklész (Pozsony m.) 1772-ben épült Esterházy-kastélyáról híres.

73. KSz. 222-28. l. - Már Arany János is Barcsayénak tartotta. „Jó lesz figyelemben tartani annak, ki valaha e költeményeket rendezni akarja.” (*Prózai dolgozatai*: 1884, 228. l. Orczy Lőrinc írói arcképében.) Bizonyíték: Orczy versében (*Társai verseit dicséri*. KSz. 159-61.) ez a sor: „Minap Arcadia szélére vezettél”. - ¹ Confutz mester: a kínai szellemi, társadalmi rend újjáteremtője, a nemzedék-tisztelet apostola az 1911-i forradalomig. - ² Plátó akadémiaja: párbeszédekben bölcselkedő görög arisztokrata (427-347. Athén), az ifjakat sétálva oktatta. Socrates neveltje. - ³ Ádám uram: Kollár Ádám (1718-1783) jogtudós, volt jezsuita, 1773-tól a bécsi csász. könyvtár igazgatója, mint ilyen Van Swieten pártfogoltja és utóda. - ⁴ Mautschon: talán Masson Antoine francia rézmetsző (1636-1700)? - ⁵ Fien: Vien Jos. Marie (1716-1809) a francia klasszikus festészet úttörője (Daedalus és Ikaros, Priamos Agamemnon táborába indul, Amorett-vásár stb.). 1775-től a római fr. akadémia igazgatója. V. ö. Közhasznú Esmeretek Tára. XII. 289. l. - ⁶ Célzás az eleusisi misztériumokra. V. ö. 48. sz. 2. jegyz. - ⁷ Korán, al-Koran: „olvasmány”, a mohamedánok szentkönyve. - ⁸ Omar Khajjám (1017-1124) perzsa tudós és költő *Rubájját* című négysoros strófákból álló versgyűjteménye. - ⁹ Görög történelmi könyveket ért. - ¹⁰ Céleus fiának édes hagyománya: Keleos király vézna, törekeny fiacskáját, Démophont Déméter (Ceres) éjszakánként a tűz fölé tartotta, hogy így tartsa életben a koraszülöttet. Itt: az emberi jóság. - ¹¹ Ápis: az egyiptomiak szent bikája. - ¹² Demiurgos: a gnosztikus vallás alsóbbrendű istenei. Résztvettek a világ teremtésében. Értelme: alkotó, kézműves. - Együttal a régi Athén társadalmának harmadik rendje. - ¹³ Módi: divat. - ¹⁴ Leibel: mellény, plundra: német köntös. - ¹⁵ Csimbók: font haj, tsimbókot kötni, tsomó. B. Szabó D. KdSzt. 245. l. - ¹⁶ Verdigály: fardagály, a szoknya azon részének kidudorodása, mely a fart takarja. (Czuczor-Fogarasi: Szótár.) Frauenrock, v. ö. Orczy: *Költ. Holmi*. 192. l.

NB. Minthogy költeményeinek javarésztét levélben küldte el Barcsay - legtöbbször betétként vagy prózai sorok közé fűzve -, az egyes címeket Révai Miklós adta a *Két nagyságos elme költeményes szüleményeiben*. A [] zárójelbe tett címek a mi címeink.

Csoportosítás:

Radvánszky Jánosnak vagy a feleségének szól az 1., 2., 25-35. vers.

Bessenyei Györgynek, illetőleg a testöröknek szól a 7., 36-40. vers.

Ányos Pálnak szól a 41-50. vers.

Orczy Lőrincnek szól a 13., 51-73. vers.

Szira Béla.